ધી હરનાથ સોસાયટી ગ્રંથમાલા—નં. ૬

શ્રીઠાકુર હરનાથના પત્રો
પોતાનાં પત્ની
શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ

અનુવાદક
જગમોહન કલ્યાણદાસ

ધી હરનાથ સોસાયટી
"કૃષ્ણ કુંજ," રીજ રોડ, મલબાર હીલ,
મુંબઈ

શ્રીઠાકુર શ્રીહરનાથજી   શ્રીકુસુમકુમારી દેવી

હે પ્રેમસ્વરૂપ યુગલપ્રભો !

— આપ બન્નેની —

— લીલામાધુરીની ઝાંખી કરાવનારા —

— આપનાજ પત્રો સંગ્રહ કરી —

— અંજલીરૂપે —

— આપનેજ —

— અર્પીએ છઇએ —

નિદર્શન

પૂજ્યપાદ ભગવદભિન્ન પુણ્યમૂર્તિ ઠાકુરશ્રીના આ બંગાળી પત્રોનો ગુર્જરગિરામા અનુવાદ શ્રીજગમોહનદાસ કલ્યાણદાસ મોદીએ કર્યો છે અને મુંબઈની "શ્રી હરનાથ સોસાયટી" એને આજે આ પુસ્તક રૂપે બહાર પાડે છે. "શ્રી હરનાથ સોસાયટી"એ આજપૂર્વે અનેક પુસ્તિકાઓ ભક્તવૃંદને આપી છે, જેમા આ પત્ર-પુસ્તિકા એક અમૂલ્ય કૌસ્તુભમણિ છે. આ પત્રો શ્રીઠાકુરજીએ તેમના પત્ની શ્રીમતી ઠાકુરાણી કુસુમકુમારી દેવીને લખેલા પત્રોનો સગ્રહ છે.

વિશ્વમા અનેક પત્રો લખાયા છે અને લખાશે, પણ આ પત્રોની તુલનામા મુકાય એવા પત્રો લખાવા ભવિષ્યના ગર્ભમા છે. પ્રેમ, વ્યવહાર, ભક્તિ અને પગપૂજાનો સમુદાય આ પત્રોના પાને પાને તરે છે. પ્રેમનુ આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ, યુગાન્તરથી ચાલી આવતી પરા સ્વરૂપા ભગવદ્ ભક્તિનુ તારતમ્ય જેમા ઓતપ્રોત છે—પ્રેમનુ ઉત્કૃષ્ટ સ્વરૂપ વિરહમા પ્રતિબિંબિત છે, એ શ્રીઠાકુરજીએ દેવીશ્રીને, રામેશ્વર અને રામેશ્વરીના દૃષ્ટાંતોથી પ્રબોધીને, શ્રીમદ્ ભાગવતની પ્રેમલક્ષણા ભક્તિનો સાર પ્રબોધ્યો છે. શ્રીમદ્ ભાગવતકારે ગોપિકાઓ સાથે શ્રીહરિના ગોપન પ્રસંગોમા જે આલેખ્યુ છે તેને પોતાના જીવનમા કેમ વર્તાવવુ તે શ્રીઠાકુરજીએ પોતાના આ લીલાસ્વરૂપ પત્રોમા સાંગોપાંગ વર્ણવ્યુ છે. પ્રેમ અને વાસનાનુ પૃથક્ત્વ, તેની સાથે માતૃભક્તિ અને જન્મદાતાના

ऋणु मोयननो स्वीकार आजना नवपरिणीत युवक युवतीओने जरूर अभ्यास करवा लायक नहि पण मननीय थशे आवेश वगरनो शुद्ध प्रेम–सात्विक प्रेम–पतिपत्नीना प्रेममा कोइए आटली आध्यात्मिक रीते प्रमोध्यो होय एवु दृष्टान्त जडतु नथी. आमन कवि स्कॉटनी "Love rules the court, the camp, the earth beneath and heaven above" ए अमर उक्ति करताये वधु अमर तत्त्वो आ पत्रोना शब्देशब्दमा छे श्री कृष्ण परम प्रेमस्वरूप हता. श्रीराधाकृष्णुनी प्रेमभक्तिना गुणगान गावा अने प्रमोधवा ए एमनु जीवन कर्तव्य हतु जीवनना प्रभातमाजे–जे काल नवपरिणीत युवकयुवतीओ माटे प्रेमघेलछानो गणाय छ, तुमा तु ने तुमा हु, एनु पार्थिव स्वरूप ज ज्यारे काले देखाय छे, एवा काळमा लखायला आ पत्रो कोई महान विभूतिना हृदयनु नवस्पर्शी दर्शन करावता पूर्णा छे एनी कोनु ना कहेवाय गमे तेवा पत्नीघेला पतिए पण आराध्य स्वरूप मातापितानी अवहेलना नथी करवानी ए आ पत्रोनो ध्वनि छ पतिपत्नीए धर्माविरुद्ध काम सेवी उभयना हृदयनो पवित्रकर प्रेम श्रीराधाकृष्णने चरणे समर्पी विभूति पूजनना अर्पण करी प्रेमनु अमर रूप प्राप्त करी जन्मोजन्मना आवागमन टाळवा जगतमा मळता वासनामय पूजनो माटे चिरजीव ज्योति बनी पथ प्रदर्शक बनवु ए प्रेमनु अंतिम ध्येय. अंतिम लक्ष्य अने अंतिम आराधना ए ज आ पत्र लेखननो प्रधान आशय छ श्री कृष्णे पोताना पत्नीश्रीने

લખેલા આ પત્રોમાં વિશ્વનાં પ્રેમી યુગલોને જે સત્ય પ્રેમ પ્રબોધન છે તેનાં દૃષ્ટાંત રૂપે શ્રીઠાકુરજીના પત્રોમાંથી થોડા વાક્યો ટાંકું છુ:-

"પ્રેમ ભીરુને સાહસિક બનાવે છે અને સાહસિકને ભીરુ બનાવે છે. પ્રેમ જ પુરુષને પ્રકૃતિ અને પ્રકૃતિને પુરુષ બનાવે છે"

"પ્રાણ સાથે પ્રાણ મેળવીને યુગલ થઈને યુગલના રાજ્યમાં, યુગલ સ્વરૂપના દર્શન કરી ચરિતાર્થ થઇશું. યુગલ થયા વગર યુગલ રાજ્યમા જઈ શકાતુ નથી"

"જો સાપને રમાડવો હોય તો તેની આંખ સામે આંખ મેળવી રાખો. આંખ હટાવી કે વિપદ!"

"જેમના સ્પર્શમાત્રથી કોટિ કામ નિવારણ થાય છે, તેમના સ્પર્શથી વળી શુ કદી જ્વાલા જાગી શકે?"

"તમારી પાસે તો મારુ વિસ્મરણ કરાવનારી વસ્તુઓ છે, પણ મારી પાસે તો તમારું સ્મરણ કરાવનારી વસ્તુઓ છે."

"નિકટ રહેવાથી જેને કામ કહેવામા આવે છે, દૂર રહેવાથી એ જ વિષ, અમૃત થઈ, પ્રેમ નામ ધારણ કરે છે."

"પ્રેમપાત્રની સમીપમાથી દૂર જવું એ કર્તવ્ય છે જેઓ આ નથી જાણતા તેઓ કદી પણ પ્રાણનો

પ્રેમ જાણતા નથી હવે જાણી શક્યા હશો કે વિરહ કેટલી સારી વસ્તુ છે"

'પ્રેમ જગાવે વિરહને, વિરહ જગાવે જીવ
જીવ જગાવે શિવને, કોણ શિવ કોણ જીવ?'

"વિરહ અગ્નિ સિવાય, કામનુ મારણ કરી પ્રેમ કરવાનુ બીજા કોઈથી પણ સાધ્ય નથી."

પત્રાંક ૧૨ મા માયાવી જીવો પૃથ્વિીમા કેમ બધાય છે તે સબધમા કાનખજુરાનુ દૃષ્ટાંત કોઈ શાસ્ત્રને પાને શોધ્યુ જડે તેવુ નથી, એટલું એ અમૂલ્ય છે પત્નીદેવી પર અગાધ પ્રેમ હોવા છતા ઠાકુરશીનો માતૃપ્રેમ પ્રત્યેક પત્રમા પૂર્ણ પ્રવાહે નિતરતો રહ્યો છ અને ૧૩ મા પત્રમા માતૃપ્રેમથી જ પાડવો શ્રીકૃષ્ણચરણની ભક્તિ પામ્યા એ કહીને ઠાકુરશીએ મહાન પ્રેમની અપૂર્વ વ્યાખ્યા કરી છે

સ્મરણ અને વિસ્મરણના મૂલ્યમા રામેશ્વરીનું દૃષ્ટાત અનુપમ છે

'રૂપમા મુગ્ધ થવાનુ ફળ ડગલે ડગલે વિપદ્ અને ગુણમા મુગ્ધ થવાનુ ફળ અનન્ત સુખ અને અનન્ત આરામ છે'

પત્ર ૧૯ મા અસહ્યાશ્રમના ઉપદેશ અને અત્યારના કળજુગી જીવોના દૃષ્ટાન્તરૂપે સત્ય સનાતન શુદ્ધ પ્રેમ અને વાસનામય પ્રેમનુ અંતર પૃથક્કરણ કર્યું છે

"માટે જ કહું છું કે પ્રાણપ્રિયે, મનુષ્યને ભૂલી જાઓ, શ્યામને પ્રેમ કરતાં શીખો."

દૃષ્ટાંતમાં શ્રીઠાકુરજી કહે છે કે પ્રેમઘેલા શ્યામ પ્રેમનું દેવું ચુકવવા પ્રેમલિપ્ત થઇ લોકોને દ્વારે દ્વારે રડતાં દોડી જાય છે.

અને શુદ્ધ પ્રેમની પરાકાષ્ટામય અંતિમ વાક્યઃ–

"અતિશય પ્રેમના ખેંચાણને અંગે પણ અસત્ સ્થાન અને અસત્ સંગમાં જવાનું ન થાય," એ એક વાક્ય કોટિ શાસ્ત્રોના ઉપદેશથી પણ બહુમૂલ્ય છે

શ્રીઠાકુરજીનાં આ અમર વાક્યો પ્રત્યેક યુગલે હૃદયારૂઢ કરી, શ્રીગીતાજીના પાઠ માફક ગોખવા જેવાં છે. આ નાની પુસ્તિકાને પત્રો કહેવા કરતાં 'શ્રી હરનાથ પ્રેમગીતા' કહેવી શી ખોટી? હજારો શાસ્ત્રોના પ્રબોધનનો સમવાય જેમા થતો હોય એવા આ પત્રો પ્રત્યેક ભાવિકને માટે ગંગાસ્નાન જેટલો નિર્મળ છે અને તરણ યુગલોને મહાન આશીર્વાદ સ્વરૂપ છે. "ધી હરનાથ સોસાયટી"ને અને શ્રીજગમોહનદાસ કલ્યાણદાસ મોદીને આ પ્રકાશન માટે આપીએ એટલા ધન્યવાદ ઓછા છે. ભાઈ શ્રીજગમોહનદાસે આ પ્રકાશનનું બંગાલીમાંથી ગુજરાતીમાં ભાષાન્તર કરીને પોતાના અમૂલ્ય સમયનો ભોગ આપીને આવાં પ્રકાશનો લોકભોગ્ય બનાવવા જે શ્રમ ઉઠાવ્યો છે તેને માટે એ ઓછા આદરને પાત્ર નથી. ભાવિક ભક્ત સમુદાય આ પત્રોદ્વારા પુરુષ પ્રકૃતિનાં, અને સ્નેહ સ્વરાજ્યમાં સાચાં અદ્વૈતનાં

દર્શન કરી, શુદ્ધ પ્રેમ સંપાદન કરી, દેવઋણ, પિતૃઋણ અને વિશ્વઋણમાંથી મુક્ત થઇ અનેકની મુક્તિના સાધન રૂપ બને એ જ પ્રાર્થના.

રઘુનાથ ત્રિભુવન બ્રહ્મભટ્ટ

નિવેદન

પ્રભુના પ્રેમનું પ્રકટ સ્વરૂપ એવા શ્રીઠાકુર શ્રીહરનાથજીના અને એઓશ્રીનાં ધર્મપત્ની અને દયાની સાક્ષાત્ મૂર્ત્તિ શ્રીકુસુમકુમારી દેવીનાં માત્ર પરમ કૃપાપ્રસાદથી જ, મુંબઈની ધી હરનાથ સોસાયટી, **"શ્રીઠાકુર હરનાથના પત્રો, પોતાનાં પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ,"** નામક ગ્રન્થ પ્રકટ કરવા ભાગ્યશાળી થઈ છે.

શ્રીઠાકુર હરનાથ બંદ્દોપાધ્યાય, માત્ર હિંદુસ્તાનમા જ નહિ પરંતુ પાશ્ચાત્ય દેશોમાં પણ, પાગલ હરનાથને નામે સુવિખ્યાત છે. શ્રીઠાકુરજીની આ ખ્યાતિ, એઓશ્રીએ, ભિન્ન ભિન્ન જાતિના અને ધર્મોના તથા ભિન્ન ભિન્ન સ્થળે વસતા જીજ્ઞાસુઓને તેમજ પોતાના ભકતજનો અને સંબંધીઓને તથા અન્ય જનોને, જે પત્રોદ્વારા તેઓને પ્રભુપ્રેમની ઝાંખી કરાવી, તેઓમાં પ્રભુપ્રેમની પિપાસા જાગૃત કરી તેની કંઈક અંશે તૃપ્તિ કરી છે, તે પત્રોને લઈને પણ છે.

શ્રીઠાકુરજીના ભક્તો, અનુયાયી અને પ્રશંસકોએ ઘણાં વર્ષો પહેલાં, આ પત્રોનો સમૂહ એકત્ર કરી બંગાળી ભાષામાં પુસ્તકરૂપે ચાર ખંડોમાં પ્રકટ કર્યો છે. આ ચાર બંગાળી ખંડોમાંના બે ખંડોના અંગ્રેજી તથા મરાઠી ભાષાઓમાં અનુવાદો થઈ ચુક્યા છે. મરાઠી

ભાષાનો અનુવાદ અમારી ધી હરનાથ ગોસાયજીએ જ કર્યો છે

શ્રીઠાકુરજીના પત્રોના પુસ્તકોનુ નામ "પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથ ઠાકુરની અપૂર્વ પત્રાવલી" એવુ રાખવામા આવ્યુ છે પરંતુ આ પુસ્તકો તો માત્ર 'પાગલ હરનાથ" એવા નામથી જ સુવિખ્યાત છે

આ "પાગલ હરનાથ" પુસ્તકમા એવુ તે શુ છે કે જેનાથી તે જનતાનુ આટલુ બધુ આકર્ષણીય થઈ પડયુ છે?

" ઈશ્વર તત્વ," એ વિષયને લીધે જ તો જગતમા ભિન્ન ભિન્ન ધર્મો અસ્તિત્વમા આવ્યા છે. પુરાતન કાળથી માંડીને આજ દિન સુધીમા જે જે ધર્મો હસ્તિમા આવ્યા છે, તેનુ એકમાત્ર કારણ એ જ કે આ "ઈશ્વરતત્વ" ને ઓળખવા માટે જુદે જુદે સમયે અને જુદા જુદા દેશોમા, જુદી જુદી વ્યક્તિએ જુદી જુદી પ્રણાલિકાઓ બાંધી ગયા છે આ જુદી જુદી પ્રણાલિકાઓ એટલે જુદા જુદા ધર્મો—સંપ્રદાયો—મતો.

પરંતુ શ્રીહરનાથ ઠાકુરે તે કોઈ પણ જાતની પ્રણાલિકા બાંધી નથી. તેઓશ્રીએ 'પાગલ હરનાથ" ને પાને પાને આપેલી સનાતન અને ચિરકાલીન "દિશા" નો મર્મ સંપ્રદાયોને મતો ધર્મોને ભજન ને માન્ય થઈ પડવાતત્પર રહે નહિ કેતી છે

શ્રીઠાકુરજી કહે છે કે ઇશ્વર ભયના વિષય નથી- ઇશ્વર પ્રેમના વિષય છે સર્વે પ્રણાનિકાઓથી પર એના ઇશ્વરને વિના પ્રણાનિકાદ્વારા ઓળખવા માટે પ્રેમ જ એકમાત્ર વસ્તુ છે કે જે પ્રેમદ્વારા મનુષ્ય ઇશ્વરને ઓળખી શકે છે અને સાન્નિધ્યનુ સુખ મેળવી શકે છે શ્રીઠાકુરજી કહે છે કે જગતની સર્વે વસ્તુઓ ઇશ્વરની છે એમ જાણી તેના ઉપર પ્રેમ રાખો અને આ પ્રમાણે કર્યાથી જ આપણુ હૃદય પ્રશસ્ત થશે અને છેવટે ઇશ્વરની પ્રેમમય મૂર્તિના દર્શન થશે. આધિભૌતિક પ્રેમને આધિદૈવિક પ્રેમમા કેવી રીતે પરિણત કરવો તે શ્રીઠાકુરજી સિવાય બીજા કોઇએ પણ આજ દિન સુધીમા શિખવ્યુ નથી

પ્રભુપ્રતિ આવો પ્રેમ કેમ સપાદન કરવો તેને માટે શ્રીઠાકુરજી કહે છે કે સતત પ્રભુનુ નામ લીધા કરો, નામ લીવા કર્યાથી જ નામી પ્રતિ પ્રેમ ઉત્પન્ન થશે અને પ્રેમ થકી જ પ્રેમદાતા તે નામી અવશ્ય મળશે, કારણ કે પ્રભુના નામમા અને પ્રભુમા કાઈ પણ પ્રભેદ નથી

બીજા કોઇ પણ સપ્રદાય મત ધર્મ કે મજહબની વિરુદ્ધ જાય નહિ, પણ ઉલટુ સર્વે મપ્રનાયો-મતો ધર્મો કે મજહબોને માન્ય થઈ પડયા વગર રહે નહિ, એવો આ સરલમા સરલ ઉપાય કલિયુગમા બીજા કોઇએ પણ દાખવ્યો હોય એવુ અમારી જાણમા નથી

આ "અપૂર્વ" પત્રો શ્રીઠાકુરજીએ હરેક કોમના, દરજજાના શ્રેણીના અને વયના લોકોને (સ્ત્રીઓ તથા

પુરુષોને) લખ્યા છે. પુરાતન કાલથી ઋષિ, મુનિ, મીમાંસકો, આચાર્યો, તત્ત્વવેત્તાઓ, ઇત્યાદિ સર્વેને મુંઝવી નાખનાર ધર્મના અનેક ગહનમા ગહન વિષયોના ફેંસલા (?) ઉકેલ બહુ જ સાદી અને સરલ ભાષામાં આ પત્રોમા ઠેકઠેકાણે નજરે પડશે. અમો એટલુ તો કહેવાને સાહસ કરીએ છીએ કે આ "પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથ ઠાકુરની અપૂર્વ પત્રાવલી" નામક ગ્રન્થ સર્વે શાસ્ત્રોનુ દોહન કરી તેમાંથી કાઢેલ નવનીતરૂપ છે.

આ "પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથ ઠાકુરની અપૂર્વ પત્રાવલી" મા શ્રીઠાકુરજીએ પોતાના પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવીને લખેલા પત્રો પણ આવી જાય છે શ્રીમાનાહાન્દરાણી શ્રીકુસુમકુમારી દેવી ઉપર લખેલા શ્રીઠાકુરજીના આ સર્વે પત્રો, "પાગલ હરનાથ"માથી ઉધ્ધૃત કરી, તે પત્રોનો ગુજરાતી અનુવાદ એક સ્વતંત્ર પુસ્તક રૂપે પ્રકટ કરી, અમારી ધી હરનાથ સોસાયટી આજ દિને અતિ આનંદ સહ તે જનતા સમક્ષ ધરે છે. આ અમારો પ્રયાસ, અમોએ અમારા આ નિવેદનના પ્રારંભમા જણાવ્યું તેમ, શ્રીઠાકુર શ્રીહરનાથજી તથા તેમના ધર્મપત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવીના માત્ર કૃપાપ્રસાદને જ આભારી છે.

"શ્રીઠાકુર હરનાથના પત્રો, પોતાનાં પત્ની શ્રીકુસુમ કુમારી દેવી પ્રતિ," એ, શ્રીઠાકુરજીની "અપૂર્વ પત્રાવલી"માના પત્રો હતા પણ, "અપૂર્વ" પત્રોનો સંગ્રહગ્રન્થ છે શ્રીઠાકુર શ્રીહરનાથજી સ્વયમ

પ્રભુના પ્રેમનું પ્રકટ સ્વરૂપ છે. કેટલાકો એઓશ્રીને પ્રભુના એક વિશેષ અવતાર તરીકે માને છે, તો કેટલાકો એઓશ્રીને આ યુગના એક મહાન્ આચાર્ય તરીકે માને છે, તો વળી બીજાઓ અને વિશેષ કરીને વિદેશીઓ અને અન્ય ધર્માવલંબીઓ એઓશ્રીને પયગમ્બર (પ્રભુ તરફથી પયગામ લાવનાર) તરીકે માને છે, તો વળી કેટલાકો એઓશ્રીને એક મહાન્ યોગી તરીકે માને છે, તો વળી બીજાઓ એઓશ્રીને a great mystic તરીકે પણ ઓળખે છે. શ્રીઠાકુરજી પોતે ગૃહી – સંસારી હતા. સ્વયમ્ પોતે સંસારમાં સંસારી તરીકે રહીને, માત્ર કરુણાવશાત્, સંસારી જીવોને સંસારમા જ રહીને, સંસારની ગ્રન્થીઓનું છેદન કેવી રીતે કરવું અને અંતિમમાં પ્રભુના પ્રેમરાજ્યમાં પ્રવેશ કરવાનો અધિકાર કેમ પ્રાપ્ત કરવો તે શીખવી ગયા છે. પોતાને તેમજ પોતાના પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવીને તથા પોતાના સંસારને ગૃહસ્થાશ્રમને-જનસમાજના કલ્યાણાર્થે ઉદ્દેશ્ય કરીને, શ્રીઠાકુરજીએ અપૂર્વમાં પણ અપૂર્વ એવા પોતાના આ પત્રોદ્વારા, જગતનાં નરનારીઓને તેઓના કલ્યાણાર્થે જે સનાતન "ભિક્ષા" આપી છે તેવી "શિક્ષા" બીજાં કોઈ પણ પ્રાચીન અથવા અર્વાચીન પુસ્તકમાં નજરે પડશે નહિ. સંસારમાં જ રહીને, સંસારના પ્રાકૃત પ્રેમને–લૌકિક પ્રેમને–આધિભૌતિક પ્રેમને, અપ્રાકૃત પ્રેમમાં–અલૌકિક પ્રેમમાં—આધિદૈવિક પ્રેમમાં કેવી રીતે પરિપ્લુત કરવો, તેનું રહસ્ય શ્રીઠાકુરજીએ પોતાનાં [illegible]ની શ્રી [illegible]મારી દેવી પ્રતિ [illegible]

"અમર"–એવા પોતાના આ પત્રોમા જે સુંદર રીતિએ દાખવ્યુ છે તેની રીતે બીજા કોઇ પણ ગ્રન્થમા જણાવવામા આવ્યુ હોય એમ અમારી જાણમા નથી. માયામા પ્રતિબિમ્બિત થઇને સુખમય જણાતા અને જેને આપણે આપણુ ખરૂ લક્ષ્ય માની બેઠા છીએ એવા આ પરિવર્તનશીલ સસારમા, જે અનક્ષયરૂપે રહેલ છે એવુ આપણુ ખરૂ અને અપરિવર્તનશીલ લક્ષ્ય કે જે પ્રેમસ્વરૂપ પ્રભુ છે, એવા તે ખરા લક્ષ્યની પ્રાપ્તિ સસારમા રહીને મહેનાઇથી કેવી રીતે થઇ શકે, તે શ્રીઠાકુર શ્રીહરનાથજીએ પોતાના પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવીને લખેલા આ પત્રોમા દેખાડી આપ્યુ છે શ્રીઠાકુર શ્રીહરનાથજી કાઇ સસાર છોડવા કહેતા નથી ઉલટુ એઓશ્રીતો કહે છે કે "સસાર છોડી જશો ક્યા? સ્વર્ગ પણ અસાર છે તેમજ નરક પણ અસાર છે સસારની બહાર તો એક માત્ર કૃષ્ણપાદપદ્મ છે જેઓ આ અસાર થકી બહાર છૂટવા માગે છે તેઓએ તો કાયા મન પ્રાણથી કૃષ્ણપાદપદ્મનો આશ્રય લેવો ઉચિત છે"

વિશેષમા શ્રીઠાકુર શ્રીહરનાથજીએ પોતાના આ પત્રોમા પોતાના પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવીને ઉદ્દેશીને, 'પ્રકૃતિ'ના ગહન અને અતિ ગભીર વિષય, કે જે વિષે હજારો વર્ષોથી ભરતખડના, તેમજ પાશ્ચિમાત્ય દેશોના પણ તત્ત્વવેત્તાઓને મૂઝવી નાખ્યા છે, તેના રહસ્યની અને સ્વરૂપની જે સતોષકારક સમજણ અનેક યુક્તિપ્રયુક્તિ દ્વારા આપી છે, તેવી સમજણ

આજદિન સુધીમાં બીજા કોઇએ પણ આપી હોય એ અમારી જાણમાં નથી એમ અમો અમારી પૂર્ણ જોખમદારી સમજી કહીએ છીએ શ્રીઠાકુરજીએ કરેલ પ્રકૃતિના રહસ્યનો સુમધુર સ્ફોટ અતિ આકર્ષણીય છે અને એઓશ્રીના તે સંબંધીના "શિક્ષાવચનો" બહુ જ મનનશીલ છે. "સમસ્ત સ્ત્રી જાતિ તો માત્ર પ્રકૃતિની વિશેષરૂપા વિકાસમૂર્તિ (special manifestation) છે," "સમસ્ત જગત્ તો એક પ્રકૃતિ સિવાય બીજું કાંઇ નથી," "પુરુષ તો એકમાત્ર કૃષ્ણ જ છે કે જેઓ આ પ્રકૃતિને લઇને આ સૃષ્ટિનો વિસ્તાર કરે છે," આવા રહસ્યમય અને સુમધુર અનેક સિદ્ધાન્તોથી પરિપૂર્ણ આ "**શ્રીઠાકુર હરનાથના પત્રો, પોતાનાં પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ**" નામક ગ્રન્થ છે.

હાલના ત્વરિતગતિશીલ કાલમા જ્યારે મનુષ્યોને ધાર્મિક અથવા આધ્યાત્મિક ગ્રન્થો વાચવાનો કે સમજવાનો બીલકુલ સમય જ મળતો નથી, જ્યારે મનુષ્યની રૂચીઓમા પણ અનેક પરિવર્તનો થતા જાય છે, જ્યારે સમાજમા આસ્તિકતાને બદલે નાસ્તિકતા વધતી જતી જણાય છે, જ્યારે જીવનમાં આદર્શોની આકણી પણ સ્વાર્થને ત્રાજવે તોળાય છે, જ્યારે જડવાદની જાળનાના ભાર હેઠળ સમાજનો આધ્યાત્મિક પ્રાણ ચગદાતો જાય છે અને આવી પરિસ્થિતિને પરિણામે જ્યારે મનુષ્યના જીવનમાં શાન્તિને

બદલે હાયદોયની હોળી સળગી રહી છે, તેવા સમયમાં શ્રીઠાકુર શ્રીહરનાથજીએ પોતાનાં પત્નિ શ્રીકુસુમકુમારી દેવીને લખેલા આ "અપૂર્વ" પત્રો, મનુષ્યોના હૃદયમાં અને જીવનમાં એક "અપૂર્વ" શક્તિનો સચાર કરી તેઓના જીવન સુખમય અને પ્રેમમય કરશે, એમ અમો નિ સંદેહપૂર્વક કહીએ છીએ.

આ "શ્રીઠાકુર હરનાથના પત્રો, પોતાનાં પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ" નામક ગ્રન્થ, મહાગુજરાતના વાચકવૃંદને- સ્ત્રીપુરુષને, આબાલવૃદ્ધને, સંસારી કે સંન્યાસીને, કર્મી કે ત્યાગીને, પંડિત કે અજ્ઞાનીને, સૌ કોઈને-તેઓના જીવનમા માર્ગદર્શક સમો થઈ પડી તેઓને પ્રભુપ્રેમરાજ્યના રાજપથે લઈ જવા કારણભૂત થાઓ, એવી અમો આશા રાખીએ છીએ.

છેવટે અમો અમારા વડિલ ભાઈ શ્રીજગમોહનદાસ કલ્યાણદાસે, શ્રીઠાકુરજીએ પોતાનાં પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવીને લખેલા આ અપૂર્વ પત્રોના કરેલા આ ગુજરાતી અનુવાદ માટે બે શબ્દો લખવા અમારી ફરજ સમજીએ છીએ. ભાઈ શ્રીજગમોહનદાસે માત્ર શ્રીઠાકુરજીની આજ્ઞાથી જ "પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથ ઠાકુરની અપૂર્વ પત્રાવલી"ના ચારે ખંડોનો ગુજરાતી અનુવાદ આજ કેટલોક સમય થયા કરી રાખ્યો હતો. "પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથ ઠાકુરની અપૂર્વ પત્રાવલીની ગ્રન્થમ્ શ્રીઠાકુરજીની બંગાળી ભાષા બંગાળી સાહિત્યમાં અતિ ઉત્કૃષ્ટ સ્થાન ભોગવે છે એમ અમો જાણીએ છીએ

અને શ્રીઠાકુરજીની મૂળ બંગાળી ભાષાના ગાંભીર્ય, મધુરતા તથા ભાવો પૂર્ણરૂપે ગુજરાતી ભાષામાં લાવવામાં ભાઈ શ્રીજગમોહનદાસ પરિપૂર્ણ સફળ નિવડ્યા છે તેને માટે અમો એઓ ભાઈને વન્દન આપીએ છીએ અમારી ખાત્રી છે કે ભાઈ શ્રીજગમોહનદાસે, શ્રીઠાકુરજીએ પોતાના પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવીને લખેલા અપૂર્વ પત્રોનો કરેલો આ ગુજરાતી અનુવાદ, ગુજરાતી સાહિત્યમાં, વિશેષ કરીને ગુજરાતી ધર્મ સાહિત્યમાં, ઉચ્ચ સ્થાન પ્રાપ્ત કરશે અમોએ 'પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથ ઠાકુરની અપૂર્વ પત્રાવલી'ના બંગાલી ચારે ખંડોનો ભાઈ શ્રી જગમોહનદાસે કરેલો ગુજરાતી અનુવાદ જ્યારે જોયો કે તરત જ, અમોએ અમારી શ્રી હરનાથ સોસાયટીની ગ્રન્થમાળાના પુસ્તકો તરીકે તે ચારે ખંડોનો તે ગુજરાતી અનુવાદ પ્રકટ કરવા ઇચ્છા દર્શાવી અને જ્યારે પ્રથમ પુસ્તક તરીકે શ્રીઠાકુરજીએ પોતાના પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવીને લખેલા મર્મ પત્રો "પાગલ હરનાથ"ના પુસ્તકમાંથી ઉદ્ધૃત કરી તે પત્રોનો ગુજરાતી અનુવાદ એક સ્વતંત્ર પુસ્તકરૂપે પ્રકટ કરવા અમોએ અમારી ઉત્કટ ઇચ્છા ભાઈ શ્રીજગમોહનદાસ સમક્ષ પ્રકટ કરી કે તરત જ, ભાઈ શ્રીજગમોહનદાસે વિના સંકોચે, શ્રીઠાકુરજીએ પોતાના પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવીને લખેલા પત્રોના પોતે કરેલા ગુજરાતી અનુવાદના સંબંધમાં, પોતાના સર્વે હક્કો અમારી શ્રી હરનાથ સોસાયટીને સોંપી દઈ, તે અનુવાદ પ્રકટ કરવા માટે જે અનુમતિ આપી તે માટે એઓ ભાઈ પ્રતિ અમો અમારી કૃતજ્ઞતા અત્રે પ્રદર્શિત કરીએ છીએ ભાઈ

શ્રીજગમોહનદાસ, આ જ પ્રમાણે "પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથ ઠાકુરની અપૂર્વ પત્રાવલી "ના બંગાળી ચારે ખંડોનો પોતે કરેલો ગુજરાતી અનુવાદ પણ, વાચકવૃંદના લાભાર્થે પ્રકટ કરવા, અમારી ધી હરનાથ સોસાયટીને અનુમતિ આપશે, એવી અમો આશા રાખીએ છીએ

મુંબાઈ, સંવત્ ૧૯૯૮ની કાર્તિક શુકલ પ્રતિપદા, તા. ૨૧-૧૦-૧૯૪૧. શ્રીહરનાથાબ્દ ૭૭.	ધી બૉર્ડ ઑફ કન્ટ્રોલ, **"ધી હરનાથ સોસાયટી,"** મુંબાઈ

શ્રીઠાકુર હરનાથના પત્રો

પોતાનાં પત્ની

શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ

પ્રાણ પ્રિયતમે!

તમારો આનંદપૂર્ણ પત્ર મળ્યાથી પ્રાણને અપાર આનંદ અને શાંતિ મળ્યાં છે. કયા અપરૂપ રસથી તમે તેને બનાવો છો કે જેથી તે આટલો સુમિષ્ટ થાય છે તે હું કળી શકતો નથી. રમણી પકવાનકાર તમે છો, એટલે તમે તો રસપાક વિષે જાણો. હું તો અરસિક, અનભિજ્ઞ આ સંબંધે હું શું જાણું? પ્રિયે! તમે સર્વગુણસંપન્ન છો. પરંતુ તમારામાં એક એવી વસ્તુ છે કે જેને તમે ભલે દોષ માનો કે ગુણ માનો, તે શી તે તમે જાણવા માગો છો? તેનું નામ ચાતુરી. તમે કદી પણ અને કોઈને પણ સરલ થઈ આત્મપરિચય આપતા નથી. ધન્ય છે તમારી શક્તિને! જે તમને જાણવાને જેટલી ચેષ્ટા કરે છે તેટલી જ ચાતુરી તમે તેની સાથે કરો છો. તમે સત્ય હોઈને આટલા ચતુર છો એ જ તમારો પ્રધાન ગુણ છે. આને જ કેવલ તમે છોડતા નથી.

પત્રાંક ૧ (ચાલુ)

તમે સર્વ કાંઈ આપો છો—મન, પ્રાણ, સર્વ આપો છો એ સત્ય છે, પરંતુ એ ચાતુરી માત્ર છોડી દેતા નથી. હું માત્ર એ જ માગું છું બીજી કશી અભિલાષા નથી હવે તો તમે જાણ્યું ને? હવે તો આપો, દયા કરો હું તમને સુખી જોઈને આનંદ પામીશ તમારા આ ભાવની ભાવના કરતા કરતા તો કૃષ્ણ પણ ત્રિભંગ થઈ ગયા તો પણ પાર ન પામ્યા, તેથી ગૌરાંગરૂપ ધારણ કરીને 'રાધા, રાધા" ઉચ્ચારણ કરી તેમણે આક્રંદ કર્યું ગૌરને રડાવતા તમે જ તો જાણો છો, બીજા કોઈને તો તે સાધ્ય નથી ગૌરને રડાવતા અને હસાવતા માત્ર તમે જ જાણો છો હું જાણતો નથી કે તમારામાં એવું શું છે કે જેને માટે ગૌર આક્રંદ કરે છે હું તે જ માગું છું હું પણ રડવા ચાહું છું તે ચીજ શી છે તે તમે જ જાણો અને તમે જેને જણાવો તે જાણે માટે માગું છું કે મને પણ જણાવો હું કૃતાર્થ થઈશ "હાય, હાય" કરી રડીને, હસીને નાચીને ચરિતાર્થ થઈશ શું તમે તે આપશો? તેનું એક નામ પ્રેમ છે તમારી પાસે તે છે તેથી તો હું તમારી પાસેથી તે શીખવા માગું છું એટલા માટે તો રાધા મારા પ્રેમ-ગુરુ છે કૃપા કરી મને તે શીખવો. હું અત્યંત હતભાગી છું, પ્રેમ છોડી કામ શીખું છું, કાંચન છોડી કાચમાં લોભ થયો છે <u>પ્રેમ અને કામમાં અનેક તફાવત છે જે સ્નેહમાં નિજને ભૂલી જવાય છે તેનું નામ પ્રેમ કૃષ્ણ આ જ પ્રેમને અધીન છે</u> કૃષ્ણ કેવળ પ્રેમના ઋણી છે એ ઋણ ફેડવવાની અભિલાષાથી જ તેમણે ગૌરસ્વરૂપ ધારણ કર્યું

પત્રાંક ૧ (ચાલુ)

એથી ઉલટુ જે સ્નેહમા સ્વતનુ સ્મરણ રહે છે તેનુ નામ કામ મસારમા સુખ, દુખ, મગલ, અમગલ, શોક, તાપ વગેરે જે કાઈ છે તે સર્વે આ થકી જ ઉદ્ભવે છે પ્રેમ ભીરુને સાહસિક બનાવે છે અને સાહસિકને ભીરુ બનાવે છે પ્રેમ જ પુરુષને પ્રકૃતિ અને પ્રકૃતિને પુરુષ બનાવે છે પ્રેમ જ કેવલ મૃતને સજીવ અને સજીવને મૃત કરવા સમર્થ છે તમે તો એ પ્રેમ જાણો છો માટેજ મે તમારુ શરણુ લીધુ છે દયા કરીને તે મને શીખવો હુ ચરિતાર્થ થઈશ, હુ જીવન સાર્થક કરી લઈશ કૃપણુતા કરતા નહિ અને મારી સાથે ચાતુરી પણ કરતા નહિ જે પ્રમાણે તમે સ્વત ને ભૂલીને મારુ પાલન કર્યું છે જે પ્રમાણે સ્વત ને ભૂલીને મને આપત્તિ રહિત રાખવાની ચેષ્ટા કરી છે જે પ્રમાણે સ્વત ને ભૂલીને મારી ઉપર સ્નેહ અને ભાવ રાખ્યા છે તે જ પ્રમાણે કૃપા કરીને તમે મને સ્વાર્થ નિરપેક્ષ પ્રેમ કરતા શીખવો કે હુ પણ એક વાર કામશૂન્ય એવા પ્રેમના આસ્વાદનો અનુભવ કરી ચરિતાર્થ થાઉ હવે ચાતુરી કરશો નહિ કદાચ આ વાત સાભળી તમને મનમા એમ થશે કે મે વળી ચાતુરી ક્યારે કરી? પરતુ જો ગુસ્સે ન થાઓ તો હુ દેખાડી શકુ એમ છુ દેખાડુ કે? તો જુઓ તમે લખ્યુ છે કે ઇંદ્રિયોના વેગથી અને કામને વશ થઈ હુ તે પ્રાણપતિનુ ચિન્તન કરી શકી નથી ઠીક વારુ, આ ચાતુરી નહિ તો બીજુ શુ? હુ પૂછુ કે પ્રાણપતિનુ વળી ચિન્તન તે શી રીતે થઈ શકતુ હશે? જો ચિન્તનદ્વારા તે પતિ પ્રાપ્ત કરી શકાતા હોય તો ગોપીગણે

પત્રાંક ૧ (ચાલુ)

તો કરી પણ તેમનું ચિંતવન કર્યું નહોતું ધ્યાન, ધારણા તો તેઓ જાણતી પણ નહોતી શાસ્ત્રમાં લખ્યું છે કે -

'ગોપી નથી યોગીશ્વર કે તમારા પદ કમળનું
કરે મહાય ધ્યાન."

આ જે સહજ ભજન કહેવાય છે તે તો તમે જાણો છો માટે જ તો તમે ધ્યાન અને યોગ કરતા નથી ધ્યાન અને યોગનો ત્યાગ કર્યો છે માટે જ તો કૃષ્ણ તમારા થઈ રહ્યા છે માટે કહું છું કે છળના છોડો અને આ સહજ ભજન મને શીખવો શું કરીને તમે તેમને વશ કર્યા છે એ જ માત્ર મને શીખવો શું કરીને એ અ વરને ધરી શકું તે મને કહો. ખરો ઝાડુ કાઢનારની શેરીમાં જઈ ઝાડુ કાઢવા જેવું માર રહ્યું છે. ઝાડુ કાઢવા જાઉં કે ઝાડુ કેમ કાઢવું તે શીખવા જાઉં ? ઝાડુ કાઢવાનો ખરો અધિકાર એ કામ કરનાર લોકોનો છે કેવી રીતે ઝાડુ કાઢવું તે હું જાણતો નથી તેથી તો તમારી પાસે આ ગો છું જો કૃપા થાય અને કોઈ દિવસે કૃપા કરી શીખવી દો તો ઝાડીઝુડીને મારા અંત કરણને શુદ્ધ કરી શકું છું તમારા ઉપર ઉપકાર કરવા આ તો નથી પણ હું મારા પોતાના લાભ માટે આવ્યો છું પુરુષો સ્વાર્થપરાયણ હોય છે માટે તેઓને પકડીને પણ નિઃસ્વાર્થી થવાની શિક્ષા આપો આ ધન મને આપવાથી હું તમને અધીન થઈશ હું એક વાર સ્વત ને ભૂલીને તમારી ઉપર પ્રેમ કરી ચરિતાર્થ થઈશ- જીવન સફળ કરીશ. તેમ થવાથી તમે તે હું અને હું તે તમે થઈ જઈ શકીશું ત્યારે આ પ્રાણ સાથે પ્રાણ મેળવીને યુગલ

પત્રાંક
૧
(ચાલુ)

થઈ તે યુગલ રાજ્યમા યુગલ રૂપના દર્શન કરી અરિતાર્થ થઇશુ યુગલ થયા વગર યુગલ રાજ્યમા જઈ શકાતુ નથી કૃપા કરી મને પ્રાણુ સાથે પ્રાણુ મેળવવાનો માર્ગ દેખાડો આ શોખવવાને તમે જ માત્ર માનિક છો પ્રાણાધિકે! રામ સીતાને અને યુધિષ્ઠિર દ્રૌપદીને સાથે લઇ ગયા હતા એ ખરૂ છે, પરંતુ તેનુ કારણ શુ હતુ તે સાભળવુ છે કે? પ્રાણાધિકે! તમે જ સકલ કર્મનુ મૂલ છો, તમારા વગર કોઇ પણુ કાર્ય સફલ થઇ શકતુ નથી જુઓ પ્રણયિનિ! તેઓનુ કાર્ય પૃથ્વીનો ભાર હરણુ કરવાનુ હતુ તેઓ જો શક્તિ વગર હોત તો તે કાર્ય કેમ સિદ્ધ થાત? માટે જ તેઓએ શક્તિ સહિત ગમન કર્યું હતુ જો સીતાને સાથે લીધા ન હોત તો રાવણુ કદાપિ મરત ખરો કે? દ્રૌપદી જો સાથે ન હોત તો દુર્યોધન ઇત્યાદિ કદાપિ મરત ખરા કે? આ વિષે વધના વણુ લખાણુ થાય માત્ર જરાક વિચાર કરી જોશો તો મારૂ કહેવુ સત્ય છે કે મિથ્યા તે તમે સમજી શકશો મને તો હવે ભૂભાર હરણુ કરવાનો નથી કે મને શક્તિની જરૂર પડે મારે છાયાની જરૂર છે તે તો કદી મે છોડી નથી હમેશા હૃદયના એક નિર્જન ખૂણામા તેને પધરાવી પ્રાણુને તૃપ્તિ થાય ત્યા સુધી તેની પૂજા કરૂ છુ, તો પણુ કોણુ જાણે કોઇ કોઇવાર તમારી અકૃપા થાય છે અને અનેક પ્રયત્નો કર્યા છતા પણુ તમને વધુ રાખી શકતો નથી, તમે પલાયન કરી જાઓ છો માટે તો તમને વાર વાર કહુ છુ કે આ ચાતુરી છોડો અને હૃદયમા સ્થિર થઇ બેસી રહો છાયારૂપે મારી પાસે રહો અને

શ્રીઠાકર હરનાથના પત્રો

પત્રાંક ૧ (ચાલુ)

હૃદયથી માન માની સેવા કરો હુ પોતે તેમની સેવા કરૂં તેના કરતા તમારી સેવાથી તેઓને અધિક આનદ થશે આ વાતને ગપ્પ ભનિત ગણુતા નહિ એ તો હરકોઇ જાણે છે કે મુદ્દલ રકમ કરતા વ્યાજ વધારે પ્રિય હોય છે માટે જ તો હુ તમને વિનતિ કરૂ છુ કે જીવ લગાડીને માની સેવા કરજો તેથી દુખ દૂર થશે માને મારા પ્રણામ કહેજો અને કહેજો કે મારે માટે કશી ચિંતા ન કરે તેમને અસ્વસ્થ કરતા નહિ હમેશા પ્રસન્ન વદન રાખજો. પ્રાણાધિક! એક ક્ષણને વાસ્તે પણ નથી હુ તમારાથી છૂટો કે નથી તમે મારાથી છૂટા, તો પછી ચિંતા શા વાસ્તે? જે સ્નેહની આડે પડદો હોય તેનું નામ જ પ્રેમ મારો સાપ શુ બીજા કોઇનો થયો છે? શા વાસ્તે આમ? તેના ઉપર નજર રાખજો. અપાને પૂછજો કે લાવ પ્રેમ કરતા શીખ્યો છે કે? સાપ સાથે ખેલવાની ઈચ્છા થઇ છે કે? ઠીક હુ પણ આશામા રહ્યો છુ તે શીખ્યા પછી હુ પણ શીખીશ કે જેથી નિશાની રાખી શકાય દૃઢ વિશ્વાસ અને પ્રગાઢ અનુરાગ રાખી તેને આગળ વધવા કહેજો. તેને જો સાપને રમાડવો હોય તો હમેશા સાપની આખ સાથે આખ મેળવી રાખે, આખ હલાવી કે વિપદ્ આવી, હું પણ હવે રજા લઉ વણીએ વાતો મનમા રહી છે પણ ભયથી જડ થઇ ગયો છુ તમારી વાતનુ પાલન કરજો. છાયા પ્રમાણે હમેશા મારી પાસે રહેજો કે નિત્ય તમને જોઈ શકુ, પછી ભલે મારા ચક્ષુ બધ હોય કે ઉઘાડા હોય

તમારો— હર

શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ

પત્રાંક
૨

પ્રાણ પ્રિયતમે !

આજે ફરીથી તમારાં દર્શન કરવા આવ્યો છું. હું કેવા આનંદમાં કે નિરાનંદમાં છું તે તમે સારી પેઠે જાણી શકો છો. મેં સમુદ્રમાં ઝંપલાવ્યું તે ઠીક કર્યું નહિ, મોટી ભૂલ કરી છે. પણ હવે જે થયું તે થયું. કશી ચિંતા કરતાં નહિ. આજ એક વિશેષ વાત તમને કહેવાની છે. તમે શું થોડા દહાડા પહેલા એક બે દિવસ માટે તમારા પિતાને ઘરે ગયાં હતાં? અને ત્યા જઈને શું સુખમાં રહી શક્યાં નહોતાં? આ વાત મને ઠીક સ્પષ્ટ કરીને લખજો. મહોત્સવના ત્રણ દહાડા પહેલાંની આ વાત છે. લખવાનું ભૂલતાં નહિ. જ્યાં સુધી તમારો પત્ર આવશે નહિ ત્યાં સુધી મારૂં મન સ્થિર થશે નહિ. મારી ઉપર નજર રાખી બધી સત્ય વાત લખજો. જે સમયની વાત હું લખું છું તે સમયે તમારાં કાકીએ તમને ઘણી સહાય કરી હતી. આ વાતને

પત્રાંક ૮ (ચાલુ)

પાગલની વાત ગણીને હસી કાઢતા નહિ અને જો તમે મારી ઉપર યથાર્થ પ્રેમ રાખતા હો તો મારી એક વાત માન્ય રાખજો જો તમે એની અવગણના કરશો તો તમને પોતાને પણ કષ્ટ થશે અને મને પણ કષ્ટ થશે. એ વાત બીજી કાંઈ નથી પણ એ જ કે તમે હવે ચૈત્ર માસ પર્યંત તમારા પિતાને ઘરે જતા નહિ એક દિમને માટે પણ પણ મારા માની પાસેથી ખસતા નહિ જો કોઈ વિશેષ કારણને લીધે પિતાને ત્યા જવુ થાય તો કદી પણ ત્યા રાત્રિવાસ કરતા નહિ જો બીજી વાર કદી આપણો મેળાપ થશે તો આ બધી વાત તમને સ્પષ્ટ કરી કહીશ–હાલ તો નહિ જ માની પાસે રહેવાથી સુખમા રહી શકશો, કાંઈ પણ કષ્ટ થશે નહિ માનો સાથ છોડવાથી વિપત્તિમા પડશો તમે સમજો છોને? હાલમા મારો સાથ છોડીને સુખમા તો છોને? તમે સુખમા રહો તો જ હુ સુખી બહુ વિચાર કરશો નહિ બહુ ઉતાવળા થતા નહિ સદાએ મંત્ર સ્મરણ કરવાનુ ભૂલતા નહિ અને હુ પાચ દિવસમા પાચ પ્રકારનો થયો છુ. મારૂ આજકાલનુ રૂપ તમને જોવા મળશે નહિ પાસે રહ્યાથી વગી વાતો યાદ આવતી નથી પરંતુ હવે એ સઘળી વાતોની સ્મૃતિ થાય છે ગમે તેમ હોય પણ સારમા સાર–મંત્ર ભૂલતા નહિ કોઈની સાથે નિષ્ઠુર વ્યવહાર કરતા નહિ ખરાબ શબ્દો કહીને કોઈના પણ મનને કષ્ટ દેતા નહિ વડીલો પ્રત્યે અભક્તિ બતાવતા નહિ માને સેવાદ્વારા સંતુષ્ટ કરી તેના

પત્રાંક
૨
(ચાલુ)

શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ

આશીર્વાદ મેળવવાને વિશેષ પ્રયત્ન કરજો. ગુરુ–પાદપદ્મમાં રતિ, મતિ રાખજો તમારા કૃષ્ણમાં અને ગુરદેવમાં કાંઈ ફરક નથી, બન્ને એક જ છે; એ ભૂલતાં નહિ બધાંનાં પ્રિય થવા પ્રયત્ન કરજો. બાલકોની ઉપર નજર રાખજો. માને મારા પ્રણામ નિવેદન કરજો. મા મારે વિષે ચિંતા કરે નહિ અને તમે પણ માની કાળજી વધારતાં નહિ. એટલું નક્કી જાણજો કે જો મા નહિ હશે તો મને પણ આ સંસારમા જોવા પામશો નહિ. માના પ્રાણ સાથે મારો પ્રાણ જોડાયલો છે; એ વાત આજે મેં તમને કહી છે. એ ધ્યાનમાં રાખજો અને એને મિથ્યા વાત સમજતાં નહિ. આ વિષયમા વધુ લખવાની જરૂર નથી. તમારી કૃપાથી હું કુશલ છું.

તમારો

[illegible]

પત્રાંક ૩

પ્રાણ પ્રિયતમે!

હાલમાં જ તમારી કરુણાનો મને અનુભવ મળ્યો છે. તમે એવાં ન હોત તો આ સંસાર ટકત નહિ. એક પણ જીવ જીવિત રહેત નહિ. તમે મારા પ્રતિ કરુણા કરી શાંતિભાવ ધારણ કર્યો છે તેથી જ તો આ મહાસમુદ્ર પણ સ્થિર થયો છે અને તેમાં તરંગો પણ ઉત્પન્ન થતા નથી. હવે તમે પોતે નિશ્ચિંત થઇ મને પણ નિશ્ચિંત કર્યો છે માટે તો હું તમને આટલો બધો ચાહું છું, માટે જ તો હું તમારી પાસે આટલી છૂટ લઉં છું. મારી પ્રાર્થના હવે એ જ કે આ કરુણા ચિરસ્થાયીરૂપે મારી ઉપર રહે. હું કદી પણ તમારી અવકૃપાનો અધિકારી ન થાઉં. મારા જેવા સૌભાગ્યવાન આ સંસારમાં ઘણા જ થોડા હશે. જુઓ, પ્રત્યેક જીવની રક્ષા કરવા માટે દરેકને એક એક મા છે, પરંતુ મારે વિષે એક વાર વિચાર કરી જુઓને હું તો ઘણો

પત્રાંક
૩
(ચાલુ)

દુર્બલ, માટે જ મારા રક્ષણનો ભાર આટલી બધી માતાઓ ઉપર પડ્યો છે. ધન્ય છે મને અને ધન્ય છે તે પરમકરુણા-નિધાનની કરુણાને! મારે વિષે ચિંતા કરતાં નહિ. હું જ્યાં પણ હોઉં છું ત્યાં તમારી કૃપાથી મારી ઉપર તે પ્રાણપતિનાં અપાર સ્નેહ અને પ્રેમ હોય છે. કેવલ તમારે લીધે તમારા કૃષ્ણ મારી ઉપર આટલો પ્રેમ રાખે છે અને આટલો આદર કરે છે. જેમ જેમ તમે તે પ્રાણવલ્લભનાં વધારે પ્રિય થતાં જશો તેમ તેમ તેઓ મારી ઉપર વધારે પ્રેમ રાખશે; કારણ કે હું તમારો છું. માટે કહું છું કે હમેશાં તેમના નામ અને પ્રેમમાં મગ્ન રહી કાલ નિર્ગમન કરો. અન્ય ચિંતામાં મનને ખરાબ કરતાં નહિ. નિરંતર તે પ્રેમમયના પ્રેમ સરોવરમાં ડૂબી અમૃતનું પાન કરજો. તે સમયે વિષ ખાવાથી પણ મૃત્યુ થશે નહિ, વિષની જ્વાલાથી બળશો પણ નહિ. પણ જો કોઈ હતભાગી તે પ્રેમસમુદ્રમાં પડ્યા છતાં પણ મારી પેઠે મુખ બંધ રાખે તો તેની વાત નિરાળી છે. એવાઓ તો હંમેશાં જ બળી રહ્યા છે. એઓની આ આગ બુઝાવવાનું બીજું સ્થાન તે ક્યાંથી હોય? એમ નહિ સમજતાં કે હું આ અસત્ય વાત લખું છું. કૃષ્ણ-પ્રેમ-સમુદ્રમાં પડ્યા પછી શું કદી કોઇ બળી શકે છે? જેમના દર્શનમાત્રથી કોટી કામ નિવારણ થાય છે તેમના વળી સ્પર્શથી શું કદી જ્વાલા આવી શકે ખરી? આનું પ્રમાણ જોઇએ તો જુઓ જટિલા અને કુટિલાનું દૃષ્ટાંત. તેઓએ તો તે પ્રેમમય મૂર્તિને જોઈ હતી તથાપિ કાં તેઓ

પત્રાંક
૩
(ચાલુ)

સંતપ્ત હતા? ચંદ્રાવલી પણ હમેશા તે પ્રેમસરોવરમા ડૂબ્યા રહ્યા હતા, પરંતુ તેઓ પણ મારા કિશોરીની પેઠે શાંતિ મેળવી શક્યા નહોતા જુઓ, સાંખ્યગણ સાધના કરતા કરતા પણ પડે છે કે નહિ? તેઓ પણ તે જ મહાસમુદ્રમા પડ્યા છે, છતા કા વારુ બળે છે? માટે કહુ છુ કે તે પ્રેમસરોવરમા અનેક ઝેરી સર્પો પણ વાસ કરે છે સ્વેચ્છાથી જલને વધારે ચંચલ કર્યાથી તે સર્વે સર્પો દંશન કરે છે જેઓ મુખ બંધ કરી રહે છે અને અમૃતનુ પાન કરતા નથી તેઓ જ બળે છે, તેઓ જ મરે છે માટે કહુ છુ કે મારી પેઠે મુખ બંધ કરી રાખતા નહિ જો મહાતપશ્ચર્યાના ફળે કરીને જ્વાલા શાંત કરવા આ સરોવરમા પડ્યા છો તો તેનું પાન કરો તેમ થશે તો ભય રહેશે નહિ જવા દો, આ બધી વાત તો તમારી આગળ પુરાણી થઈ ગઈ છે આ વાતની હવે જરૂર નથી હુ જેવો છુ તેવી મારી વાત છે તે કદાચ તમને પ્રિય લાગશે નહિ કારણ કે ઉનો સિર જ ખાધા પછી થડો ભાત ગમે જ નહિ પરમપૂજનીય માને મારા પ્રણામ કહેજો અને નિવેદન કરજો કે તેઓ મારે માટે લેશભાર પણ ચિંતા કરે નહિ જેના ઉપર તેમના આશીર્વાદ રહ્યા છે તેને માટે વળી ચિંતા શેની? તેઓ નિશ્ચિંત રહેશે તો હુ પણ નિશ્ચિંત રહીશ વૃક્ષના મૂળમા રસ હોય તો ફળ પણ રસપૂર્ણ થાય તેમા તો કાંઈ સંદેહ જ નહિ માટે કહુ છુ કે તેઓ હમેશા આનંદમા રહે તેમની સેવા કરવામા ખામી ન આવે

પત્રાંક ૩ (ચાલુ)

શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ

તેમની કૃપા થયાથી તમારી સમસ્ત કામના પૂર્ણ થશે. હવે હું રજા લઈશ તમારી ઈચ્છા પ્રમાણે વર્તજો. તમે છો ઈચ્છારૂપી.

તમારોજ

હર

પત્રાંક ૪

પ્રાણાધિકે !

ગઈ કાલે તમારો પત્ર મળ્યાથી હુ કેટલો આનન્દિત થયો તે હુ પત્રમા કેવી રીતે જણાવુ ? જો તે આનદને સીમા હોત તો વળી હુ લખી પણ જણાવત આ આનદ મહારનો નથી પણ પ્રાણનો આનદ છે જેઓના પરસ્પરના પ્રાણ મળેલા છે તેઓ જ માત્ર આ અનુભવ કરી શકે છે બીજાઓને તો તે અસાધ્ય છે પ્રિયે મારા પત્રને માટે તમે આ જગાએ પેલી જગાએ ખોળો છો ખરૂ, પરતુ વિચાર કરી જુઓ કે તમારી અવસ્થા અને મારી અવસ્થામા કેટલો તફાવત છે તમારી પાસે તો મારૂ વિસ્મરણ કરાવનારી વસ્તુઓ છે પરતુ મારી પાસે તો તમારૂ સ્મરણ કરાવી આપનારી વસ્તુઓ છે તમારૂ મન મુઝાઈ જાય તો પુત્રકન્યાના સ્નેહમા તે બધુ ભૂલી જવા માગો તો ભૂલી જઈ શકાય તેમ છે, પરતુ મારી રાવણની

પત્રાંક ૪ (ચાલુ)

ચિંતા તો કદિ પણ ભુલાતી નથી. એટલે સુધી કે જ્યારે કોઇ કાગડાને અથવા બીજા કોઇ નાના પ્રાણીને પોતાના સતાનને ખવડાવતા હુ જોઉં છુ કે તે ક્ષણે જ મને મારા માની સ્મૃતિ થઈ આવે છે અને આપોઆપ મારી આંખો જલથી ભરાઇ આવે છે પ્રિયે, આ સસારમા જે પણ વસ્તુ પર નજર પડે છે તે જગાએ માનો પુત્ર પ્રતિનો પ્રેમ દેખાઇ આવે છે. મને એમ લાગે છે કે આ પૃથિવીમા જો માનો પ્રેમ ન હોત તો તેમ હવાથી એક ક્ષણ પણ આ સસાર ટકત નહિ જે પ્રમાણે જલ વિના કોઇ પણ ગમ્ય જીવિત રહી શકતુ નથી તે જ પ્રમાણે માતૃસ્નેહ વગર આ સસાર કદિ પણ ટકી શકતો નથી. આવા માને છોડીને રહેવાના કષ્ટ જેવુ બીજુ કષ્ટ તે શુ હોઇ શકે? આવા માની ચરણસેવા કરવાનુ ન મળવા જેવા વિપત્તિ અને દુખ આ સસારમા બીજા નથી તેથી કરીને મને વિશ્વાસ છે કે તમે મારા થઇને માની સેવા કરી મને ચરિતાર્થ કરશો હુ તમારી પાસે બીજુ કશુએ ચાહતો નથી, અને ચાહિશ પણ નહિ પ્રભુ પાસે પ્રાર્થના છે કે તમે માને સતુષ્ટ કરવામા પાર થાઓ તેઓ પણ તમારી ઉપર સદા સતુષ્ટ રહે! પ્રિયે, જ્યારે સંધ્યા સમયે દૂર પહાડ ઉપર ચમક ચમક થતા સધ્યાના દિવાઓ નજરે પડે છે ત્યારે એકદમ જ સર્વ કાઇ યાદ આવે છે એમ લાગે છે કે તે દિવાઓની ચારે બાજુએ સમસ્ત દિન પરિશ્રમ કરીને મા, બાપ અને બીજા બધા બેઠેલા છે અને નાના

શ્રીઠાકુર હરિનાથના પત્રો

પત્રાંક ૪ (ચાલુ)

નાના બાળકો ચારેબાજુએ રમ્યા કરે છે અને વળી ક્યારે ક્યારે માબાપને કોટે વળગી પડે છે, આ સર્વે મનમા તરી આવે છે અને પ્રાણ આકુલ થઇ પડે છે હવે વિચારી જુઓ કે તમારામા અને મારામા કેટલો તફાવત છે તમને દુ ખ થાય છે એ વાત ખરી પણ તેની શાંતિ કરવા તમારી પાસે સ્થાન છે પરતુ પ્રિયે મારી જ્વાલા તો તમારા કરતા ઘણી વધારે છે અને ૦ડા થવાનુ સ્થાન પણ નથી હવે કહો વાર તમારી સ્થિતિ સારી છે કે મારી સ્થિતિ સારી છે? આટલુ દુ ખ તમને થાત તો તમે તે શુ સહન કરી શકત કે? કદિ પણ નહિ અમે તો પુરુષ સ્વભાવથી જ કઠણ એ કારણથી કેટલુક સહન કરી શકીએ ખરા પ્રિયે, તમારો પત્ર ન મળવાથી પ્રાણમા જે કાંઈ દુ ખ થાય છે તે પત્રદ્વારા જણાવવુ અસભવ છે તમે પ્રિયે પરવશ છો તેથી રીને તો હુ ધીરજ ધરી રહ્યો છુ, નહિ તો એમ કરવુ અસભવ થાત ગમે તેમ હોય, પ્રાણાધિકે, પણ જ્યારે બની શકે ત્યારે વચ્ચે વચ્ચે પત્ર લખતા રહેજો, હુ પણ ખબર આપતો રહીશ, કદિ પણ ભૂલીશ નહિ હે પ્રિયે, જો ભુલુ તો પછી મારે શુ લઇને જીવવાનુ છે? કૃષ્ણ તમારી ઉપર નજર રાખો, તમને સુખમા રાખો. આ સમયે તમે જરા સાવધાન રહેજો, જોજો, પ્રિયે આ વાત ભૂલતા નહિ મારે માટે તમે સાવધાન રહેજો તમે મને બહુ આદરણીય છો પરતુ તમારો યોગ્ય આદર કદિ પણ કરી શક્યો નથી આટલે દિવસે તમારા પગોનો આદર

પત્રાંક ૪ (ચાલુ)

કરવાને કંઇક કંઇક શીખું છું. પ્રિયે, તમે લખો છો કે કાશ્મીરમાં આવી મને કાંઇ મળ્યું છે? તો આ વાત તો મેં તમને પૂર્વે જ લખી છે. કાશ્મીરમાં આવીને નૂતન જીવન અને નૂતન પ્રેમ મળ્યાં છે. છતાંએ પાછાં પૂછો છો કે અત્રે આવી મેં શું મેળવ્યું છે? મેળવ્યું છે ખરૂં પરંતુ ભૂલ્યો નથી. ભૂલવાની વસ્તુએ નથી.

તમારો

ઈર

પત્રાંક ૫

પ્રાણપ્રિયે!

ઘણા દિવસો થયા તમારો પત્ર મળ્યો નથી, પરંતુ રોજ રોજ તમારી ખબર મળે છે. બહુવિધ રૂપે બહુવિધ ભાવે નવીન નવીન સાજે સજાઇ તમે કેવી જાતનો નિત્ય નવીન ખેલ કરો છો તે જોઇ હું કેટલો આનન્દિત થાઉં છું તે તો હું જ જાણું છું અને તે જ જાણે. પ્રત્યક્ષ નજરે જોવા કરતાં આવી રીતે જોવું તે કેટલે દરજ્જે સારૂં છે તે એક મુખથી કહી શકાય તેમ નથી. <u>નજરે જોવું તે સકામ અને આવી રીતે જોવું તે નિષ્કામ</u> આ દૃશ્ય જોવા માટે જ તો કૃષ્ણનું મથુરા જવાનું થયું; આ સુખ મેળવવા માટે જ તો કૃષ્ણનું ગૌરાંગરૂપ ધારણ. <u>નિકટ રહેવાથી જેને કામ કહેવામાં આવે છે, દૂર રહેવાથી તે જ નિજ અમૃત રૂપ પ્રેમ નામ ધારણ કરે છે.</u> તેથી કરીને જ તો કૃષ્ણના મથુરા જવાથી શ્રીમતીનાં નેત્રમાં અશ્રુજલ આવ્યાં અને તેથી

પત્રાંક
૫
(ચાલુ)

કરીને જ તો મારા ગૌરાંગના નેત્રવારિનો વિરામ જ થયો નહિ. કહો વારુ, પ્રાણાધિકે, જો એમ થાત નહિ અને આટલો આનંદ મળત નહિ તો જેને પ્રાણમાં સ્થાન આપ્યું છે તેને છોડી શું કદિ પણ રહી શકાય એવો સંભવ પણ ખરો કે? આપણે જેને ખુલ્લી રીતે ચાહિએ છીએ, જેને એક વાર એક પલકને માટે પણ ન જોયાથી પ્રાણ આકુલ થાય છે તેને પ્રાણમા પ્રતિષ્ઠિત કરીને એકાંત સ્થાનમા એકમનથી અને એકપ્રાણથી પ્રેમ કર્યાથી કેવો આનંદ થાય છે તે જો અનુભવ કરવો હોય તો પ્રેમપાત્રની સમીપમાથી દૂર જવું એ કર્તવ્ય છે. જેઓ આ નથી જાણતા તેઓ કદિ પણ પ્રાણનો પ્રેમ જાણતા નથી, તેઓનો પ્રેમ તે પ્રેમ જ નહિ. તેઓ પ્રણય એટલે શું તે જાણી શકતા નથી અને શકશે પણ નહિ. જેઓએ કૃષ્ણ-કૃપાથી આ પ્રેમની ગંધમાત્ર પણ મેળવી છે તેઓ તો ચક્ષુપ્રેમને અતિ તુચ્છ ગણી તેની ઘૃણા કરતા શીખ્યા છે. તેઓએ જ પ્રણયનો ખરો સ્વાદ ચાખ્યો છે અને તેઓ જ ચરિતાર્થ થયા છે. પ્રાણાધિકે, હવે તો જાણી શક્યા છોને કે વિરહ કેટલી સારી ચીજ છે? વિરહ જ ચાહે તો કૃષ્ણની પ્રાપ્તિ કરાવી આપે છે, કારણ કે <u>વિરહ જ તો કામનો નાશ કરી પ્રેમ નિર્માણ કરે છે</u>, અને કેવલ પ્રેમ વડે જ તમારા ચોકાનો સે ગાયોનો ગોવાળ સંતુષ્ટ થાય છે. જુઓ, પ્રિયે, જે પ્રમાણે શેરડીના રસમાથી સાકર (મિસરી) તૈયાર કરવી હોય તો કેવલ એકમાત્ર અગ્નિની સહાયતાની જરૂર

પત્રાંક ૫ (ચાલુ)

હોય છે. અગ્નિ સિવાય સકલ વૃથા છે કારણ કે તે વગર રસ નરમ થઈ જઈ નષ્ટ થાય છે તે જ પ્રમાણે કામ-રસને બીનો કરી પ્રેમ તૈયાર કરવો હોય તો એકમાત્ર વિરહ-અગ્નિની જરૂર છે. વિરહ-અગ્નિ સિવાય કામનું 'મારણ' કરી પ્રેમ કરવાનું બીજા કોઈથી પણ સાધ્ય નથી. હું આશા રાખું છું કે કૃષ્ણ આપણને આ વિરહને પરમ મિત્ર સમજી ચાહવાને શીખવે. તેમ થવાથી દુઃખ જશે, આનન્દ મળશે અને ચરિતાર્થ થવાશે. પણ, પ્રિયે, એક વાત કહું. કેવલ અગ્નિ બાળવાથી તો કાંઈ સાકર (મિસરી) થતી નથી. તેમાં (શેરડીના રસમાં) પ્રથમ તો દૂધ અને પાણી નાખી મેલ જુદો કાઢી નાખવો પડે છે અને ત્યાર પછી ખૂબ હલાવવાની જરૂર છે. તેથી કહું છું કે આ વિરહ-અગ્નિ માત્ર પ્રકટાવ્યાથી જ કાંઈ કામ મરી પ્રેમ થતો નથી; આનો બીજો પણ એક ઉપાય બાકી રહ્યો છે, પણ તે તો મીઠાઈ બનાવનારી રસિકાઓ જ જાણે. છતાંએ એક વાત કહું છું. મહાજનગણે જે જાતના પથનું અવલંબન કર્યું છે તે પથનું દર્શન આપણા ભાગ્યમાં છે કે નહિ તે હું જાણતો નથી. છતાંએ જે પ્રમાણે સાંભળ્યું છે તે સાંભળવા ચાહતાં હો તો કહું–

"પરસ્પર હૃદયે લાવી સ્વરૂપ બંનેનું,
બે એક થઈ, મળી પરતત્ત્વમાં નિત્ય એવા.
પુરુષ પ્રકૃતિ થશે, પ્રકૃતિ પુરુષ.
સત્ય વસ્તુ ઘરમાં જુવો, કહી માત્ર પ્રસ્તાર આ."

પત્રાંક
૫
(ચાલુ)

ઇત્યાદિ, ઇત્યાદિ. હવે મને લાગે છે કે વિરહ જ આ જાતની ભાવના કરાવવાને એક માત્ર કારણ છે એમ સમજવામા કાંઇ બાકી નથી પાસે રહેવાથી, પ્રાણના પ્રેમપાત્રને પ્રાણની અંદર પૂરી રાખવાથી પણ પ્રેમ થતો નથી પાસે રહેવાથી થતા પ્રેમની તમારી અમારી વાત તો બાજુએ રહી પરંતુ તે રસિક શિરોમણી કૃષ્ણ સ્વયમ્ પણ કરી શકયા નહિ વિચાર કરી જુઓ, કે જ્યારે તેઓ પોતાના બંસીસ્વરથી વ્રજગોપીગણને વનમા લઇ આવ્યા ત્યારે પૂર્વે જેઓના વિરહથી અત્યન્ત દુઃખિત થયા હતા તેઓને પોતાની નિકટમા મેળવી તેઓનો કઇ કઇ રીતે તિરસ્કાર કર્યો હતો, તેઓને કેટલા રડાવ્યા હતા, અને છેવટે વનમા છોડી મેલી કેટલું કષ્ટ આપ્યુ હતુ. આ કારણને લીધે જ તો રસિક ભકતગણે કહ્યુ છે કે "સંગે રાખ્યાથી હોય અનુરાગ ક્ષીણ" વળી જુઓ, પ્રાણાધિકે, મહાજનોનુ વાકય તો મે ઉપર કહ્યુ, હવે મહાજનોનુ કાર્ય જુઓ તો સમજી શકશો કોની વાત કરૂં ? કરવી તો મોટાની જ વાત કરવી, મોટાને જ હાથ લગાડવો સારો જુઓ તમારા લોકોના કૃષ્ણ, મથુરા અને વૃંદાવન વચ્ચેનુ અંતર અતિ સામાન્ય, છતાએ કાં નિકટે રાખી શકયા નહિ? આ આપણા શ્રીગૌરાંગ અને નિત્યાનંદ જુવો. કયા, કોઇએ તો સાથે રાખ્યા નહોતા. આનુ કારણ જાણો છો ? કે? માત્ર રડવાને માટે જ, માત્ર તે અપરૂપ રૂપરાશિનું એકાંતમા એકચિત્તથી ધ્યાન કરી આત્મવિસ્મૃતિ થવાને

પત્રાંક ૫ (ચાલુ)

માટે જ દ્વારકામા કે મથુરામા કૃષ્ણને પ્રિયતમાઓનો તો અભાવ નહોતો છતાએ કા રડયા'તા? આનો જ માત્ર વિચાર કરી જોજો. ચિન્તન કરતા કરતા જ જીવ શિવ થાય છે, ચિન્તન કરતા કરતા જ પ્રકૃતિ પુરુષ અને પુરુષ પ્રકૃતિ થાય છે ચિન્તન કરતા કરતા જ તમારા લોકોના કૃષ્ણ ગૌરાગ થયા ચિન્તન કરતા કરતા જ શિવ ગોપીશ્વર થયા, ચિંતન કરતા કરતા જ છ મજરીઓ છ ગોસ્વામી થયા. માટે કહુ છુ કે પ્રાણપ્રિયે, આપણે બને એક બીજાનુ ચિન્તન કરતા કરતા એક દિવસ તમે હૂં અને હુ તમે થઈ જઈશુ મને ભરોસો છે કે આ વાતને મિથ્યા ગણી અવિશ્વાસ કરશો નહિ મારા હૃદયની વાત આજે બહાર નીકળી ગઈ, પ્રાણ ફાટી જતા છતા એ કદી નહોતી આજે અનેક દિવસનુ ગુપ્ત રાખેલુ ધન પ્રકાશ કરી નાખ્યુ જોજો પ્રિયે, નિન્દકો આ વાત સાભળી આપનો ઉપહાસ ન કરે મારા હૃદયના ધનને તમે હૃદયમા જ રાખજો. સાવધાન, જોજો મારૂ મન્મુગર શત્રુના હાથમા પડે નહિ તેને માટે સાવધાન રહેજો. ગુપ્ત રાખવાનો મે પ્રયત્ન કર્યો હતો પરતુ વધુવાર રાખી શક્યો નહિ હુ આશા રાખુ છુ કે તમે મારા પ્રાણના ધનને જતનપૂર્વક તમારા પ્રાણની અદર પૂરી રાખશો. આને વીધે જ મે કહ્યુ હતું કે વિરહમા રહ્યા વગર હુ મરી જાત. હવે તો સમજ્યાને ! આ પત્ર અતિ જતનપૂર્વક અને

શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ

પત્રાંક ૫ (ચાલુ)

સાવધાનીથી રાખી મૂકજો. આ પત્ર લખી આજે મને ભય ઉત્પન્ન થયો; તેની ઇચ્છા શા કારણથી આજે લખાવ્યું, તે તો તે જ જાણે. હું આશા રાખું છું કે તમે સમસ્ત વાત સારી રીતે સમજી જશો અને હૃદયના અતિ ગુપ્ત સ્થાનમાં રાખશો. આજે તમારા શ્યામનો (શ્રીઠાકુર શ્રીહરનાથજીના કુટુંબની દેવમૂર્તિ) રથોત્સવ છે, બધાને જ રથ જોવા જવા માટે આજે તમારે પૈસાટકા આપવા જોઇએ; મારા જેવો ગરીબ બીજું શું આપશે? આજે પ્રાણનું રત્ન તમને આપવા આવ્યો છુ; આશા રાખુ છું કે તે આદરથી લેશો અને જતનથી તેની રક્ષા કરશો. અનાદર કરતા નહિ, મારી પાસે બીજું કશું પણ નથી, જે કાંઈ પણ મેં આટલા દિવસો સુધી જતનથી સંગ્રહી રાખ્યું હતુ તે આજે આપ્યું છે. હવે તમે મને રથ જોવા માટે કાંઈ આપો. તમે તો મોટા માણસ; મનમા લાવ્યાથી હંમેશને માટે મારૂ દારિદ્ર્ય દૂર કરી આપી શકો તેમ છો; તેથી કરીને તો માગું છું. આશા રાખું છું કે તમે આપશો, કૃપણતા કરશો નહિ. મારા માતાઓને અને બહેનોને પણ કહેજો કે પૂજાની સાથે જ કાંઇ ભેટ આપવી પડશે. આપવા કારવવાનું અને ખવડાવવા કારવવાનું તો છે જ. માટે દયા કરી મારી ઝોળી ભરી આપો કે વિદાય થઇ જાઉં અને ચિર દિનની તૃષાની શાન્તિ કરૂં. જવા દો એ વાત. મારી માતાઓને મારા પ્રણામ.

શ્રીઠાકુર હરનાથના પત્રો

પત્રાંક
૫
(ચાલુ)

આજ તો બધાંએ એકઠાં મળ્યાં છે, ખોળવાં પડતાં નથી. મારાં થઈને માની સેવા કરજો; તેઆને ચિંતા કરવા દેતાં નહિ. મારા વિવાહના દિવસે પાલખિમાં બેસતી વખતની મારી પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ ન થાય તે જોજો. "તમારી સેવા માટે દાસી લાવવા ચાલ્યો," એમ મેં માને કહ્યું હતું. આ મારી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થાય અને મારા પુત્રધર્મની રક્ષા થાય એવી રીતે વર્તજો. જે સ્વામીના ધર્મની રક્ષા કરે છે તે જ ખરી સહધર્મિણી છે. જવા દો, અનેકવાર આ બધી વાત લખી છે. વારંવાર એની એ જ વાત સારી લાગે નહિ, પરંતુ, પ્રાણાધિકે, જીવ માનતો નથી તેથી તો લખું છું. જવા દો એ વાત. આજે તો તમારું પીઠી ચોળેલું અંગ છે, તો પછી આજે તમને આ બધી માથાકુટની વાત તે સારી લાગે શાને? જાઓ, ભાઈ, બધાંએ જાઓ; આજે તો ઘણું કામ છે; કપડાં ધોવાં કારવવાં પછી વળી દરદાગીનો ને કપડાં પહેરવાં કારવવાં, બચ્ચાં છોકરાંને એકેક લપડાક ચોડી કાઢવી, દાંત કચકચાવવા, ઇત્યાદિ ઘણુંએ કામ છે. અને મારેએ ભાત ને સાથે બટેટા, વટાણા, કોબી, ઇત્યાદિ શાક પણ તૈયાર થયાં છે. આજે બે ત્રણ દહાડાથી તમને જોઈ શકતો નથી; ઠીક તો છો ને? મારો સર્પ કેમ છે? ભાત હવે સુકાઈ ચાલ્યો માટે જાઉં છું, રજા આપો.

તમારોજ — હર

શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ

પત્રાંક ૬

પ્રાણાધિકે !

ખરે તમે અગ્નિપર જલ સિંચન કર્યું તમારા પત્રે અમૃતની ધારા વર્ષાવી મને શાંત કર્યો છે પ્રિયતમે, તમે મારે માટે જો નહિ રહ્યા હોત તો જગતના લોક મારે માટે રડત ખરા? આ સઘળી તમારી જ દયા છે માત્ર હાથરસ નહિ, પરંતુ જેની સાથે મારા બે આંખોનો મેળાપ થયો છે તેઓ પણ તમારે લીધે મારી ઉપર ખુશ થયા છે જવા દો, આપણા દેશની આ બધી વાતો લખી તમને વધુ કષ્ટ આપીશ નહિ જ્યારે મા હતા ત્યારે ભાભીની ને મોટા-ભાઈની તમારી ઉપર તેટની નજર રાખવાની આવશ્યકતા નહોતી તેથી મરીને તેઓ તે સમયે નિશ્ચિંત હતા હવે તેઓ તમને પોતાની પેટની કન્યા પ્રમાણે ગણશે તમે પણ તેઓને માબાપ પ્રમાણે ગણી વર્તજો. જ્યાં સુધી તેઓ છે, ત્યાં સુધી આપણે બાળક બાલિકા પ્રમાણે સદા

પત્રાંક ૬ (ચાલુ)

આનન્દમા રહીશુ આપણને કશી ચિન્તા રહેશે નહિ આપણને શું છે, શુ નથી, આપણને શેની જરૂર છે એ સર્વની ચિંતા તેઓ જ કરશે માટે કહુ છુ કે તેઓ ઉપર નિર્ભર કરી નિશ્ચિંત મને સમય વ્યતીત કરજો, કશો ભય નથી. તેઓના મન પ્રમાણે રહી શકવાથી તેઓ પણ સતુષ્ટ થશે અને કૃષ્ણ પણ દયા કરશે તેઓના હુકમનુ પાલન કરવા માટે જ કૃષ્ણે આપણને નાના કર્યા છે, માટે તેઓના હુકમ પ્રમાણે અને કહ્યા પ્રમાણે કાર્ય કરવું એ જ આપણુ કર્તવ્ય કર્મ છે ભાભીને મારા પ્રણામ જણાવશો અને તેઓને મારી ઉપર સ્નેહની નજર રાખવા કહેશો

પ્રિયતમે! સ્ત્રીને શાસ્ત્રમા સહધર્મિણી શા વાસ્તે કહે છે તે હવે મે જાણ્યું. આ સસારમા જેની સ્ત્રી ખરેખરી જ સહધર્મિણી છે તે જ સુખી છે અને તે જ ધાર્મિક છે તેને સ્વર્ગનુ શુ કામ છે અને મોક્ષનુ શુ કામ છે, સસાર તેને બધન નથી, સસાર તેને મને નરક નથી. આવુ સસાર જેવુ ખરાબ સ્થાન પણ તેને મને શ્રીવૃન્દાવન છે અને તે સ્થાન જ સાક્ષાત્ રાધાકૃષ્ણની વિશ્રામભૂમિ છે શાન્તિ અને સમસ્ત તીર્થો તેના ગૃહમા વાસ કરે છે અને સમસ્ત દેવગણ તે સ્થાનમા નિત્ય ભ્રમણ કરે છે હુ પ્રાર્થના કરું છુ કે તમે તે પ્રકારના સહધર્મિણી થાઓ અને હું પણ તેવો સુખી થાઉં. આવી જેની સ્ત્રી નથી તેને

પત્રાંક
૬
(ચાલુ)

પક્ષે વૈકુંઠ પણ નરક છે. તેનું જીવન જ સાક્ષાત્ મૃત્યુ અને મૃત્યુ જ સાક્ષાત્ જીવન છે. પ્રભુના ચરણકમલમાં પ્રાર્થના કે આપણી આવી દશા કદિ પણ થાય નહિ. આ સંસારની રંગભૂમિ પર જેટલા દિવસ ખેલવાને આવ્યો છું અને જે જે સાથીઓને સંગે લઇને આવ્યો છું તેઓની સાથે આનંદમાં ખેલી કરવી અન્ય સ્થાનમાં ચાલ્યો જાઉં. તે મારી પ્રાર્થના નિશ્ચય પૂર્ણ કરશે જ. મેં ચાહેલાં અને તમે મોકલેલાં આદરણીય ધનતુલ્ય ચન્દન અને તુલસી મળ્યાં છે. તે સમયે મારી અવસ્થા કેવી થઇ પડી હતી તે જો તમે હાજર હોત તો જોઇ શકત; અને તે ઉચ્ચ અવસ્થામાં તમો સર્વને મેં કેટલા આશીર્વાદ આપ્યા છે તે વિષે વધુ શું લખું? તમે મારા ખેલાનાં સંગી છો; જોજો, ખેલતો ખેલતો હું અત્રે ચાલી આવ્યો છું તેને માટે દુઃખ કરતાં નહિ; સંસારનો નિયમ જ આ છે. જુઓ પ્રિયે, કેટલાએ લોકોને ખેલવાને આવતાં, ઘણાંએ સાથીઓ મળે છે; જ્યારે બધાની સાથે સારી રીતે પરસ્પર મેળ મળી જાય છે અને પરસ્પર ગાંઠો બંધાય છે ત્યારે તેઓ વધુ વાર આ સંસારમાં ખેલ્યા વિના નૂતન સંસારમાં ખેલવાને ચાલી જાય છે અને તેઓના સાથીઓ તો અત્રે રડતાં રહી જાય છે. મેં તો તેવું કાંઇ કર્યું નથી કે તમે રડો છો. હું તો આ પૃથિવીમાં જ છું. હું તો આ પૃથિવીમાં ગમે ત્યાં હોઉં જ્યાંએ તમારા જ

પત્રાંક ૬ (ચાલુ)

ખેલાનો ખેલી છું. એક દિન જરૂર આપણે તે પ્રમાણે ખેલીશું. હવે મારી પ્રાર્થના એ જ છે કે તમે મારા ચિરદિનના ખેલાનાં સંગી થાઓ. હું જ્યાં પણ રહું છું, જેઓની પણ પાસે રહું છું તેઓ સર્વે મને ચાહે છે અને મારી ખબર લે છે. માટે જ કહું છું કે મારે માટે વળી ચિંતા શી? મારે માટે ચિંતા કરતાં નહિ. શ્યામને માટે છોકરાંઓ રડે છે શું? તેઓને આનંદમા રાખજો. મોટા કાકીમાની સેવા કરજો; ભાભીનાં પ્રિય થજો.

તમારોજ

હર

શ્રીઠાકુર હરનાથના પત્રો

પત્રાંક ૬ (ચાલુ)

ખેલાનો ખેલી છું. એક દિન જરૂર આપણે તે પ્રમાણે ખેલીશું. હવે મારી પ્રાર્થના એ જ છે કે તમે મારા ચિરદિનના ખેલાનાં સંગી થાઓ. હું જ્યાં પણ રહું છું, જેઓની પણ પાસે રહું છું તેઓ સર્વે મને ચાહે છે અને મારી ખબર લે છે. માટે જ કહું છું કે મારે માટે વળી ચિંતા શી? મારે માટે ચિંતા કરતાં નહિ. શ્યામને માટે છોકરાંઓ રડે છે શું? તેઓને આનંદમાં રાખજો. મોટાં કાકીમાની સેવા કરજો; ભાભીનાં પ્રિય થજો.

તમારો જ

હર

પત્રાંક ૭

પ્રિયતમે!

તમારો પત્ર પરમદિવસે મળ્યો. વાંચી બહુ જ ચિંતા થઈ પણ તે ક્ષણે જ મનને મનાવી લીધું. તમારી વાત સમજ્યો; પણ શું કરવું, આપણા હાથની વાત નથી. જેનું કોઈએ નથી તેના જ કૃષ્ણ છે; આ વાત વેદમાં અને પુરાણમા પણ કહેલી છે. માટે એ જ ઉત્સાહ, બીજું કશુંએ નહિ, આશા પણ નહિ. ગમે તેમ થાય પરંતુ જો થોડા વધુ દહાડા જીવતો રહીશ તો જોઇને દેખીશ અને દેખાડીશ. હાલમાં તો ચુપ રહો. પ્રિયે, મારી એક વાત સાભળો. જેને આપણે ચાહીએ છીએ તેની નિકટમાં રહેવા કરતાં તેનાથી દૂર રહી તેનું ચિંતન કરવું બહુ જ આનન્દદાયક છે. કેમ, આમાં તમારો શો મત છે? અવશ્ય જ તમારે "હા" પાડવી પડશે. કહો વારુ, કોઇ વસ્તુ જો દૂર

પત્રાંક ૭ (ચાલુ)

ન હોય તો તે સુંદર દેખાય કે? તેથી તો હું આટલો દૂર રહ્યો છું. પ્રિયે, મારા દૂર રહેવાને લીધે તમે ચિંતા કરતાં નહિ. જુઓ, પ્રિયે, સ્ત્રી, પુત્ર, સ્વામી, મા, બાપ, આ સઘળો સંબંધ બે દિવસને માટે છે. જેની સાથે, જે કૃષ્ણની સાથે, જીવનો નિત્ય અને ચિર સંબંધ છે તે આપણાથી કેટલા દૂર છે. પરંતુ પ્રિયે, કેવી આશ્ચર્યની વાત છે કે તમારે માટે હું જેટલો વ્યાકુલ થાઉં છું તેના સોમા ભાગનો એક ભાગ જેટલો પણ તે પ્રાણના પ્રાણ કૃષ્ણને માટે અસ્થિર થતો નથી. પરંતુ પ્રિયે, તેઓ તો આપણું સામાન્ય દુઃખ જોતાંવેંત જ એકદમ આકુળ થઈ પડે છે. આપણે એવા મુર્ખ અને અપવિત્ર છીએ કે આપણે તેને વિષે કશી પણ ચિંતા-ભાવના- રાખ્યા વગર ખેલઘરની શણગારેલી પુતળીઓ માટે હંમેશાં જ અસ્થિર અને ચંચલ રહ્યા કરીએ છીએ. હું જાણતો નથી કે ક્યારે આ સંસારની ઘુમરી અને નિશો ઉતરશે, ક્યારે આપણે જાણીશું કે આ સર્વ જાદુનો ખેલ છે. ક્યારે પ્રાણથી બોલીશું કે સર્વ મિથ્યા છે અને કૃષ્ણ સત્ય છે, ક્યારે જાણીશું કે બધાંએ પર છે અને કૃષ્ણ નિજ છે. આશીર્વાદ આપો કે જલદીથી મારો એ શુભદિન આવે. હું જે ચાહું છું તે કાં મને નથી મળતું વારુ? તમે જગતની પૂર્ણશક્તિ છો, દિલ ખોલી મને આશીર્વાદ આપો. મારો પ્રાણ આજે અસ્થિર છે; આ

પત્રાંક ૭ (ચાલુ)

વાત બીજા કોઈને પણ કહેતાં નહિ; જોજો, બીજા કોઈ સાંભળે નહિ. મેં પાગલની માફક જે લખી નાખ્યું છે તે ખરેખર જ મારા મનનો ભાવ નથી. જેનો આવો ભાવ હોય છે તે જ ખરેખર શિવ છે, તે જ પરમ વૈષ્ણવ છે, તે જ પરમ પૂજ્ય છે. હું તો નરકનો કીડો છું, અન્નનો દાસ છું; ગમે તેમ હોય પણ તેમાં મને દુઃખ નથી, કારણ કે કૃષ્ણ કોઈ વેળાએ કોઈને દુઃખ પણ આપે છે અને વળી જેના સુખને માટે હોય છે તે જ તેને આપે છે. માટે કહું છું કે આ મારું સુખ પણ તે કારણને લીધે જ મળ્યું છે. જુઓ, વિષ્ટામાં જે કીડો રહે છે તેને પક્ષે વિષ્ટા જ સુખનું સ્થાન છે; જો તેને અમૃતના વાસણમાં રાખો તો તે નિશ્ચય મરી જશે, કદિ પણ બચશે નહિ. હું પણ તેવો વિષ્ટાનો કીડો છું, અમૃત મને સારૂં લાગે શાનું? તેથી કરીને જ કૃષ્ણે મારે માટે જે સુખકર છે તે જ મને આપ્યું છે. ચિંતા કરતા નહિ; હું ગમે ત્યાં હોઉં ત્યાં સુખમાં હોઈશ. મન પ્રાણ સર્વ કાંઈ ઠીક છે. તમે મન પ્રમાણેના માણસ વિષે લખ્યું છે, તો પ્રિયે, મન પ્રમાણેનો માણસ મળવો બહુ જ કઠણ વાત છે જેને ભાગ્યબળે આવો માણસ મળે છે તે તો પાછો સંસારમાં આવતો નથી, તે તો એકદમ વૃંદાવન ચાલ્યો જાય છે. મારા મન પ્રમાણેનો માણસ ક્યારે મળશે તે હું જાણતો નથી,

પત્રાંક
૭
(ચાલુ)

ઇશ્વરે તેનો દહાડો લખ્યો છે કે નહિ તે હું જાણતો નથી ગમે તેમ હોય, પણ તમો સર્વે મારે માટે પ્રાર્થના કરો કે મને મન પ્રમાણેના માણસ મળે. જવા દો, એ બધી વાત પડતી મેલો ઘરે જવા માટે હું બહુ જ વ્યાકુલ થયો છું, પણ પ્રિયે, શું કરૂં; દૈવવશાત્ જઈ શકાતું નથી રસ્તો સારો નથી, જમુનાનો પુલ ભાગી ગયો છે, બીજાએ નાના નાના બેચાર પુલો ભાગી ગયા છે આવો વરસાદ કદિ પણ જોયો નહોતો. જમ્મુ શહેરના અડધાએક ઘરો ભાંગી પડ્યા છે ગમે તેમ હોય પણ ચિંતા કરતા નહિ. વરસાદમા હુ કાંઇ તણાઇ જવાનો નથી હવે કહો વારુ તમે કેમ છો, બીજા બધા કેમ છે? મનમાં થાય છે કે હવે હુ વિદાય થાઉં. તો હવે હું ચાલ્યો. તમારે નમસ્કાર તો મારે પણ ચલ ઘોડે અસવાર.

તમારોજ

હું

શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ

પત્રાંક ૮

પ્રિયતમે!

ગઈ કાલે તમારો એક પત્ર મળ્યો છે. વાચી સર્વ સમાચાર જાણ્યા તેથી હું કેટલો બધો આનન્દિત થયો તે વ્યક્ત કરવુ સપૂર્ણ અસભવ છે મારૂ સુખ, મારી અવસ્થા લોકો માત્ર અનુભવ જ કરી શકે તેમ છે પરતુ વ્યક્ત કરવુ અસભવ છે પૂર્વે મેં એક પત્ર લખ્યો હતો અને મને લાગે છે કે તમને યાદ હશે કે મે તેમા લખ્યુ હતું કે આ દેશમા ગરમીના દિવસોમા એક એવી જાતનો પવન ફુકાય છે કે જે દેહને લાગતાવેંત જ માણસ તત્કાળ અસ્વસ્થ થઈ પડે છે પરંતુ તે વખતે તમે તે વાતનો વિશ્વાસ કર્યો નહિ, પણ આજે જુઓ હુ અત્રે આવ્યો તે સમયે તે પવન મારા અગને લાગવાથી મને તાવ આવ્યો, તાવ વધારે હતો જો કે તાવ ખૂબ વધારે

પત્રાંક ૮ (ચાલુ)

આવ્યો હતો છતાએ પ્રિયે, ઇશ્વર ખરેખર મને ચાહે છે તેથી અને ખરેખર મારાં મા મને આશીર્વાદ આપે છે તેથી કરીને અને તમે લોકો પણ ખરા દિલથી મારા કલ્યાણની પાર્થના કરો છો તેથી મેં માત્ર સામાન્ય કષ્ટ ભોગવી પુનર્જીવન પ્રાપ્ત કર્યું છે. બીજું કોઇ હોત તો મને લાગે છે કે પ્રાણ પાછો મેળવવો કષ્ટકર થઇ પડત; પરંતુ મેં તો કૃષ્ણકૃપાથી અને તમારા લોકોના આશીર્વાદથી માત્ર સામાન્ય કષ્ટ ભોગવ્યું છે અને હવે શરીર ઘણું સારૂં થયું છે મારે માટે તમો ચિંતા કરતા નહિ માને મારા પ્રણામ જણાવજો અને કહેજો કે તેઓ જેને અશીર્વાદ આપે છે તેને આ સમારમાં કોઇ પણ જગાએ વિપત્તિ નડતી નથી માએ આશીર્વાદ આપ્યાથી કોઇને કદિ પણ કષ્ટ થતુ નથી એટલા માટે જ તો મેં તમને વારંવાર કહ્યું છે કે માને સંતુષ્ટ કરવાનો પ્રયત્ન કરજો. મા સંતુષ્ટ થઈ જેને આશીર્વાદ આપે છે તેને આ જગતમા કોઈ પણ ચીજનો અભાવ રહેતો નથી; તે હમેશા જ સ્વચ્છન્દે સુખમાં રહી આખરે કૃષ્ણપદ પ્રાપ્ત કરે છે પરંતુ પ્રિયે, જેની મા રડે છે તેનો સોનામરખો સંસાર પણ જોતજોતામાં રાખ થઇ જાય છે અને તે મહા ધાર્મિક અને સંન્યાસી હોવા છતાએ અતે તેને નરક સિવાય બીજું કોઈ સ્થાન મળતુ નથી. માટે કહું છું કે માને સંતુષ્ટ કરવાનો પ્રયત્ન કરો. બીજી એક વાત કહું. પ્રિયે, જે વ્યક્તિ

પત્રાંક ૮ (ચાલુ)

પોતાની જ દેવમૂર્તિને દેવ અને બીજાની દેવમૂર્તિ તે કાંઇ જ નહિ એમ ગણે છે તે નિશ્ચય જ પાપ કરે છે હવે જુઓ, જગતમા જેટલી સ્ત્રીઓ છે તે સર્વે જ કોઇની ને કોઇની પણ મા છે, આથી કરીને સર્વે સ્ત્રીઓ પરમ પૂજનીય છે. સ્ત્રીલોકમાત્ર જ પરમ પૂજનીય છે એ ધ્યાનમા રાખી તેઓનુ યથાયોગ્ય માન રાખવાનુ શીખો તમે લોકો જ ધન્ય છો, તમે લોકો જ માનને ઉપયુક્ત છો, તમે લોકો જ આદરને ઉપયુક્ત એવુ ધન છો, તમે લોકોએ જેઓને અનુમતિ આપી છે તેઓ જ કેવલ નિર્વિઘ્ને અને પરમાનંદમા નિત્ય વૃંદાવનમા જઈ શક્યા છે અને જઈ શકે છે તમને લોકોને ઓળખવુ બહુ કઠણ કામ છે તમે લોકો જેઓની ઉપર અવકૃપા કરો છો તેઓનો બીજો કાંઈ ઇલાજ નથી આ કારણને લીધે જ શાસ્ત્રમા સ્ત્રીલોકોને સ્વર્ગ અને નરકના દ્વાર સ્વરૂપ કહેવામા આવ્યા છે. મારી ઉપર તમારા લોકોની કદિ પણ અવકૃપા ન થાય એ જ પ્રાર્થના આ વખતની વાત જ્યારે મેળાપ થશે ત્યારે કહીશ, પત્રમા લખતા મન માનતુ નથી—ગોપનીય છે ગમે તેમ હોય, પણ પ્રિયે, ખરેખર હુ તે કરુણામયને ઇચ્છાપૂર્વક બહુ જ કષ્ટ આપુ છુ પ્રિયે, તમારા લોકોનું હૃદય કઠણ થવાનો શું કદિ પણ સભવ હોઇ શકે ખરો? જે હૃદયમાથી મનુષ્યના જીવનસ્વરૂપ દૂધ બહાર નીકળે છે તે હૃદય શું કઠણ થઈ શકે ખરૂ ? કદિ પણ

પત્રાંક
૮
(ચાલુ)

નહિ જો કદિ કોઈ આવી વાત લખે તો તે નિશ્ચય જ મિથ્યાવાદી હોવો જોઈએ તમારા લોકોનું હૃદય કઠણ હોત તો જગત્ જીવશૂન્ય થઈ જાત કોઈ પણ બચી શકત નહિ તમે લોકો સાક્ષાત્ સ્નેહઉપકારિણી છો. જવા દો પ્રિયે તમારા લોકોની પ્રશંસા કોઈ પણ સંપૂર્ણ રીતે કરી શક્યું નથી તો પછી હું તે કોણ ગણત્રીમાં? અપર્ણા અને પેનીને પૂછજો કે તેઓ શા વાસ્તે પોતાની નિંદા કરે છે? આવી રીતે કરવું નહિ. આત્મનિંદા અતિશય ઠપકાને પાત્ર છે અને તેથી કરીને તે મહાપાપ છે તેઓ પવિત્ર છે તે શું તેઓ જાણતા નથી? અજ્ઞાનથી કરેલું કાર્ય તે કાર્ય જ ગણાય નહિ, તેને માટે જરી ચિંતા કરવી નહિ અજ્ઞાન અવસ્થામાં બાળક માતાની છાતીમાં લાત મારે છે તેથી શું બાળકને પાપ લાગે છે? પણ જવા દો હવે એ વાત. તમારા શ્યામસુંદર કેવો આનંદ આપે છે વારુ? આ વખતે તેને એકાંતના મેળથી ખૂબ દમ ભરાવો છો ને? તેને ન જોવાથી રડી પડો છો, ખરેખર એ તો જોવા રડવાની વસ્તુ જ તો! મારો આવો દિવસ ક્યારે થશે? આગા તો ગુરુદો આપો જોઈ કૂલો કેવા શોભે છે! હતભાગી એવો હું કે તે જોઈ શકતો નથી. તમે જ જુઓ. હું તો આવ્યો. ચરણયુગલની યાદ તો છે ને? કુંકુમ અને ચંદન શ્રીઅંગે કેવા શોભે છે વારુ? ઠીક તો હવે જાઉં

તમારોજ — હર

શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ

પત્રાંક ૯

પ્રાણપ્રિયતમે!

તમારો પત્ર યોગ્ય સમયે આવ્યો હતો ખરો. પણ તમે પણ જે પ્રમાણે મારી સાથે સતાવાની રમત કરો છો તે જ પ્રમાણે તમારો પત્ર પણ કરે છે આજ પાચ દિવસ પછી તમારો પત્ર મારા હાથમા આવ્યો અને તેથી કરીને જ ઉત્તર આપવામા વિલંબ થયો છે. આમા મારો કાઇ પણ અપરાધ નથી ગમે તેમ હોય, પ્રાણ પ્રિયતમે, પણ એક વાત સાભળી મને બહુ જ આશ્ચર્ય થયુ છે તમે રૂપની રક્ષા કરવા લખ્યું છે આ તે કેવા પ્રકારની વાત, મને તો કાંઈ પણ સમજ પડી નહિ અરે, રૂપ આપવાના અને રૂપ રાખવાના માલિક તો તમે લોકો છો. તમારા લોકોના આપેલ રૂપથી તો મારૂ રૂપ છે અને તમારા લોકોએ રૂપ કાઢી લીધું કે પછી મને અંધકાર જ છે. તમે

પત્રાંક ૯ (ચાલુ)

લોકોએ જ્યારે કૃપા કરી તેને રૂપ આપ્યું છે તો પછી વળી પાછી અવકૃપા કરી તે કાઢી નહિ લેશો તો જ તે રૂપ જેમનું તેમ રહેશે. આને રાખવાની મારી શક્તિ નથી. આ વાત સત્ય લાગે છે ને? જુઓને, પ્રાણાધિકે, તમારા લોકોના ઘનશ્યામ માત્ર રાધાએ આપેલા રૂપથી કેવા સુવર્ણકાંતિમાન્ ગૌરાંગ થયા છે! અને આ વાત પણ સાંભળી તો છેને કે કૃષ્ણે રાધાકુંડમાં સ્નાન કરી રાધાના જેવું રૂપ પ્રાપ્ત કર્યું હતું અને રામચંદ્ર સીતાના રૂપે નવીનદુર્વાદલ શ્યામ થયા હતા. હવે મને લાગે છે કે તમે જાણ્યું કે રૂપ આપનાર માલિક તમે લોકો છો. આ જગત્માં જે નાનાવિધ રૂપ જુઓ છો તેનું કારણ કોણ? આનું કારણ તમે લોકો. જ્યારે તમે લોકો ન હો તો તે વેળાએ આ જગત્ રહી શકવાનું નથી. માટે કહું છું કે રૂપના માલિક તમે લોકો છો. તમે જેઓને જે પ્રમાણે શણગારો છો તેઓ તે પ્રમાણે શણગારે છે. પોતાની મેળે શણગારવાની કોઈની પણ શક્તિ નથી. માટે કહું છું કે જ્યારે મને શણગાર્યો છે તો પછી તે શણગારનું હરણ કરતાં નહિ. અને તેમ થવાથી જ મારું રૂપ ટકશે. આ સંબંધમાં તમારે મને ભલામણ કરવી તે તો માત્ર લોકને દેખાડવાને માટે જ. યંત્રની ચાવી તમે લોકો છો. ઇચ્છા કર્યાથી જ કોઈને સુવર્ણના જેવું તેજ આપો છો તો કોઈને વળી ઘોર નરકમાં ઘોર કૃષ્ણવર્ણથી આચ્છાદિત કરી

પત્રાંક
૯
(ચાલુ)

આ જન્મમાં અને પર જન્મમાં સમાન રીતે તેનો ત્યાગ કરી મેલો છો. ગમે તેમ હોય પણ પ્રિયે, મેં તમને બીજી એક વાત વળી કઇ લખી હતી કે જેનાથી તમે સંતુષ્ટ થયા છો પણ જે મને હાલમા યાદ નથી? જો યાદ હોત તો તે પ્રમાણે જ લખવાનો પ્રયત્ન કરત અથવા તો તે પ્રમાણે જ સ્વામી બનત. પરતુ પ્રિયે, મારૂં મન એવું ભોળું છે કે જ્યારે જે કરૂં છુ કે તત્ક્ષણે જ તે ભૂલી જાઉ છું. આમાં મારો કાઇ અપરાધ નથી. વળી બીજી એક વાત તમે લખી છે, તે એ કે મે તમારા લોકોનો મર્મ જાણ્યો છે જેઓનો મર્મ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવ આજ દિન સુધી જાણી શક્યા નથી, જેઓનો મર્મ તે સર્વકારણના આદિકારણ નંદનંદને જાણ્યો છે કે નહિ તે સંદેહ છે, તો પછી તેઓનો મર્મ શું આ મારા જેવા અલ્પ જીવે જાણ્યો? તમે લોકો શુ કોઇને પણ તમારો મર્મ જાણવા દ્યો છો ખરા? તમે લોકો હમેશા તમારૂં ખરૂં સ્વરૂપ આવરણ કરી નવીન પોષાકમા દેખાવ દ્યો છો અને જગતને જકડી રાખો છો. જ્યા સુધી જીવ વિરજા નદીની પેલે પાર જઇ શક્તો નથી ત્યાં સુધી તેનું શુ સાધ્ય છે કે તમને લોકોને ઓળખી શકે. જ્યા સુધી તમે લોકો કૃપા કરી તમારૂં ખરૂં તત્ત્વ ન દેખાડો ત્યા સુધી કોનુ સાધ્ય છે કે તમને લોકોને ઓળખી શકે. આ સંસારના બંધન અને મોચનનાં કારણ તમે લોકો

પત્રાંક
૯
(ચાલુ)

છો, આ સુખ દુઃખ આપનારાં માલિક તમે લોકો છો, આ સંસારના ધર્મ અને ધર્મનાં મૂળ કારણ તમે લોકો છો. તમે લોકો જેને જેવી દૃષ્ટિથી જુઓ છો તે તેવી જ દૃષ્ટિથી તમને લોકોને નિહાળે છે. જેને જેવી રીતે નચાવો છો તે તે જ પ્રમાણે નાચે છે. આ પણ એક આશ્ચર્યની વાત છે કે ખરેખર શું હું અભિમાન કરતાં શીખ્યો છું? મારા મનમાં તો કશુંએ નથી. હવે વળી મારો દોષ ખોળો છો કે શું? શા માટે દોષ ખોળવો પડે? અમે તો સદાએ તમારા લોકોની નિકટ અપરાધી છીએ. તમે લોકો જો અમારો અપરાધ ગણનામાં લેત તો, કહો વારુ, આ સંસાર જીવમય રહી શકત ખરો કે? કદિ પણ નહિ, કદિ પણ નહિ. હું જાણતો નથી કે એવી કઇ વાત મેં લખી છે કે જેનાથી પ્રભુના હૃદયમાં આઘાત લાગે. આ કારણને લીધે જ મને લાગે છે કે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે सर्वमत्यन्त गर्हितम् (અત્યંત બધું ખરાબ). અતિશયમાં કોઈ પણ ચીજ સારી નહિ. તે દર્પહારી પ્રભુ કશાની પણ અધિકતા રાખતા નથી. બધીએ વસ્તુની મર્યાદા છે. ગમે તેમ હોય, પણ જો—જો શા વાસ્તે—ખરેખર જ અપરાધ થયો છે, મને ક્ષમા કરવાને ભલામણ કરજો. જવા દો, હવે આ વાત કર્યા પછી મન પાછું બીજામાં નાખવા ચાહતો નથી. મારે માટે કશી ચિંતા કરતાં નહિ; મારી ચિંતા તો સર્વ નિયંતા જ કરે છે.

પત્રાંક ૯ (ચાલુ)

તે ઇચ્છામય છે, તેની જ ઇચ્છા પૂર્ણ થશે તેનાથી ઉપરાંત હાથ કોઇનો પણ નથી ચિંતા કરવાનું કોઈ પણ કારણ નથી સદાએ નિશ્ચિંત રહેજો ચિંતા કર્યા વગર જો રહી શકાતું ન હોય તો તે ચિંતામણીની ચિંતામા રત રહેજો, તેમ થવાથી જ નિશ્ચિંત રહેવાશે તેની ચિંતા સિવાયની બીજી બધી જ ચિંતાઓનો ત્યાગ કરવો જ ઉચિત છે તમે એમ પૂછશો કે એમ તે કાઇ થઇ શકે ખરૂ? આ પ્રશ્ન તો અમારા લોકોને પૂછવા યોગ્ય છે, તમારા લોકોને નહિ કારણ કે જુઓ પ્રિયે, તમે લોકો બે દિનના વાટના સોબતી મળતા બધુ ભૂલી જાઓ છો જે પિતા માતાને છોડીને એક પલક પણ રહી શકાતુ નહોતુ તેઓ સર્વેને બે દિવસ માટેના એક સ્વામી મેળવી ભૂલી જાઓ છો તો પછી તે સર્વકાલના, નિત્ય અને પરમાનન્દમય સ્વામીની ચિંતામા બીજી બધી ચિંતા ભૂલી જશો તેમા વળી સંદેહ કેવો? તમારા લોકોને પક્ષે તો બધુએ અતિ સહજ છે માટે જ તો કોઇ કોઇ વાર ચિંતા રહ્યા કરે છે, માટે જ તો રખે તમને ખોટુ લાગશે એમ મનમા થયા કરે છે તમારી કૃપાથી ઠીક શાન્ત નિશ્ચિંત અને સુખી છુ મારે વિષે ચિંતા કરતા નહિ જ્યારે તમો બધાએ મારા સુખને માટે પ્રાર્થના કરો છો તો પછી મારે માટે વળી ચિંતા કરવાની આવશ્યકતા

પત્રાંક
૯
(ચાલુ)

શા છો? તમો પણ નિશ્ચિંત રહો.

તમારો

હરિ

પત્રાંક ૧૦

પ્રાણ પ્રિયતમે!

આજે મારા આનન્દને સીમા નથી. આજે હું આ પરદેશમાં છું એ ક્ષણભર ભૂલી ગયો છું. કેટલાક દિવસથી હું ઉત્કંઠિત રહ્યા કરતો હતો અને મને મનમાં એમ લાગતું હતું કે શ્યામને મેળવીને તમે આ અધમને ભૂલી ગયાં છો. પરંતુ આજે મેં જાણ્યું કે શ્યામને મેળવીને પણ મને ભૂલ્યાં નથી, ઉલટાં મારે વિષે ઉત્તેજિત થયાં છો. ઘણુંખરું એમ વિચાર કરો છો કે શ્યામને અને મને એક સંગે જોવા મળ્યું નહિ. તો પ્રાણાધિકે! તેમાં તમે શું કરશો? મારા કર્મફલને લીધે હું તમારા જેવું સૌભાગ્ય ક્યાંથી લાવું? તમને હાથપગ છે એટલે ચાલીહાલી શકો છો, ચક્ષુ છે એટલે દર્શન કરી શકો છો; મારે તો બધીએ વાતનો અભાવ છે. માટે કહું છું કે પ્રાણાધિકે, તમારા શ્યામને કહેજો કે હું

પત્રાંક ૧૦ (ચાલુ)

જે આધજો અને લુતો છે તેને સ્વયમ્ આવીને દર્શન આપે અને નિર્દય થાય નહિ મારૂ કર્મ તો તેને લાવી શકે તેમ નથી, પરતુ તમારી વાત તો તે નામજુર કરી શકે તેમ નથી, તેથી જ તો તમારૂં શરણુ અનેક દિનથી લીધું છે અને આજે પાછુ લીધુ. જોજો શ્યામને કહેવાનુ ભૂલતા નહિ. આજે તમારો આનદ કોણ જાણી શકે તેમ છે? જે સાજ સજાવવાને તમારૂ મન થાય છે તે જ સાજથી તમારા શ્યામને તમે સજાવો છો રડાવતા મન થયું તો તેને રડાવો છો, હસાવતા મન થયું તો તેને હસાવો છો પ્રાણ ખોલીને કાનમા કાનમા પ્રાણની વાતો કરો છો, વળી કોઈ વાર તમે બને જણા રડો છો અને વળી પાછા તમે બને કોઈ વાર હસો પણ છો હું તમારા લોકનો આનદ જોઈ શક્યો નહિ તેનું હસવુ તો જોવાની મારી શક્તિ નથી પણ તમારૂં હસવું પણ જોઈ શકાયુ નહિ ઠીક, પણ તમે જ્યારે મારા છો તો હુ હતાશ થયો નથી મને આશા છે કે ને એકદિન હું જોઈશ ને જોઈશ જ. તે કેટલા દહાડા સુધી પડદા પાછળ રહી મને રડાવશે; તમે દયા કર્યાથી તે નિષ્ઠુર વધુ વાર સ્થિર રહી શકવાનો નથી, તે નિષ્ઠુર ત્યા બ્હી જઈ દર્શન દેશે તેમાં કાંઈ સદેહ નથી. હવે ચાહુ હુ તમારો પ્રેમ—મળશે કે? હું પાત્ર છું કે નહિ! મને તો લાગે છે કે ક્યાં

પત્રાંક ૧૦ (ચાલુ)

કોઈએ પોતાને અપાત્ર ગણ્યા છે અથવા તો પોતાને અપાત્ર ધારવા ચાહે છે? બધાએ પોતાને અવશ્ય સારા દેખે છે પણ તેથી કાંઈ વળવાનું તો નથી તમારા સુનયન પથમાં આવવું એ જ ઉપાય છે, નહિ તો જેવો અધિકાર હતો તેવો જ રહેવાનો હવે કહો વાર, શું કર્યાથી તમારા સુનયન પથમાં આવી શકું? તમારા લોકની સાધના તમે લોકો જ જાણો અને માત્ર તે જાણે કે જેને દયા કરી તમે લોકો જણાવો છો મારી ઉપર કદી દયા થશે ખરી કે? કે જેમ આવ્યો તેમ જ ચાલ્યો જઈશ? કદી આ ધૂળ કાદવ ધોઈ નાખીશ ખરો કે? કે આમ જ રહીશ? ગે તમને છોડવા વિષે લખ્યું હતું તો તે છોડવું એટલે શું સંપૂર્ણ છોડવાનો પથ, કે જે તમે મને ભય દેખાડવા માટે દેખાડો છો? તો પછી હું કે જે નિરુપાય છું તે એવી જાતનું છોડવાનું માગતો નથી તમારી એ છલના છોડો, સત્યપથે ચાલો હું ચાહું છું તે રસ્તો છોડવાનું કે જે રસ્તાના તમે લોકો રક્ષક છો તમે લોકો જ તો રાસમંડળના દ્વારી છો તે સ્થાનમાં તમારા સિવાય અન્યને રહેવા મળતું નથી હું તે જ માગું છું, તમારો નિત્ય સંગ હું તમારા લોકોના જાદુમાંથી છૂટવા માગું છું કે જે જાદુદ્વારા આ જગત્ સંસારને મોહિત કરી તેને તો રાસમંડળ ભુલાવી દીધું છે, તેને તે અનંત સુખ ભુલાવી આ દુઃખપૂર્ણ

પત્રાંક ૬૦ (ચાલુ)

ઘોર સંસારનો બોજો તેના માથા ઉપર મેલી દઈ મજા જુઓ છો અને પોતાની જગાએ ઊભા રહી હસો છો ધન્ય છે તમારા જાદુના જ્ઞાનને, જો તેમ નહિ હોત તો શું સર્વે જાદુગરના ઉસ્તાદ તે જાદુગરને આ પ્રમાણે મોહિત કરી રાખી શકો ખરા કે? જો તેમ નહિ હોત તો શું તે ગોલોકના ધનને આ મર્ત્યલોકમાં લાવી શકો ખરા કે? ધન્ય છે તમારા લોકોની શક્તિને તમે જે જાતનું છોડવાનું દેખાડયું છે તે જાતનું છોડવાનું મને દેખાડશો નહિ મને જો ધર્યો છે તો હવે ઊંચે ઊંચકી લ્યો આ પડયો, પડ્યો મરી તો ભયથી સજ્જડ થઈ ગયો છું તેમાં વળી બીજો ભય દેખાડો છો શાને? મને છોડતા નહિ મારો રસ્તો છોડો મારી ઉપર તમારા લોકોના જાદુની જાળ વધુ વાર ફેલાવતા નહિ જ્યારે એક વાર મેં મુખ ઊંચું કર્યું છે તો દયા કરી તમારા લોકોનું સ્વરૂપ દેખાડો અને જણાવો અને હું પણ તે જોઈ જાણીને ચરિતાર્થ થાઉં "આટલે દૂર રહીને તમારાથી નિશ્ચિંત રહેવાય નહિ" એમ જો મેં કહ્યું હોત નહિ તો જે બોજો મારી ઉપર મેલ્યો છે તેના ભારથી હું મરી જાત તેથી જ તો મેં એ વાત લખી એ જ તો મજા છે એક ટુકડા ખોરાકના લોભે કરીને જ તો બળદ અતિશય ભારી ઘાણી ખાધે ઊંચકી આખો દિવસ ફરે છે આ વાત પણ મારે પક્ષે બોજા નહિ તો બીજું

પત્રાંક
૧૦
(ચાલુ)

શું ? "આપો" કહેતાંની સાથે જ તો ઘાણી તાણું છું. જુઓ કેવી મજા ! જો દોરીને એક પથ્થર બાંધી ચક્કર ચક્કર ફેરવવો હોય તો તેમાં મારે ચક્કર ચકકર ફરવું શાને હોય ? હું તો સ્થિર ઊભો રહીશ પરંતુ પથ્થર તો ચારેબાજુએ ફરતો રહેશે. તેજ પ્રમાણે પ્રાણાધિકે ! તમે પણ ઘર છોડી એક ડગલું પણ જતાં નથી. જાઓ શાને વાસ્તે ? એ જ તો મજા છે. માત્ર એક સ્થાનમાં બેસી બેસીને જ એ મજા કરો છો. અમને લોકોને ગોળ ચક્કર ફેરવો છો અને તમારા લોકોના હાથમાં માત્ર સૂત્ર રાખો છો; જ્યારે પણ ઈચ્છા થાય છે કે તરત જ તાણી લો છો; અને અમો પણ એવા જડ છીએ કે તાણતાંવેંત જ આવી હાજર થઈએ છીએ. તમે એ સૂત્ર છોડી દ્યો એ જ હું ચાહું છું. ગોળ ચક્કર ફરતાં ફરતાં અસ્થિર થયો છું, એક વાર છોડી દો, તો તમારા લોકોનું સ્વરૂપ સ્થિર થઈ જોઇ લઉં. મને એક વાર છોડો. તમે હમેશાં અમારા લોકોની પાસે મહેનત કરાવો છો—મહેનત કરીશું, વગર પગારે મહેનત કરીશું, પરંતુ પહેલાં એક વાર જોઉં તો ખરો. પહેલાં જોઈ લઉં કે નોકરીમાં રાખનારી મારી માલેક કેવી છે અને પછી જેટલી મહેનત કરાવો તેટલી કરીશ, ત્યારે "ના" બોલીશ નહિ. મારે મહેનત કરવી પડે છે તેથી કરીને કદિ પણ ચૂંચાં કરીશ નહિ, હસતાં હસતાં ચિરકાલ મહેનત કરીશ; પરંતુ અંધકાર છોડાવી

પત્રાંક ૧૦ (ચાલુ)

ઘો તમે લોકો તો ખરેખરજ અમના છો, તમારા લોકોનુ નામ અમના શા કારણથી થયુ તે સાભળશો? આ પણ તમારા લોકોની માત્ર જ્યના છે તમે લોકો જો *અ મના (અ-ઓના) નહિ હોત તો ચારેબાજુના આટલા રડાપીટમા તમારા લોકોથી સ્થિર રહી શકાત ખરૂ કે? જુઓને પ્રિયે, જેઓ મુગા છે તેઓ નિશ્ચય જ બ્હેરા હોય છે, કાંઈ પણ સાભળી શક્તા નથી. અમારા લોકોને આ ઘોર ચિત્કાર તમે લોકો સાભળી શકતા નથી તેથી જ શાસ્ત્રમા તમને લોકોને અ મના (અ ઓના) અથવા મુગા કહ્યા છે જુઓ કેવી તમારા લોકોની ચાતુરી જો તમે લોકો ઢોગ કરી અમનાનો સાજ ના સજત તો તમારા લોકોને નિષ્ઠુરતાનો દોષ મળવો જોઈતો હતો. બધાએ કહેત "આટલું દુખ સાભળવા છતાએ દયા થતી નથી" માત્ર તેને માટે જ તો તમે લોકોએ અમવા (અ-ઓના)નો સાજ સજ્યો છે એક તરફ તમે લોકો કહો છો કે તમે અમવા (અઓના) અને બીજી તરફ, જરા વિચાર કરી જુઓ, તમે લોકો જ તો સર્વે શબ્દોના મૂલાધાર છો સરસ્વતી કોણ, તમે કે કોઈ બીજુ? અને તમે ઘર છોડી બહાર શા વાસ્તે નીકળતા નથી

* બંગાળી ભાષામા "અ-મ ના" શબ્દનો ઉચ્ચાર "અ-ઓના" થાય છે અને તેથી જ શ્રીઠાકુરજીએ "અ મના" શબ્દને બન્ને અર્થોમા વાપર્યો છે

પત્રાંક ૨૦ (ચાલુ) તેનું કારણ પણ આ વાર તો જાણ્યું ને? તમને કાન નથી માટે સાંભળી શકતાં નથી, પરંતુ આંખ છે તેથી જોઈ તો શકો છો? તેમ થવાથી પાછાં વળી અમે એમ કહીએ કે "જોયા છતાંએ દયા થઈ નહિ," તેને લીધે જ તમે ઘરમાં રહો છો. તમારા લોકોની છલના અતિ દુર્બોધ્ય છે. માટે જ તો જ્યારે આ છલના છોડાવવા માગું છું કે તે વેળાએ તમે અબલા (અબોલા) સજી બેસો છો. બીજી એક વાત. અમે લોકો મૂર્ખ નહિ તો શું તમે લોકો? આટલી વાત કહ્યા પછી પણ કહો છો કે અમારા લોકો વિદ્વાન્ અને તમો મૂર્ખ. ધન્ય! "તું મને જરા ખંજવાળ, હું તારા મમરા ખાઉં" એમ કહીને જેને ભોળવી શકો છો તેને જ પાછા "તું મૂર્ખ નથી" એમ કહો છો એ પણ તમારા લોકોની છલના. જેઓ ન ખાતાં, ન સૂતાં પરનિન્દામાં સમય કાઢે છે તેઓ કોણ તે જાણવા ચાહો છો કે? તેઓ * જટિલા અને કુટિલા છે. તેઓ કૃષ્ણલીલાના પોષક અને રાધાકૃષ્ણના પરમ ભક્ત છે. વૃન્દાવનના સુખનું મૂળ કારણ તેઓ છે. તમે લોકો જ ચોખારૂપ છો અને અમે તમારા લોકોનું આવરણ (ચોખા ઉપરનાં છાલાં) છીએ. સમય આવતાં અમને

* જટિલા અને કુટિલા, શ્રીરાધિકાજીનાં સાસુ અને નણંદ.

પત્રાંક ૧૦ (ચાલુ)

લોકોને દૂર ફેંકાવી દ્યો છો; ત સમયે તમારો આદર થાય છે પણ અમારો આદર તો અગ્નિમાં થાય છે. કહો વારુ, તમારા લોકોનું કેવું જાદુ? હવે પાછાં કહેશો કે "અમે લોકો વિદ્વાન્!" જવા દ્યો, આજે અનેક વાતો બાકી રહી ગઇ છે. શું કરું, હું તો માત્ર કુંભારનો ચાક; કોઇને પગે કાંટા વાગે તો કોઇને વળી સત્તર ઘરો. કાવોને કહેજો કે ચોર તો પકડયો છે પરંતુ ચોરીનો માલ તો તેને મળી શકયો નથી. પણ જ્યારે ચોર મળ્યો છે તો પછી ચોરીના માલની પણ ખબર મળશે ને મળશે જ. પરંતુ જો ચોરનું પૂછો તો તે તેના બાંકા (વાંકા) સિવાય સરળ તો નહિ જ; પણ તેમ હોય પણ નહિ; તો પછી? મારા માને મારા પ્રણામ નિવેદન કરજો. જુઓ પ્રિયે, જો કેરી ગમતી હોય તો તેના વૃક્ષનું જતન કરજો. જો કોઇને કેરી ગમતી હોય તો કેરી માગવાથી કદાચિત્ તે તેને આપી શકાય પણ કેરીનું વૃક્ષ કાંઈ આપી શકાય ખરું? માટે કહું છું કે જો ફળ ચાહતાં હો તો તેના વૃક્ષને પણ ચાહજો અને તેનું જતન કરજો. તો હવે રજા લઉં છું. ખાન તૈયાર છે એટલે વધુ ખોટી રહી શકતો નથી તો હવે બસ, હું રજા લઉં છું.

તમારો — હર

શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ

પત્રાંક ૧૧

પ્રાણાધિકે!

તમારો પત્ર મળ્યાથી હું કેટલો આનન્દિત થયો તે વિષે વધુ લખી શું જણાવવું, જો તમે મને ચાહો છો તો પછી તમે જાણી તો શક્યા જ છો. મારો પત્ર મળ્યાથી તમને જે પ્રમાણે થાય છે—તો એ તેમાં જરા ફરક છે. તે શું તે સાંભળશો? મારા પત્રમાં કેવળ માત્ર મારી જ ખબર હોય છે; તમારા પત્રમાં સંસારમાં જેઓને હું પોતાના તરીકે જોઉં છું તેઓ સર્વેની ખબર મળે છે, મારો પત્ર એટલે એક જ ફૂલ માત્ર અને તમારો પત્ર એટલે ફૂલોનો એક બગીચો. મારો પત્ર એક પણ માણસ વગરના એક નિર્જન આશ્રમ તુલ્ય અને તમારો પત્ર આનન્દ અને કોલાહલથી પૂર્ણ સુખનો સંસાર; આ જ માત્ર ફરક. આ કારણને લીધે જ હું તમારા કરતાં વધુ આનન્દિત થાઉં છું. તે

પત્રાંક ૧૧ (ચાલુ)

સિવાય આ પત્ર તો વળી બધાંએ કરતાં વધુ સુખકર લાગે છે. જેવી રીતે વર્ષાઋતુ પછી શરત્‌ઋતુના ચંદ્ર દર્શનથી ચકોરને આનન્દ થાય છે, જેવી રીતે બહુ દિન ક્ષુધાથી પીડિત વ્યક્તિને પરિપૂર્ણ ખાવાની વસ્તુઓ જોવાથી થાય છે—કેવી રીતનો આનન્દ તે સમજી શક્યા છોને? મને લાગે છે કે તમે સમજી શક્યાં છો. આ તમારા પત્રમાં મારાં મહાપાગલિની મા—જેઓ મને લાગે છે કે મારે માટે વિશેષ ઉન્મત્તા થયાં છે તે પાગલિની મા—તેઓના સમાચાર છે. તેઓ સકલ વિષયે મારાં મા છે. પ્રિયે, લખ્યું તો છે ખરું, પણ શા વાસ્તે બધું ખુલ્લું નથી લખ્યું વારુ? તેઓએ મારી શી શી વાતો પૂછી છે? હું ખરું કહું છું કે તેઓ મને ભૂલી ગયાં છે. હું આવવાને સમયે માને બહુ રડાવીને આવ્યો છું; તેથી કરીને આજે આટલો રડયા છતાંએ તેઓને જોવા મને મળતું નથી. પ્રિયે, જ્યારે પણ માને જોઉં છું કે તે ક્ષણે જ તેઓ રડે છે, મારે માટે જ જાણે કે તેઓ રડે છે. માનું રડવું જોઇને પુત્ર ક્યાં સુધી સ્થિર રહી શકે વારુ? તે ક્ષણે જ હું વ્યાકુલ થઈ જાઉં છું. રડવું હું ઘણા દહાડાથી ભૂલી ગયો હતો પરંતુ નવીન મા મેળવીને હું નવીન રડવું શીખ્યો છું. અરેરે! મેં શા વાસ્તે તેઓને મા કહી બોલાવ્યાં? માને તેઓએ આ નરાધમ ઉપર પુત્રસ્નેહ કર્યો? જો આ પ્રમાણે કર્યું

પત્રાંક ૧૧ (ચાલુ)

ના હોત તો ઘણું ખરૂં તેઓ સુખમાં રહી શકત. ગમે તેમ હોય પ્રિયે, પણ મેં જેને જેને મા કહી બોલાવ્યાં છે તેઓને રડાવ્યા વગર છોડ્યાં નથી. માને રડાવવું તે મોટું પાપ છે, જે માને રડાવે છે તેને નરકમાં પણ સ્થાન મળતું નથી. હું એ બધા મહાપાતકીઓમાં એક છું. પ્રિયે, મારો ભરોસો હવે તમે છો. તમે ધારો તો ઉઠાડી પણ શકો અને ડૂબાડી પણ શકો તેમ છો. હવે હું તમારા હાથમાં પડ્યો છું. જુઓ પ્રિયે, આટલા માટે જ તો સ્ત્રીનું નામ સહધર્મિણી છે. જુઓ પ્રિયે, તમે મારાં સહધર્મિણી છો. જોજો, પ્રિયે, મને ડૂબાડશો નહિ. જુઓ, જે કાર્ય કરવામાં હું અસમર્થ છું તે કાર્ય તમે મારે માટે કરજો. હું મારી માતાઓને આનન્દિત કરી શક્યો નથી પરંતુ તેથી કરીને તમે તેઓને ભક્તિ, શ્રદ્ધા, જતન અને સેવાદ્વારા સુખી કરવામાં કચાશ કરતાં નહિ. તેઓ જે પણ આજ્ઞા કરે તેનું તત્ક્ષણે પ્રતિપાલન કરજો; જરાક વાર રહીને કરીશ, એવું મનમાં લાવતાં નહિ; તે એટલે સુધી કે બચ્ચાંને દૂધ પણ પિવડાવતાં હો તોએ, તે સમયે જો તેઓ કાંઈ ઇચ્છા દર્શાવે તો તે ક્ષણે જ દૂધ પિવડાવવાનું બંધ કરી તે કાર્ય કરજો. જો તમે એમ પૂછશો કે "મેં કર્યું તેમાં તમને શું થશે" તો ઉત્તરમાં એ જ કે તમારા કર્યાથી મારૂં મંગલ થશે, કારણ કે તમે કર્યાથી જ મેં

પત્રાંક ૧૧ (ચાલુ)

સ્વયમ્ કર્યું એમ થશે. જો તમે એમ ધારતાં હો કે તેમ તે વળી કાંઈ થતું હશે? તો સાંભળો. હે પ્રિયે, કૃષ્ણે શી પ્રતિજ્ઞા કરી હતી તે જાણો છો! તેમણે એમ પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે શ્રીધામ વૃન્દાવનનો પરિત્યાગ કરીને હું એક પણ ડગલું ક્યાંય પણ જઈશ નહિ. પરંતુ તમે જાણો છો કે થોડા દિવસ પછી તેઓ મથુરા ચાલી ગયા. તો પછી તમે જો એમ કહો કે કૃષ્ણ જુઠું બોલ્યા હતા તો ના, ના; તેઓ જુઠું બોલે શું કામ, સત્ય જ બોલ્યા છે. જો તમે એમ કહો કે તેઓ કેવી રીતે સત્ય બોલ્યા છે, તો જુઓ, જ્યારે કૃષ્ણ, શ્રીકૃષ્ણ થઈ, મથુરા ગયા તે સમયે શ્રીમતી રાધા તો વૃન્દાવનમાં જ રહ્યાં હતાં; રાધા કાંઈ મથુરા જઈ શ્રીકૃષ્ણને મળી આવતાં નહોતાં. હવે જુઓ વારુ, તમે ક્યાંથી મેં કર્યું એમ થાય કે નહિ? માટે કહું છું કે મને ડુબાડતાં નહિ, મારો ઉદ્ધાર કરજો. મારે ઘણીએ માતાઓ છે; તેઓને હમેશાં જ સુખમાં રાખવાનો પ્રયત્ન કરજો. મા એટલે જ શું તે આજે સ્પષ્ટ કરી કહું છું. જુઓ, ગાયનું દૂધ પીએ છીએ તેથી કરીને તે મા છે અને પરમ પૂજનીય છે. પૃથ્વી આપણને પોતાના વક્ષ ઉપર ધારણ કરી રહી છે તેથી કરીને તે મા છે. દેવદેવીગણ આપણને સુખ આપે છે તેથી કરીને તેઓ પૂજનીય છે. સાધુગણ આપણને ઉપદેશ આપે છે, ધર્મ શું અને અધર્મ શું

પત્રાંક
૧૧
(ચાલુ)

તે દેખાડે છે તેથી કરીને તેઓ આપણા પૂજનીય છે. ગુરુ મંત્ર આપી ઉદ્ધાર કરે છે તેથી કરીને તે પરમ પૂજનીય છે આ બધાએ આપણી પૂજાના પાત્રો છે. પરંતુ જુઓ, પ્રિયે, એક જ મા દૂધ આપે છે, સર્વદા છાતીએ રાખે છે, તમારું કલ્યાણ શાથી થાય અને તમે શાથી સુખી થશો તે વિષે સદાએ પ્રયત્નો કરે છે, તમને લોકોને ગૃહકર્મથી માંડીને દેવસેવા પર્યંત શીખવે છે, શું કરવા યોગ્ય છે અને કયું કરવા યોગ્ય નથી તે પણ શીખવે છે અને પૂર્વે આપેલા ઉપદેશ અનુસાર પરલોકની ગતિ વિષે સદાએ વ્યાકુળ રહે છે. હવે પ્રિયે, જુઓ, કે એક જ મામાં આ સર્વે ગુણો એકાધારે રહેલા છે કે નહિ? મા એ જ ગાય, મા એ જ પૃથિવી, મા જ દેવતા, મા જ સાધુ, અને મા એ જ ગુરુ છે એક સંતુષ્ટ થયેથી આ બધાએ સંતુષ્ટ થાય આવી માની સેવા હું કરી શક્યો નહિ માટે જ કહું છું કે તમે જ કરજો. તેમ કર્યાથી તમારો પણ ઉદ્ધાર થશે અને તમારી પાછળ મારો પણ ઉદ્ધાર થશે. હવે જવા દો એ બધી વાત આજે તમારા શ્યામનો દોલોત્સવ છે, તો પછી દોલના દર્શન માટે પૈસા આપો તમારો અમારો ફાગ તો ચિરકાળથી ચાલ્યો આવે છે, આ વખતે શુદ્ધ કરવાવાળો ફાગ છે મારા માતા શ્રીચરણમાં ગુલાલ અર્પણ કરું છું અને તેઓ મને આશીર્વાદ આપે એમ માગું છું મા!

પત્રાંક ૬૧ (ચાલુ) માને ચિંતા કરાવતાં નહિ. દોલોત્સવ સમયે, રાસોત્સવ સમયે, કે કોઈ પણ પૂજા કે પર્વણીના સમયે માને તમે મુખ મ્લાન કરી, કષ્ટ આપતાં નહિ. મને સમસ્ત ખબર આપજો. તો હવે કહો તો રજા લઉં.

તમારોજ

હર

પત્રાંક
૧૨

પ્રાણ પ્રિયતમે!

આ સંસારનો નિયમ જ એવો છે કે નવીનને મેળવ્યાથી પુરાતનનો આદર કોઇ પણ કરતું નથી. માટે કહું છું, કે તમે પ્રસવ વેદના ભોગવ્યા વિના અને ગર્ભ જંત્રણા સહન કર્યાં વિના એક નૂતન પુત્ર મેળવી તમારાં પૂર્વેનાં છોકરાંઓને અને તેઓની સાથે મને પણ ભૂલી ગયાં તો નથીને? મને ભૂલી જાઓ તેમાં મને તેટલું દુઃખ લાગે નહિ પરંતુ પુત્રકન્યાઓનો અનાદર કરતાં નહિ. જુઓ, કેવું સંસારચક્ર છે. થોડા દિવસ પહેલાં તમે અને હું બંને એકમેકથી સ્વતંત્ર હતાં. તે વેળા કોણ જાણતું'તું કે આપણે વળી આ પ્રકારે એક મોટો સંસાર પેદા કરીશું? હું પોતે એક દિન પુત્ર હતો તે વેળા કોણ જાણતું'તું કે આપણને વળી પુત્ર

પત્રાંક ૧૨ (ચાલુ)

કન્યા થશે? હું જ પૂર્વે એક જણનો જમાઇ હતો, કોણ જાણતું'તું કે આપણને વળી જમાઇ થશે? હે પરમેશ્વર, તમારી માયા અચિંત્ય છે. તમારી આ માયાનો એવો ચમત્કારિક ગુણ છે કે સકલ જીવો પોતે પોતાની મેળે આ ફાંસો અતિ આનન્દ સહિત ગળામાં લઇ લે છે. ગમે તેમ હોય, પણ તમે ધન્ય છો કે જેનું આવું કૌશલ છે! જુઓ પ્રાણાધિકે, જીવોને જેમ જેમ પગોની સંખ્યા વધે છે તેમ તેમ તેઓ ભૂમિ છોડી ઊડી શકતાં નથી; પગો હોવા છતાંએ ભૂમિને પકડીને ચાલવું પડે છે. જુઓ, મનુષ્યને બે પગો હોય છે, તેઓ ભૂમિને વળગ્યા વગર ટટ્ટાર ચાલી શકે છે, ત્યાર પછી જ જેમ જેમ પગોની સંખ્યા વધે છે તેમ તેમ તેઓ નકામાં થતાં જાય છે. જુઓ, વિંછી, કાનખજુરા, ઇત્યાદિને અનેક પગો હોય છે અને તેથી કરીને તેઓને પૃથિવીને વળગીને ચાલવું પડે છે; તેઓ મોટે ભાગે પૃથિવીનાં જ થઇ પડે છે. ધર્મના માર્ગમાં પણ એ જ પ્રમાણે છે. જ્યાં સુધી મનુષ્યને માત્ર બે પગો હોય છે ત્યા સુધી તે ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તી શકે છે. પાછળથી જ્યારે તેનો વિવાહ થાય છે ત્યારે વધુ બે પગોની વૃદ્ધિ થઇ તે ચતુષ્પાદ થાય છે. પરંતુ તે વખતે પણ, જો પ્રયત્ન કરે તો, તે ધર્મ ઉપાર્જન કરી શકે છે. પરંતુ તે પછી જેમ જેમ પુત્ર, કન્યા, જમાઈ પુત્રવધૂ, ઇત્યાદિ થતાં જાય છે તેમ તેમ જ તેને

પત્રાંક
૧૨
(ચાલુ)

પગોની વૃદ્ધિ થતી જાય તે સંપૂર્ણ રીતે પૃથિવીની સાથે લપટાઇ જાય છે અને કદિ પણ પૃથિવીને છોડી જઈ શકતો નથી તે સમયે જ પૂર્ણરૂપે માયાના ફાંસામા તેના હાથપગ જકડાઇ જઈ આ દુઃખમય સંસારમા તે ડૂબના ખાય છે આ પ્રકારના બદ્ધ જીવોનુ ક્રન્દન પરમેશ્વર કરુણામય હોવા છતાએ સાંભળતા નથી પ્રિયે, બાલ્યકાલથી આ સંસારનો ખેલ ખેલવો નથી એમ જેટલુ એ ધારી રાખ્યુ હતુ તેટના જ પ્રમાણમા નવીન નવીન ખેલો સામે આવી આપણુને બુદ્ધિહીન કરી મૂકે છે હું જાણતો નથી પ્રિયે, કે આપણા આ ખેલનો અંત છે કે નહિ ? ગમે તેમ હોય, પ્રાણાધિકે, પણ હું કાંઈ તદ્દન હતાશ થતો નથી, તમે પણ થતા નહિ અને કોઇને પણ થવા દેતા નહિ જે જે ખેલો આવી પડે છે તે તે ખેલ્યા જાઓ, પરંતુ આટલુ તો સદાએ ધ્યાનમા રાખજો કે આ બધુ બે દિનને માટે છે, આ બધુ છોડીને જવુ પડશે આ સંસારના ખેલને નિત્ય અને ચિરસ્થાયી ગણી બંધનમા પડતા નહિ, આના ભાનથી ખેલ ખેલતા રહો, પરંતુ મનને તે નિત્યસખાના પાદપદ્મમા મેલી દ્યો પુત્ર, કન્યા, સ્ત્રી, સ્વામી ઇત્યાદિ રૂપે જે સર્વે સાથીઓ બે દિવસને માટે મળ્યા છે તેઓને મેળવીને તે નિત્ય અને બહુ દયાળુ પ્રાણના સખા હરિને ભૂલતા નહિ જો તમે એમ કહેશો કે કેવી રીતે તેમનુ સ્મરણ રાખી શકાય તે હું જાણતી

પત્રાંક ૧૨ (ચાલુ)

નથી તો ઉત્તરમાં એ જ કે જેવી રીતે તમે મારૂં સ્મરણ રાખો છો તેવી રીતે. કહો વારુ, ખાતાં, સૂતાં, ચાલતાં, બેસતાં, ઊઠતાં એવો કયો સમય છે કે જે સમયે તમે મારૂં સ્મરણ નથી કરતાં? એ જ પ્રમાણે તેમને. જગતમાં જેટલો જોઇએ તેટલો ખેલ ખેલજો પરંતુ તેમને તો મનમાં રાખજો. મારે વિષે તમે સદાએ ભાવના રાખો છો એટલે તમે સંસારનું બીજું કોઇ પણ કાર્ય કરતાં નથી શું? રાંધો છો, ખાઓ છો, બધુંએ કરો છો પરંતુ કહો વારુ, એવી કોઈ ક્ષણ જાય છે ખરી કે જે સમયે તમે મારૂં સ્મરણ નથી કરતાં? મને જેમ મનમાં રાખો છો તેમ જ તેમને રાખો; તેમ થયાથી જ માયાનો ફાંસો વધુ ટકશે નહિ, નિશ્ચિત થશો.

તમારો

હર

પત્રાંક ૧૩

પ્રાણ પ્રિયતમે!

તમે ખરેખર જ મારાં સ્ફૂર્તિરૂપિણી, પરમાનન્દદાયિની અને સહધર્મિણી છો. તમે કોણ તે હું જાણી શકું એવું માગું છું. હેં, મારી મનોવાસના પૂર્ણ કરવા તમને કોણે શીખવ્યું? આ હતભાગીને દેવને પણ દુર્લભ એવો કૃષ્ણપ્રસાદ મોકલવા કોણે કહ્યું? આ પતિતને ઉદ્ધારવા કોણે તમને ઉપદેશ કર્યો? ધન્ય છે તમને! ખરેખર જ તમે મહાશક્તિનાં અંશરૂપિણી છો. જેના ઉપર તમે કરુણા કરો છો તેને પછી આ ભયાનક સંસારસમુદ્રમાં કોઇ પણ ભય નથી; પરંતુ પ્રિયે, જ્યારે કોઇના પણ ઉપર તમે અવકૃપા કરી ભયંકર ઉગ્રમૂર્તિ ધારણ કરો છો ત્યારે તેને સ્વર્ગમાં, મર્ત્યમાં કે પાતાલમાં પણ નિશ્ચિત થવાનું સ્થાન નથી. તમારા ઉગ્ર તેજથી એવા સર્વ હતભાગીઓ

પત્રાંક ૧૩ (ચાલુ)

પતંગીઆની માફક બળીને ખાખ થઇ જાય છે. જુઓ પ્રિયે, અગ્નિના તાપથી નાનાં નાનાં છોકરાંઓને પોષણ મળે છે; એ અગ્નિ દૂર રાખી તેના તાપનો અંગે સેક કર્યાથી ઠંડીનું નિવારણ અને વિશેષ આરામ થાય છે; તે અગ્નિમાં ઘૃત અને મધુ હોમવાથી મહાપુણ્ય થાય છે; પરંતુ પ્રિયે, જો કોઇ મૂર્ખ અજ્ઞાનતાને લીધે આ સર્વમંગલમય અગ્નિ સહિત વિરોધ કરવાને જાય છે તો પછી તેની દશાની કલ્પના કરવાનું હોતું નથી, તે સ્વયમ્ અગ્નિમાં બળી ખાખ થઇ જાય છે. આ બધી વાતનો મનમાં માત્ર વિચાર આવતાએ અંતરમાં ભયનો સંચાર થાય છે. મને આશીર્વાદ આપો કે હું કદિ પણ તમારા કોપનયનના સપાટામાં આવું નહિ અને સર્વત્ર જ તમારો કૃપાપાત્ર થઈ શકું. હેં, આ તમે લખ્યું છે કે "હું પત્ર લખું અથવા ન લખું." શા વાસ્તે આ પ્રમાણે લખ્યું તેનો એક વાર વિચાર કરી જુઓ વારુ? તમો ઘણાઓને મારા પત્રોથી આનંદ મળે છે ખરો, પરંતુ હું તો એકલો છું—તેથી કરીને તમામ લોકોના આનંદ કરતાં મારો આનંદ શું વધારે થઈ ગયો? જો કોઇ એકલો એક કેરી અથવા બીજો કોઈ મિષ્ટ પદાર્થ ખાય અને જો ઘણાંઓ તે કેરી અથવા મિષ્ટ પદાર્થ બાગ કરીને ખાય—તો પછી સંપૂર્ણ ખાનારને આનંદ વધુ થાય છે કે જેઓ બાગ કરીને ખાય છે તેઓને? વળી જુઓ.

પત્રાંક ૧૩ (ચાલુ)

પૂર્ણ પ્રકાશમય જગામાં એક દિવો છે અને બીજો એક દિવો અધકાર મધ્યે છે; કહો વારુ, કોની વધુ જરૂરિયાત છે? કહો વારુ, કોનો વધારે પ્રકાશ છે? દિવસવેળાએ દિવો કરો અથવા નહિ કરો, પરંતુ રાત્રિવેળાએ તો દિવો જોઇએ ને જોઇએ જ. કેમ આ વાત સત્ય છે કે નહિ? તમે રહો છો પૂર્ણ પ્રકાશ મધ્યે–મા, બાપ, ભાઈ, ભગિની, બધુબાધવ, ઇત્યાદિ બીજા કેટલા દિવાઓ ગણાવવા? આટલા દિવાઓમા મારા જેવો એક દિવો ન હોય તોએ તેટલુ ઝાખુ ઝાખુ લાગે નહિ, પરતુ પ્રિયે, જેના અધકારપૂર્ણ ઘરમા માત્ર એક જ દિવો હોય અને તેને જો તેનો પણ અભાન થાય તો તેમ થયાથી તે શુ કરે, કહો વારુ? તેને કેટલુ બધુ કષ્ટ આ વાત આજે મે ભૂનમા લખી નાખી, જોજો, મનને દુખ લગાડતા નહિ, જોજો, એકના બેસી રહીને છોકરાઓને અથવા બીજા કોઇને કષ્ટ આપતા નહિ જોજો, મા આગળ મ્લાન મુખ દેખાડતા નહિ તેમ થવાથી તેમને બહુ કષ્ટ થશે પુત્રને માટે માના મનને શુ શુ થાય છે તે તમે સારી રીતે શીખ્યા છો જુઓ પ્રિયે, પુત્ર જે કોઇ એક વસ્તુને ચાહતો હોય તે વસ્તુને મા જ્યારે પણ જુએ છે કે તરત જ તેને પુત્રનુ સ્મરણ થઇ આવે છે આ તો સામાન્ય વસ્તુની વાત તો પછી સ્ત્રીની વાત તે શી કરવી? સ્ત્રી તો સ્વામીના પ્રેમની જયપતાકા છે તેને સુખમા જોવા

પત્રાંક ૧૪ પ્રાણ પ્રિયતમે !

આ વખતે તમને બહુ જ ક્લેશ થાય છે શુ કરશો, પ્રિયે, ઇલાજ નથી વિધાતાએ નસિબમા જે લખ્યુ છે, તેનુ ખ ડન કરવાને જીવનુ સામર્થ્ય નથી માટે કહુ છુ, કે જે આપણા હાથની વાત નથી તેને માટે તમે અનર્થક દુ ખ કરતા નહિ મનુષ્યની અવસ્થા ચિરસ્થાયી રહેતી નથી, સુખદુ ખ સમયે આવે છે અને પાછા સમય આવતા જાય છે માટે આ અસ્થિર સુખદુ ખમા વિમોહિત થયા વગર તે ચિરકાલ સ્થિર, સર્વ સમયમા એક જ પ્રકારે રહેતા અને નિત્ય એવા કૃષ્ણપાદપદ્મમા મતિ રાખો, તેમનુ નામ સદા સ્મરણમા રાખો અને તેમને પોતાને પ્રાણ, મન અને પ્રાણથી, મોટેથી બોલાવો, તેઓ જ ફક્ત માત્ર દુ ખને દૂર કરવાને એકલા જ અધિકારી છે તેઓ જ તમારું કષ્ટ

પત્રાંક ૬૪ (ચાલુ)

નિવારણ કરશે મે તો પ્રિયે, આ વાત અનેક દિવસોથી જ તમને કહી રાખી છે, પરંતુ તમે તે નિત્યચિંતામયની ચિંતા ભૂલી જઈ આ બે દિવસના માની લીધેના સ્નેહમાં મુગ્ધ થઈ તેમને ભૂલી જઈ મારી જ ચિંતામાં મગ્ન હતા અને છો આ સંસારનો સઘળો જ સબંધ થોડા દિવસો માટે જ છે જુઓ પ્રિયે, આ જન્મની પૂર્વે તમે કેટલીએ વાર કેટલાએ નૂતન રૂપે આ સંસારમાં આવ્યા છો કોઈ સમયે તમે પુરુષ, કોઈ સમયે સ્ત્રી, કોઇ સમયે પશુ, તો વળી કોઈ સમયે પક્ષી, ઇત્યાદિ નાનારૂપે આ સંસારમાં આવ્યા હતા તે વખતે પણ તમારે વર પુત્ર, કન્યા, સ્ત્રી, સ્વામી, મા, બાપ, બધા જ તો હતા પરંતુ જુઓ તેઓ આ સમયે ક્યા છો કયા, તમે તો એક વાર પણ તેઓને માટે આ સમયે ચિન્તા કરતા નથી? જુઓ પ્રિય તે સમયે પણ આજની માફક સુખનો માની લીધેલો સ્નેહ હતો પરંતુ સમયને લઈને તમે તે સર્વને ભૂલી ગયા છો તે જ પ્રમાણે પાછા જ્યારે આ આજકાલના માની લીધેલા સંસારનો પણ ત્યાગ કરશો ત્યારે વળી પાછા આ સર્વે પ્રાણ કરતા પણ અધિક પ્રિય છે કરીને જેઓને હાલમાં યાદ કરો છો તેઓને એકદમ ભૂલી જશો બચ્ચાઓના ખેલઘરની માફક આજે આ સ્થાનમાં સબંધો બંધાય છે તો કાલે વળી પાછા અત્રેથી ઉઠાડી લઇ લેવામાં આવે છે આજે મને એવી તરીકે

પત્રાંક ૧૪ (ચાલુ)

લેવામા આવે છે તો કાલે વળી મારી સાથે ઝગડો કરી તમને બેની કરવામા આવે છે આ સસારમા આપણે પણ તે જ પ્રમાણે કરીએ છીએ આજે હુ તમારો બેની છુ, તો કાલે વળી તમને છોડીને બીજા કોઈ નો પણ બેની થઇ શકુ. માટે કહુ છુ કે પ્રિયે, આ બેચાર દિનના પ્રેમને મેળવી તે કૃષ્ણના નિત્ય પ્રેમને ભૂલતા નહિ જુઓ પ્રિયે, સર્વેના પ્રાણના પ્રાણ કૃષ્ણ છે તેઓ સર્વ સમયે બેલવાને લાયકના સગી છે જ્યારે જીવ ગર્ભમા હોય છે ત્યારે કૃષ્ણ તેના નિત્ય સગી હોય છે, તે ઘોર નરકના જેવા સ્થાન ગર્ભમા પણ તેની સાથે બેને છે, કદિ હસાવે છે, કદિ નચાવે છે, ભૂખ લાગતા ખાવાનું આપે છે, તૃષા લાગતા પાણી આપી રક્ષા કરે છે હવે કહો જોઇએ પ્રિયે, તેમના કરતા બીજુ કોઈ શુ તમને અધિક પ્રેમ કરી શકે ખરૂ અથવા કરે છે ખરૂ? માટે કહુ છુ કે પ્રાણુવિકે, તે પ્રાણના પ્રાણ કૃષ્ણધનને પ્રેમ કરો તેમને જ માત્ર તમારા પોતાના ગણો. તેઓ તમારા અને અમારા સર્વના જ મા, બાપ, ભાઈ, બધુ અને સ્વામી છે તેમને પ્રેમ કરવાથી બધાને જ પ્રેમ કર્યો એમ થશે. આ મે તમને કહ્યુ તેથી કરીને એમ નહિ સમજતા કે મે આ સસારના તમારા પોતાના બધાએ માણસોને ચાહવાને ના પાડી છે સર્વેએ પોતપોતાના બધુ બાધવોને પ્રાણ સહિત ચાહવુ જોઈએ

પત્રાંક
૧૪
(ચાલુ)

પરંતુ તેઓમાં મુગ્ધ થવું જોઈએ નહિ. સદાએ મનમાં રાખજો કે બધું છોડીને જવું પડશે. માત્ર તે રાધાગોવિન્દને પ્રાણ ખોલી પ્રેમ કરો અને તેમાં જ રમમાણ થઈ જાઓ; તેમ થવાથી તેઓ પણ તમને લોકોને પોતાના પ્રાણથી પ્રેમ કરશે અને તમને લોકોને તેમના પોતાના કરી લેશે. ત્યાં વિયોગ થતો નથી અને બધું એ નિત્ય નૂતન હોય છે. માટે કહું છું કે તમે તેમને પ્રેમ કરો.

તમારો

ટેર

પત્રાંક ૧૫

પ્રાણ પ્રિયતમે !

આજ કાલ તમે નિરાશ થઈ ગયાં હો એ બનવા જોગ છે; કારણ કે તમારા પ્રાણથી અધિક પ્રિય કૃષ્ણ આજે તમારા કુંજમાં નથી, આજે કોઈ અધિક અનુરક્તાનું મન રાખે છે, બીજી કોઈ નવીનાના પ્રેમમા પડી નૂતન કુંજમાં વિહારની ઈચ્છાથી તમને ભૂલી જઈ અન્ય સ્થાનમાં ચાલ્યા ગયા છે. તેમાં તમે શું કરશો પ્રિયે; તેઓ તો બહુવલ્લભ છે, તેઓને અનેકનું મન રાખવું જોઈએ. પશુ, પક્ષી, કીટ, પતંગાદિ સર્વ સ્થાવર જંગમાદિના તેઓ પ્રાણાધિક છે; તો પછી પ્રિયે, તમે એકલાં જ જો તેઓને માગો તો મળે કેમ વારુ ! તમે જેમ તેઓને માગો છો તે જ પ્રમાણે બીજાં બધાંએ તેઓને માગે છે. કઈ પતિપ્રિયા સતી પોતાના સ્વામીને માગતી નથી ? પ્રિયે, તેઓ તો જગત્સ્વામી છે;

પત્રાંક
૧૫
(ચાલુ)

માટે કહું છું કે અસ્થિર થાઓ નહિ, ધીરજ ધરો. તેઓ ચક્ષુથી દૂર થયા છે તેથી કરીને તેઓને મનથી દૂર કરતાં નહિ. તેઓના ચરણકમલનું સ્મરણ શયનમાં અને સ્વપ્નમાં પણ રાખજો. તે શ્યામરૂપને સર્વદા હૃદયનું ભૂષણ કરી રાખજો. તે અમૃતમય નામ રસનામાં જડી રાખજો અને તેઓની નાનારૂપ લીલાનું ધ્યાન કરજો. તેમ થયાથી તેઓ કદિ પણ તમને ભૂલી જઈ શકશે નહિ. તમે કહેશો કે આ વાત સત્ય નથી, પરંતુ પ્રિયે, જરા વિચાર કરી જુઓ કે રાસ કરતાં કરતાં કૃષ્ણ જ્યારે અંતર્ધ્યાન થયા ત્યારે કૃષ્ણ-પ્રાણા ગોપીગણે કૃષ્ણની બાલ્યાદિ લીલાઓનું કેવલમાત્ર સ્મરણ કરીને જ તેઓને મેળવ્યા હતા. તમે પણ તે જ પ્રમાણે કરો, તમે પણ તેઓને મેળવશો. હાય મારું દૈવ! તે સુશીતલ કોમલ અંગનો સ્પર્શ કરી જીવન શાંત કરી શક્યો નહિ, તે ન ધરી શકાય એવી રૂપરાશિનાં નયનભરી દર્શન કરી શક્યો નહિ, તમારી માફક નિર્જનમાં બેસી મારા પ્રાણપતિને પ્રાણની વાતો સંભળાવી શક્યો નહિ! તમે જ ધન્ય છો! તમારૂં ચક્ષુ અને કર્ણ ધારણ કરવાનું સત્ય થયું છે અને સાર્થક થયું છે. તમે તે કૃષ્ણને નિહાળ્યા છે, મન- પ્રમાણે તેને શણગાર્યા છે, ઇચ્છા પ્રમાણે તેને ખવડાવ્યું છે અને હું નરાધમ તેને ન જોઈ શક્યો, ન સ્પર્શ કરી શક્યો. તમારા શ્યામને કહેજો કે મેં તેઓની કૃપાને

પત્રાંક ૧૫ (ચાલુ)

પાત્ર થવા કાંઈ પણ કર્યું નથી છતાંએ તમારી સાથે મારી ઉપર પણ કૃપા કરે. ઘણા ખરા રૂપીઆઓની સાથે એક ખોટો રૂપીઓ પણ સહેલાઈથી ચાલી જશે ચોખાની સાથે છાલાં પણ સમાન ભાવે વેચાઈ જાય છે. મારો ભરોસો તમે જ છો. પ્રિયે, તમારા શ્યામના વિરહ ઉપરાંત પત્રમાં વધુ કાંઈ ન લખ્યાથી તમને મેં અનર્થક કષ્ટ આપ્યું છે તેને માટે દુઃખ કરતાં નહિ. તમે જેના ઉપર ગુસ્સે થાઓ છો તેને પછી શાંતિ નથી; રાવણ તેનું પ્રમાણ છે, દુર્યોધન તેનું પ્રમાણ છે. માટે કહું છું કે તમારાં આ સંસારમાં જેટલા રૂપો છે તેમાંનુ કોઈ પણ તમારું રૂપ મારા પ્રતિ કોપ કરે નહિ તમે સ્ત્રીઓ કોમલપ્રાણા છો અને પુરુષો તો શુષ્ક કાષ્ટ જેવા હોય છે. ગમે તેમ હોય, મારા શરીર અને જીવન સંબંધી મેં તમને પૂર્વે જ લખ્યું છે, હાલમાં નવીન ખબર તો કાંઈએ નથી. તથાપિ આટલું તો લખવાનું કે હાલમાં હું તદન નિરોગી અને સબલ થયો છું; પ્રાણને કોઈ પણ પ્રકારની અશાન્તિ નથી; જાણે કે નવીન મનુષ્ય નવીન રાજ્યમાં આવ્યો છે; તદન બાલક જેવો થયો છું. કૃષ્ણકૃપાએ મારો આ નૂતન ભાવ, મારું આ નૂતન રૂપ, મારો આ નૂતન દેહ, તમારી કૃપાથી મારું બધુંએ નૂતન–આ નૂતન દેહમાં મારો નૂતન અનુરાગ વૃદ્ધિ પામે એ જ માત્ર પાર્થના.

તમારો આદરણીય — હર

શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ

પત્રાંક ૧૬

પ્રિયતમે !

તમારો પત્ર મને મળ્યો છે, પરંતુ પ્રિયે, આ વખતે તે ઘણો જ ભયવાળો છે. જે પહેલા પહેલાં પ્રાણને શીતલ કરનાર રૂપે આવતો હતો તે આ વખતે નથી આ વખતના તમારા પત્રની મૂર્તિ કાર્તિકમાસની મહા અમાવાસ્યાની રાત્રિ માફક ઉગ્રચંડા જેવી છે પ્રિયે, એક ગુપ્ત રાખવા યોગ્ય વાત જે કદિ પણ પ્રકાશ કરવી નહિ એમ નક્કી કરી રાખ્યુ હતું, પરંતુ તે કહ્યા વિના રહેવુ તે ઉચિત નહિ એમ લાગવાથી કહુ છુ, તે ધ્યાન દઇને સાભળો, હુ દેહમા ફક્ત પુરુષ છુ, પરંતુ મારા અંતરના સર્વે ભાવો વિધાતાએ ખરેખર જ ખરી રમણીના જેવા ઘડયા છે સામાન્ય વિપત્તિઓ મને અપાર સમુદ્ર જેવી લાગે છે અને તેથી હુ અધીર થઈ પડુ છુ, બીજી વિપત્તિઓમા

પત્રાંક ૧૬ (ચાલુ)

તો મને તેના કરતાએ વધારે થાય છે હુ મારે પોતાને વિષે બહુ જ થોડો વિચાર કરૂં છુ પણ બીજાઓ વિષેની ચિંતા મને બહુ જ વ્યાકુળ કરી નાખે છે તેથી કરીને જે સ્થાનમા દુ ખની વાતો થતી હોય તે સ્થાનમા કદિ પણ જતો નથી, કોઈનુ પણ રડવુ સહન કરી શકતો નથી, આ સબધમા તમને અધિક કહેવાની જરૂર નથી, કારણ કે તમે તો તે સારી પેઠે જાણો છો પ્રિયે, આ મસારમા કષ્ટને ભૂલી જવુ એ એક અમૂલ્ય રત્ન છે જેઓ કષ્ટ ભૂલી જવાને શીખ્યા છે તેઓએ સસારનો જય કર્યો છે એક પક્ષે ભૂલી જવુ એ જેમ એક મહારત્ન છે તેમ અન્ય પક્ષે યાદ રાખવુ એ પણ એક અમૂલ્ય રત્નોનો ખજાનો છે માટે કહુ છુ કે ભૂલી જવાને પણ શીખો અને યાદ રાખવાને પણ શીખો સમજી શક્યા છો ને? મને લાગે છે કે તમને મનમા એમ આવશે કે શુ ભૂલી જવુ અને શુ યાદ રાખવુ ? માટે કહુ છુ સાભળો. બીજાઓ જ્યારે તમારૂં અપમાન કરે તમને ધમકી આપે, અથવા મારે તેનાથી તમારા મનમા જે કષ્ટ થાય તે ભૂલી જવુ, અને તમે જ્યારે સ્વયમ્ બીજા કોઈના પણ મનને કષ્ટ આપો તે ચિરકાલ સ્મરણમા રાખવુ અને તેને વાસ્તે દુખીન થવુ, આ બને અગાધ સમુદ્રના મહારત્નો છે જેઓ આ શીખ્યા છે તેઓએ બધુએ વશ કર્યું છે જુઓ પ્રિયે,

પત્રાંક ૬૬ (ચાલુ)

એક મર્મની વાત સાભળો—જે દિવસે શ્રીકૃષ્ણ રાધિકાનો ત્યાગ કરી ચાલી ગયા તે દિવસે શ્રીમતીએ સર્વે સખીઓની સગે કેટલાએ વિલાપ કરી કેટલીએ પ્રતિજ્ઞાઓ કરી હતી સખીઓને કહ્યુ હતું કે, શ્રીકૃષ્ણ દુષ્ટ છે, શ્રીકૃષ્ણ લુચ્ચા છે, એઓની સાથે હવેથી વાતચિત પણ કરીશ નહિ, શ્યામવર્ણની વસ્તુઓ પ્રતિ દૃષ્ટિ પણ કરીશ નહિ–એઓનુ નામ સુદ્ધાએ સાભળીશ નહિ, જો બીજુ કોઈ નામ લેશે તો તેનુ પણ મુખ જોઈશ નહિ બીજે જ દિવસે શ્રીકૃષ્ણ આવીને જ્યારે સખીઓની આગળ આજીજી કરે છે અને પોતાને કેટલુ દુખ થયુ તે પ્રદર્શિત કરે છે, પરતુ સખીઓ શ્રીકૃષ્ણને કુજમા આવવા દેતી નથી ત્યારે સર્વેથી શ્રેષ્ઠ દેવી શ્રીપ્રિયાજી સખીઓને બોલાવીને તેઓને પૂછે છે કે–'હે સખિ ! મને જે પ્રાણથી અધિક છે એવા કૃષ્ણને તમે શા વાસ્તે આ પ્રમાણે કરો છો?'' ત્યારે સખીઓએ કહ્યુ કે એ દુષ્ટ છે, કારણ તમને બહુ જ કષ્ટ આપ્યુ છે તેથી કરીને અમે એની સાથે હવેથી વાત પણ કરીશુ નહિ ત્યારે શ્રીમતી રડતા રડતા બોલ્યા કે, "સખિ ! મને તો કાઈએ યાદ આવતું નથી. જે કૃષ્ણ જગતને આનદ આપે છે તેઓ મને કષ્ટ આપે એ બહુ જ અસભવ છે સખિ ! ઉલટું મે કૃષ્ણને કેટલુ બધુ કષ્ટ આપ્યુ ! તેઓને મારે માટે કેટલુ બધુ કષ્ટ

પત્રાંક ૧૬ (ચાલુ)

ભોગવવું પડ્યું હશે! ધિક્કાર છે મને!" આ પ્રમાણે કેટલો બધો વિલાપ કર્યો હતો તેથી જ તો તેઓએ તે નહિ ધરી શકાય એવા કૃષ્ણચંદ્રને ધરી વશ કર્યા છે. કહો વારુ, એમ જો નહિ હોત તો તેઓ સર્વથી શ્રેષ્ઠ દેવી થઈ શકત ખરાં? માટે કહું છું કે આ બન્નેએ (વિસ્મરણ અને સ્મરણ) સરખાં છે. હે પ્રિયે, જો કોઈને કેરીનું ફળ બહુ જ પ્રિય હોય અને તે મનુષ્યનું અંગ કેરીના વૃક્ષની ડાળીથી જો કદિ ચિરાઈ જાય તો તે શું તે વૃક્ષને કદિ કાપી નાખશે ખરો કે? જો તે ખરેખર જ વૃક્ષને કાપી નાખે તો જાણવું કે કેરીનું ફળ તેને તેટલું પ્રિય નથી. જે મનુષ્ય કેરીને ચાહે છે તેણે ફળ કરતાં કેરીના વૃક્ષને વધારે ચાહવું જોઈએ કારણ કે વૃક્ષ ઇચ્છા પ્રમાણે કેરીઓ પેદા કરે છે. અરે! તમે શું જાણતાં નથી કે હું તે વૃક્ષનું એક ફળ છું જો હું વૃક્ષનો ત્યાગ કરું તો તેમાં વૃક્ષની કોઈ પણ ક્ષતિ થતી નથી. વૃક્ષ પરથી ફળ પડી જવાથી વૃક્ષ કાંઈ મરી જતું નથી, ફળ જ સુકાઈ જાય છે. જે પ્રિય હોય એવા કોઈ વૃક્ષ પરથી ફળ તોડીને જો તેને સોનાના સિંહાસન ઉપર રાખવામાં આવે તોએ તે રોજ રોજ સુકાતું જશે. માટે જ મેં કહ્યું કે જો તમે મને ખરેખર જ ચાહતાં હો તો જે વૃક્ષનું હું માત્ર એક સામાન્ય તુચ્છ ફળ છું તે વૃક્ષને અધિક ચાહજો ને પાણી પાઈને તેની ભક્તિ કરજો તો જ

શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ

પત્રાંક ૨૬ (ચાલુ)

તમારો મારી ઉપરનો પ્રેમ સિદ્ધ થશે અને તો જ ઇશ્વિર તમારૂ મંગલ કરશે જેને લાખો ચિંતાઓ હોય છે, જે દિવસની આખેરીએ પણ તે સઘળી ચિંતાઓ વિષેના વિચારો કરીને પણ તેનો અંત લાવી શકતો નથી, તેને વળી પાછી એક વધુ ચિંતા કરવાનો નવીન માર્ગ દેખાડવાનો તે હોય ખરો? એક માણસને મરણપથારીએ પડેલો જોઇને કોઇ તેનું ગળું દબાવી દે ખરૂં? હું પ્રિયે, સર્વદા ચિંતાસમુદ્રમાં વાસ કરૂં છું, તેમાં વળી વચ્ચે વચ્ચે પ્રબલ તુફાનને બોલાવવું તે શું સારૂં છે? ગમે તેમ હોય, પ્રિયે, પણ મારી વાત સાંભળો, હસતાં શીખો, બીજાને હસાવતાં શીખો, તો જ પછી આ દુ:ખના સંસારમાં કાંઇક સુખ મળશે. એક તો સંસારમાં સુખ નથી તેમાં વળી સર્વદા રડીને શા માટે દુ:ખની વૃદ્ધિ કરો છો? એક તો ઘોર અંધકાર છે તેમાં વળી આંખો બંધ કરી અંધકાર વધારવો શાને? એક તો ચોખા સહેલાઇથી ચવાઈ શકાય તેમ નથી અને તેમાં વળી આમલી ખાઇને દાંત ખાટા કરવા શાને?

તમારો

રમણીક

પત્રાંક ૧૭

પ્રાણ પ્રિયતમે !

પ્રિયે, મારો દેહ સુંદર નથી તેમ જ તેને પીઠી પણ ચોળેલી નથી, તેથી જ તો ઉનટા રથમા આવ્યો છુ. તમે તો જતો રથ પણ જોયો છે અને પાછો કાલે ઉનટો (પાછો ફરતો) રથ પણ જોશો. તમારા રથમા નવજલધર શ્યામસુંદર બિરાજે છે, પરંતુ આ હતભાગીનો રથ શૂન્ય છે. કેટલીએ પ્રકારે મારા રથને શણગારી રાખ્યો છે, પરંતુ નવનીરદના દર્શન જ નથી. તેઓ આ મહાપાતકીના રથમાં આવે શાને? પ્રાણાધિકે! બોલી દો કે શું કર્યાથી આ કાષ્ઠ શુષ્ક રથ તમારા જેવો સરસ (રસપૂર્ણ) અને કોમળ થાય? બોલો, બોલો, તેમ થવાથી તમારી માફક આ મારો રથ પણ તે પ્રાણવલ્લભના શ્રીચરણનો સ્પર્શ કરી શકશે. મારા દુઃખનું નિવારણ કરવાનો

પત્રાંક ૧૭ (ચાલુ)

પ્રયત્ન કરવો એ તમારૂં કર્તવ્ય છે કારણુ કે તમે મારા નિજજન છો, તમે નહિ કરો તો કોણુ કરશે? માટે કહુ છુ કે કૃપા કરી ઉપાય બતાવો અને મારૂં દુખ દૂર કરો તે પ્રાણુબન્ધુની પ્રાપ્તિ વગર જીવન નિષ્ફળ અને જલ વિનાના સરોવર પ્રમાણે નિરુપયોગી છે. જેઓને ક્ષણુમાત્ર પણુ તેની પ્રાપ્તિ થઇ છે તેઓએ બ્રહ્માના બ્રહ્મત્વને પણુ તુચ્છ ગણી કાઢયુ છે અને સ્વર્ગના રાજ્યત્વની પણુ અવહેલના કરી છે કહો વારુ, પ્રિયે, આવા પ્રાણુબન્ધુનુ દર્શન કદિ મળશે ખરૂં કે જીવન આવી રીતે જ વૃથા જશે? તેઓનુ સાધન કરીશ એવો વિચાર કરી સસારમા પણુ ભળ્યો નહિ કેટલાએ લોકોને રડાવ્યા, માને સદાએ ચિન્તામા રાખી દુખી કર્યા, છતાએ નિરુપાય થઇ હતાશ થઇ પડયો છુ દિવસોદિવસ ઉન્નતિ થવાની તો બાજુએ રહી પરતુ ક્રમશ અવનતિ, ક્રમશ અધપતન થતા જાય છે, તેથી કરીને જ તમારી પાસે ઉપાય જાણુવા માગુ છુ તમારા ભિન્ન મારો ઉપાય નથી, તમે કૃપા કરી મને શીખવો, તમારા બલથી હુ જીવન સફલ કરી લઉ શુ કર્યાથી તમારી માફક સરલ થવાય, શુ કર્યાથી તમારી માફક કોમલ થવાય તે કૃપા કરી મને કહી દો તમે મને ચાહતા નથી પરતુ હુ જે તમને ચાહુ છુ તેનુ કારણુ સાભળશો કે? જુઓ પ્રિયે, મારામા લેશમાત્ર પણુ ગુણુ નથી,

પત્રાંક ૧૭ (ચાલુ)

હુ તો દોષથી જ પરિપૂર્ણ છુ, અને પ્રાણાધિકે, તમે તો સર્વગુણસમ્પન્ન ગુણમયી છો જે પુષ્પમા મધુ નથી તે પુષ્પમા ગધ પણ નથી, તેથી કરીને તે પુષ્પ કોઈ ચાહતુ નથી અને પૂજા, ઈત્યાદિ કોઈ પણ કાર્યમા કામ લાગતું નથી પરતુ પ્રિયે, જે પુષ્પો મધુથી ભરેના હોય છે તે સર્વને પ્રિય હોય છે અને સર્વે તેના પુષ્પોને મેળવવા માગે છે મનુષ્યોમા પણ ઠીક તે જ પ્રમાણે છે, જેઓમા ગુણ છે તેઓને બધાએ પ્રેમ કરે છે અને બધા જ તેઓને માગે છે હવે મને લાગે છે કે તમને હુ આટલો બધો કા ચાહુ છુ, તે તમને સમજવાને કાઈ બાકી રહ્યુ નથી. રૂપમા પશુઓ અને ગુણમા દેવતાગણ મુગ્ધ થાય છે રૂપમા મુગ્ધ થવાનુ ફળ ડગલે ડગલે વિપદ્, અને ગુણમા મુગ્ધ થવાનુ ફળ અનન્ત સુખ અને અનન્ત આરામ જેઓ રૂપમા મુગ્ધ થાય છે તેઓ જ બદ્ધ જીવ હોય છે પ્રિયે, જીવના (મનુષ્યના) ગુણો જ તો તેનું ખરેખરુ રૂપ છે જેને ગુણ છે તેના જેવો બીજો રૂપવાન્ અથવા તેના જેવી બીજી રૂપવતી આ જગત્મા નથી. આ એક સૂક્ષ્મ વાત તમને કહી રાખુ છુ. હમેશા તે સ્મરણમા રાખજો, હમેશા તેનો વિચાર કરજો. જુઓ, કૃષ્ણના રૂપમા ચદ્રાવલી વશ હતા અને ગુણમા શ્રીમતી રાધિકા વશ હતા, હવે જાણ્યુ કે બન્નેમા કેટલો બધો ફરક? જવા દો એ બધી વાત, વધુ

પત્રાંક ૧૭ (ચાલુ)

ન કહેતાં પડતી મૂકવી જ સારી છે. જેનો જેવો મત તે તે પ્રમાણે કરશે. છતાએ આટલું તો કહું છું, કે રૂપથી લાલસા વધે છે—અને ગુણોથી રતિ-પ્રેમની વૃદ્ધિ થાય છે. હવે હું અસંબંદ્ધ વાતો કરવા લાગ્યો. તમે પણ કદાચ મને પાગલ ગણશો. હવે આ જ પ્રાર્થના કે મારો અપરાધ ભૂલી જાઓ અને મને ક્ષમા કરો.

તમારોજ

હું

પત્રાંક ૧૮ પ્રાણ પ્રિયતમે !

તમે લખો છો તે જો સત્ય હોય તો પછી તમારું કષ્ટ વૃથા છે અને હું પણ સંતુષ્ટ થયો છું. જવા દો, એ બધું પડતું મેલો; આજે ઘણા દિવસો પછી મેં પાછો દેખાવ દીધો; મને લાગે છે કે ભૂલી ગયા છો. તેમ કરી શક્યાં છો કે? ભૂલી જવું તેમા જ મજાહ છે, ભૂલી જવું તેમાં જ સુખ છે. લોકો બોલે છે તે શું સાંભળ્યું નથી—"મર્યો કે હાશ! છૂટ્યો!" શા વાસ્તે તેઓ આ પ્રમાણે બોલે છે તે જાણો છો? મર્યાથી જ બધું ભૂલી જવાય છે, કાંઈ પણ પાછું મનમાં રહેતું નથી. માન, અપમાન, સુખ, દુઃખ પોતાનાં, પારકાં, ઇત્યાદિ બધુંએ ભૂલી જવાય છે. કેવી મજાહ! માટે જ તો મેં પૂછ્યું કે તમે તેમ કરી શક્યાં છો કે? ભૂલી જવામાં મજાહ

પત્રાંક
૧૮
(ચાલુ)

છે તેથી જ તો શિવ સર્વે દેવતાઓ કરતા વધારે મજાહમા રહે છે, માટે કહુ છુ કે ભૂલી જાઓ તમને લોકોને કહુ છુ કે "ભૂલી જાઓ," પરતુ હુ પોતે તો તેમ કરવાને અસમર્થ છુ "ભૂલી જાઉ," એમ વિચાર કરુ છુ પરતુ કોઈ પણ પ્રકારે ભૂલી જઇ શકતો નથી આમા આશ્ચર્ય પામતા નહિ, કારણ કે માટીનો એક ટૂકડો ગમે તેટલો કઠ્ઠણ હોય છતાએ પાણીમા ગળી જઇ પાણી સાથે મળી જાય છે પણ અમે તો બન્યા છીએ લોહ, પરતુ પ્રાણાધિકે, તમે લોકો તો છો માટી, તમે લોકો તો વિના કષ્ટે કોઇ પણ કાર્ય કરી શકો તેમ છો પરતુ અમે લોકો તો ઘણાએ પ્રયત્નો કરતા છતાએ તે કાર્ય કરી શકીએ તેમ નથી પુરુષ અને સ્ત્રીમા આ જ પ્રભેદ છે જવા દો, સ્ત્રી પુરુષ વચ્ચે વળી ઝગડો લગાડી આપવો તેમા સાર નથી જુઓ પ્રિયે જો કોઇ પાપ કરે અને બીજાઓ તે પાપની વાતો કરે તો જેઓ તેવી વાતો કરે છે તેઓ પણ પાપી થાય છે કા થાય છે કહો વારુ? ધ્રુવ અથવા પ્રહ્લાદની કથા સાભળ્યાથી પુણ્ય કા થાય છે, કહો વારુ? સાવિત્રીની કથા સાભળ્યાથી પાપ દૂર કા થાય છે, કહો વારુ? કારણ કે તેઓ સર્વદા જ પવિત્ર છે, તેઓના અનેક કર્મો પણ પવિત્ર છે, તેથી કરીને તેઓની કથા સાભળ્યાથી જ તેઓને અનેક કર્મો

પત્રાંક ૧૮ (ચાલુ)

કરવાનુ થયુ કે નહિ? તેમ જો થયુ હોત નહિ તો પછી તેઓમા ધર્મનો સચાર કયાથી થયો? તેમ જો થયુ હોત નહિ તો પછી તેઓ પવિત્ર કયાથી થયા? તેથી જ તો એમ કહેવાય છે કે નિદકો સાધુપુરુષોને શુદ્ધ કરે છે, કારણ કે તેઓ નિન્દા કરી સાધુપુરુષોના શરીરમાથી સમસ્ત પાપો ખેચી લે છે અને પોતે જ પાપી થાય છે અને સાધુપુરુષો પવિત્ર થઈ જાય છે માટે કહુ છું કે પ્રિયે, કદિએ કોઈના પણ પાપની વાતો કરતા નહિ, મનમા ને મનમા તેનો વિચાર સુદ્ધાએ કરતા નહિ ઉલટુ જો કોઈએ પાપકર્મ કર્યું હોય અને તેવા માણસનુ જો કાઈ સારૂં કૃત્ય નજરે પડે તો તે સારા કૃત્યની જ વાતો કરજો, તે સારા કૃત્યનો જ મનમા ને મનમા વિચાર કરજો, તેમ થવાથી તમે પવિત્ર થશો પરમ પવિત્ર શ્રીકૃષ્ણના પ્રિયા થઈ શકશો અને દિન પ્રતિ દિન સસારમા સુખી થઈ શકશો. જેઓ બીજાના છિદ્રો જોના કરે છે અથવા તો મનમા ને મનમા તેનુ સ્મરણ કર્યા કરે છે તેઓને કૃષ્ણ કદિ પણ પોતાના પરિવારમા લેતા નથી. માટે કહુ છુ કે કૃષ્ણના પરિવાર થવા ચાહતા હો તો બીજાના પાપોની વાતો કદિ પણ ધ્યાનમા લેના નહિ, ઉલટુ તમારા પોતાના દોષો સર્વદા જોતા રહેજો. ધર્મસચય કરવાનો આ જ સહજ ઉપાય છે કેવળ પૂજા, પાઠ કે તીર્થદર્શન કર્યાથી જ કાઈ ધર્મ થતો નથી તેમ જ

પત્રાંક
૧૮
(ચાલુ)

દાન કર્યાથી જ કાંઇ ધર્મ થતો નથી. જુઓને, જો કોઇ તમારી પાસે કાંઇ માગે અને તમે પણ તેને કાંઈ આપો પરંતુ મનમાં ને મનમાં વિચાર કરો કે "ખોટો સાધુ તે ક્યાનો, રાત પડતાં જ ચોરી કરશે અને દિવસના તો સાધુ," તો પછી તમારા દાનથી શું ફળ મળ્યું? આપવા કરતાં ન આપવું તે જ સારૂં હતું. હું પાગલ માફક બકું છું, સાંભળી હસતા નહિ. પણ મારી એટલી જ પ્રાર્થના છે કે એક વાર તમને કષ્ટ તો થશે પરંતુ જો એક વાર તમે જોશો, જો એક વાર તમે પ્રયત્ન કરશો તો જાણી શકશો કે તેમ કરવામા કેટલુ સુખ, કેટલો આનંદ છે, પાછુ છોડી દેવાની ઇચ્છા થશે નહિ અને ત્યારે જાણશો કે તેમા શી મજાહ છે. અને એક દિવસ મનુષ્ય તે જાણી શકશે ખરો, પરંતુ તે સમયે બીજો કોઇ આરો રહેશે નહિ, તે દિવસે હાથ, પગ, આખ, કાન બધુએ હશે ખરૂ, પરંતુ તેઓ કાઇ પણ કાર્ય કરવાના નથી, જે દિવસે મનુષ્ય મધ્ય સ્થલમા ઊભો રહ્યો હશે અને એક બાજુએ મા, બાપ, ભાઈ, પુત્ર, કન્યા, ઇત્યાદિ બધા તેનાં નિજજનો અને માયા મમતાના તેના ઘર, વાડી, ઇત્યાદિ હશે અને બીજી બાજુએ તેને લઈ જવાને માટે છટપટ કરતી યમદૂતની મૂર્તિ અને તેનો કર્કશ સ્વર હશે—તે દિવસ; પરંતુ પ્રિયે, તે દિવસે કોઇની સત્તા ચાલવાની નથી, બધુંએ

પત્રાંક ૧૮ (ચાલુ)

અટકી પડશે. માટે કહું છું કે તે દિવસ અતિ ભયાનક દિવસ છે. કોઈનો ક્યારે તે દિવસ આવી પહોંચશે તે કહી શકાય નહિ પણ આવશે તો ખરો જ. માટે આવતાં પહેલાં જ પ્રયત્ન કરો. પોતાના પરિવારમાં મુગ્ધ ન થતાં પોતાના તે ધન કૃષ્ણરત્નમાં મન લગાડો, અને તેમ કર્યાથી તમને સુખની પ્રાપ્તિ થશે.

તમારો

હરનાથ

પત્રાંક
૧૯
(ચાલુ)

પ્રાણ પ્રિયતમે!

હું મનમા ને મનમાં જે કાંઈ પણ વિચાર કરૂં છુ કે તે ક્ષણે જ તે જ તમે કરો છો અને જે વાત તમને બોલવા હું મનમાં ધારૂં છું, વાતોમાં તે જ વાત તમે કરો છો; માટે જ તો હું તમને આટલો બધો ચાહું છું કૃષ્ણ હજી પણ તમારૂં મન અને મારૂં મન વધારે એક કરે. પ્રિયે, બેના એક થયા વગર તે સ્થાનમાં જવાનો અધિકાર નથી. એકલું કોઇને કદિ પણ જવા મળતુ નથી. આ વાત સાભળીને કદાચ તમે એમ ધારશો કે તો પછી જેઓએ કદિ વિવાહ કર્યો નથી અને જેઓ જીંદગી પર્યંત એકલાં જ હોય છે, તેઓને તો જવા મળશે નહિ, પ્રયત્ન કર્યા છતાંએ તેઓને તો જવા મળશે નહિ. પરંતુ પ્રિયે, તેમ નથી. તેમાં ફેર આ જ છે—એક સહજ અને

પત્રાંક ૧૯ (ચાલુ)

બીજું કષ્ટકર. એવું જવું હોય તો અનેક સાધનની, અનેક તપસ્યાની, અનેક ભજનબળની જરૂર પડે છે; પરંતુ બેના એક થયેથી તે અતિ સહજ થઇ પડે છે. તમે સાંભળ્યું તો છે કે અગસ્ત્ય ઇત્યાદિ મહા મહા ઋષિગણ જે આશ્રમમાં વાસ કરતા હતા તે આશ્રમનાં સર્વે વૃક્ષો કલ્પ વૃક્ષો હતાં; આંબાના વૃક્ષ ઉપર કેરી, ફણસ, ઇત્યાદિ બધાએ ફળો ફળતાં હતાં. એ ઋષિગણ જે વૃક્ષની નિકટ જે ફળની ભિક્ષા માગતાં'તા તે વૃક્ષેથી તે જ ફળ તેઓને મળતાં હતા આ બધું ઉગ્ર તપના ફળથી થતું હતું, પરંતુ આજકાલ ઘણાઓએ જોયું છે, અગર તો સાભળ્યું છે કે કલમ બાંધ્યાથી એક વૃક્ષ ઉપર અનેક તરેહના ફૂલો ફૂટે છે; એક જ વૃક્ષની એક બાજુએ એક જાતનાં અને બીજી બાજુએ બીજી જાતના ફળો ફળે છે. આ બનેમા તફાવત જુઓ; એક કેટલું કષ્ટકર છે અને બીજું કેટલું સહજ છે? તેજ પ્રમાણે જેઓ એકલા છે તેઓએ બહુ કષ્ટ વેઠી પોતાના બે ભાગ કરી અન્યોન્યને ચાહતાં શીખવું જોઇએ હવે જુઓ કે એક પ્રાણના બે ભાગ કરવા એ કેટલું કષ્ટકર છે? તેમાં બીજી પણ એક કઠણ વાત છે; આ બન્ને ભાગો—તેમાના એક ભાગને પુરુષ અને બીજા ભાગને પ્રકૃતિ કરી લેઇએ; હવે કહો વારુ, આ કેટલું કઠણ છે? પરંતુ જેઓ એક ન હોઈ ભાગ્યવશાત્ બે દયા છે તેઓને પક્ષે આ

પત્રાંક ૧૯ (ચાલુ)

કેટલું સહજ છે! કેટલા જલદીથી તેઓ નિત્યધામે જઈ શકે તેમ છે, કેટલા જલદીથી તેઓ કૃષ્ણકૃપા મેળવી શકે તેમ છે? આ જગ્યાએ તમને મનમાં એમ થશે કે ત્યારે તો જેઓએ વિવાહ કર્યો છે તેઓને જ કૃષ્ણપ્રાપ્તિ થાય છે, પરંતુ પ્રિયે, તેમ નથી. વિવાહ કર્યાથી જુગલ થવાય છે ખરું, પરંતુ ક્યાં છે? જુગલ તો એક થતા નથી. જુગલ જુગલ જ રહે છે. આ જુગલને એક થયા વગર નિત્ય ધામમાં જવા મળતું નથી. મને લાગે છે કે હવે તમને એવો વિચાર આવશે કે બેના એક તે શું કર્યાથી થવાય? આ જ તો સાધન છે, આ જ તો ભજન છે. બેના એક થવું હોય તો પરસ્પર પરસ્પરને પ્રાણ ખોલીને પ્રેમ કરવો જોઈએ, સ્વાર્થ ત્યાગ કરવો જોઈએ, કપટતા છોડી સરલ થવું જોઈએ, પરસ્પર પરસ્પરને વિષે સદાએ ચિંતન કરવું જોઈએ અને તેની સાથે સાથે પ્રાણપતિ રાધાકૃષ્ણનું ધ્યાન કરી મિલનને માટે પ્રાર્થના કરવી જોઈએ. આ પ્રકાર અભ્યાસ કરતાં કરતાં પ્રાણમા એક અપૂર્વ આનંદનો ઉદય થશે. તે સમયે પછી શું થશે તે વિષે લખવું તે કોઈને પણ સાધ્ય નથી. તે તો ભોગની વસ્તુ છે, તે તો અનુભવની વસ્તુ છે, તે લખવાની કે કહેવાની વસ્તુ નથી. જેઓ ભાગ્યવાન્ છે, જેઓ પ્રતિ કૃષ્ણે મુખ ઊંચું કરી દૃષ્ટિ કરી છે, તેઓ જ જાણે છે. ચંડીદાસ અને રજકિની એ

પત્રાંક ૧૯ (ચાલુ)

બન્ને એક થઇ ગયા છે, તેઓએ જ જાણ્યું છે જયદેવ અને પદ્માવતી એ બન્ને પણ એક થઈ ગયા છે, તેઓએ જ જાણ્યુ હતુ. આવા કેટનાએ મેકો આ સસારમા છે તે નક્કી કરવાનુ કોઇને સાધ્ય નથી લાગતુ કે તમે જાણો છો તેમ "દેવોની શક્તિ નથી કે વૈષ્ણવ કોઢે ઓળખી"; છતાએ જેઓ તે ઘરના છે, તે પરિવાર માહેલા છે તેઓ જ ઓળખી શકે છે, તેઓ જ જોઇ શકે છે; બીજાને પક્ષે તે અસાધ્ય છે. જુઓને, બજારમા કોઇ તમને ઓળખી શકે છે ખરૂ ! તેઓ તો નિકટમા રહ્યા છે છતાએ તમને ઓળખવાની શક્તિ નથી, પરતુ જુઓ, હું આટલો દૂર રહ્યો છુ છતાએ હુ તમને ઓળખી શકું છું લાગતુ કે હું તમારા ઘરનો માણસ છુ કૃષ્ણના પરિવારમાં પણ આ જ નિયમ છે; જે એ પરિવારમાનો એક થઈ શક્યો છે તે સઘળાને ઓળખી શક્યો છે; જે પ્રમાણે નવીન વહુ ઘરમા આવી પરિવારમાના બધાને ઓળખી લે છે તે પ્રમાણે, હું જાણતો નથી કે કૃષ્ણ પોતાના પરિવારમા અમારી ગણના કરશે કે નહિ! તે સુખ અમને મળશે કે નહિ! પ્રિયે, જે પ્રમાણે કાણી, ચપટા નાકવાળી, કે રોગી કોઈ કન્યા સાથે કોઈ પણ સબધ બાધવા ચાહતુ નથી તે પ્રમાણે પાપી, કપટી, સ્વાર્થપરાયણ બહિર્મુખ, અને જેના પર વિશ્વાસ રાખી શકાય નહિ તેવાઓને કૃષ્ણ પોતના

પત્રાંક ૧૯ (ચાલુ)

પરિવાર મધ્યે સ્થાન આપતા નથી. તમે પ્રયત્ન કરી સફેદ કાચની માફક સ્વચ્છ અને ધ્રુવની માફક વિશ્વાસી થાઓ, કૃષ્ણ આપણને પોતાના કરી લેશે. આપણું મન પવિત્ર અને નિર્મલ થાઓ, આપણું મન સરલ થાઓ, આપણું મન આપણા પોતાના દુઃખની માફક બીજાનું દુઃખ જોવા શીખે. આપણા મનનું આવરણ કરનારાં વસ્ત્રોનું કૃષ્ણ હરણ કરે, આપણને સીધે રસ્તે લઇ ચાલે.

તમારો

દેર

પત્રાંક ૨૦ પ્રાણ પ્રિયતમે !

મારા હાથમાં તમારો એક પત્ર આવ્યો છે અને તમારા હાથમાં મારો પણ એક પત્ર આવ્યો છે તેથી કરીને ઝગડો શરૂ થયો છે. તમે ધારો છો કે તમને ઉત્તર મળશે અને હું ધારું છું કે મને ઉત્તર મળશે, આ વિવાદમાં ને વિવાદમાં પત્ર લખતાં વિલંબ થયો. આજે મેં જ મારી હાર સ્વીકારી છે. તમારા લોકોનો જય ચિરકાલ જ છે અને અમે લોકો ચિરદિન પરાજિત થઈને તમારા લોકોનું દાસત્વ કરીએ છીએ. તમારા લોકોનો જય તે વેદનું વાક્ય છે. કોને સાધ્ય છે કે તેનું ખંડન કરે? કૃષ્ણ જેઓ વેદના વેદ છે, ઈશ્વરના ઈશ્વર છે, તેઓ સ્વયમ્ હારી જઈને જગતને આ દેખાડી ગયા છે તેમની હાર કેવળ માત્ર લોકશિક્ષા આપવા માટે જ. "પોતે

પત્રાંક
૨૦
(ચાલુ)

આચરી ધર્મ, જીવોને શીખવે" માટે કહુ છુ કે તમારા લોકોનો જય ચિરદિનને માટે નિશ્ચિત છે અને રહેશે તુલસી પ્રમાણે તમારા લોકોમા કોઈ નાનુ અથવા મોટુ નથી, તમે લોકો બધાએ સમાન છો, બધાએ એક જ છો "ભેસના શિગડા વાકા પણ લડવા સમયે એક સમાન" તમે લોકોજ તમારા લોકોના ગુણ અને મમતા જાણો છો અને જેને જણાવો છો તે જ જાણે છે મને જે અગાધ સમુદ્રમા ડૂબાડી દીધો છે તેમાથી હુ કેમ કરી ઊગીશ તે હુ જાણતો નથી, સદાએ મને ભય રહે છે કે રખે પાછો તણીએ જાઉ આમા આવુ કષ્ટ છે તે જો હુ જાણત તો હુ સ્વપનાવત નદિ અગ્નિથી મનુષ્ય દાઝે છે, અગ્નિ બુઝાઇ જાય છે ખરો, પરતુ તેનાથી થએલી જ્વાના જ ત્રણા રહી જાય છે તેજ પ્રમાણે મનુષ્ય ચાલી જાય છે ખરો પરતુ સ્મૃતિ કેવલ યાતના આપતી રહે છે જો મનુષ્યની સાથે સાથે તેની સ્મૃતિ પણ ચાલી જતી હોત તો પછી કાઈ પણ કષ્ટ રહેત નહિ દેહરૂપી પ્રતિમાના વિસર્જનની સાથે સાથે સઘળુ દુ ખ શાત થઈ જાત સ્મૃતિ જ મૂલ છે જુઓ, ક્યા તમે છો અને ક્યા હુ છુ ! પરતુ ભગી રાડ સ્મૃતિ જ મનમા રહીને સદાએ યાતના આપ્યા કરે છે જ્યારે હુ તમારી નિકટમા હતો ત્યારે તમે મારી બહાર હતા

પત્રાંક ૭૦ (ચાલુ)

પરંતુ જેવો હું અત્રે આટલે દૂર ચાલી આવ્યો કે તરત જ તમે મારૂં સઘળુંજ હૃદય અધિકાર કરી લીધું છે આ રૂપજ શ્રીગૌરાંગનું રૂપ છે, અન્તરમાં રાધા, અને બહાર કૃષ્ણ, અન્તરમાં પ્રકૃતિ, બહાર પુરુષ રાધાના વિરહથી વ્યાકુળ થઈને જ કૃષ્ણ મારા ગૌર થયા હતા આ કારણને લીધે જ ગૌરના નેત્રો સદાએ અશ્રુપૂર્ણ હતા ગમે તેમ હોય પણ હવે વધુ ભય દેખાડો નહિ એક તો સમુદ્ર અગાધ અને અપાર છે તેમાં વળી તુફાન ઉઠાવતા નહિ, તમે સ્થિર થાઓ અને મને સ્થિર કરો, થોડો વખત મને વિશ્રામ કરવા દો વધુ કાંઈ લખીશ નહિ, મનમાં સમજી જઈ મને અભય આપો

તમારો પત્ર ઠીક નરમ ગરમ છે, કોઈ જગોએ નચાવે છે તો કોઈ જગોએ વળી રડાવે પણ છે તમારી ઉપર ઓચિંતું જાણે કે કોઈ સંકટ આવી પડ્યું છે અને તમારૂં શરીર પણ સારૂં નથી એમ ગઈ કાલે મને અન્તરમાં થઈ આવ્યું ગમે તેમ હોય, પણ તમે કેમ છો તે સવિસ્તર લખજો. મા ગયાથી સંસારના બાર આના બંધનો તો તૂટી ગયા છે, જે કાંઈ બાકી રહ્યા છે તે પણ જો તમારી ઇચ્છા હોય તો તોડી નાખો તો હું પણ નિશ્ચિંત થાઉં. જ્યારથી તે આનન્દમયી સાક્ષાત્ લક્ષ્મીરૂપિણી મા ચાલ્યા ગયા છે ત્યારથી તેઓની પાછળ શાન્તિ, સુખ

પત્રાંક ૭૦ (ચાલુ)

બધુ એ ચાલ્યુ ગયુ છે ઘર હવે શૂન્ય થઈ પડયુ છે તેના પ્રતિ હવે ખેંચાણ શાને? ગમે તેમ હોય, પણ જ્યા સુધી ચલાય ત્યા સુધી ઠીક આનન્દમા અને સુખમા ચાલજો, કોઈ પણ પ્રકારે અધિક વ્યાકુળ થતા નહિ જે દિવસ જાય છે તે સુખમા કાઢવાનો પ્રયત્ન કરો કોઈ પણ પ્રકારે તમારૂ મન ખરાબ કરતા નહિ સામાન્ય સામાન્ય કષ્ટ અને વિપત્તિમા વ્યાકુળ થતા નહિ વિપત્તિ પણ જેની ઈચ્છાથી આવે છે, સપત્તિ પણ તે જ એક કૃષ્ણની ઈચ્છાથી આવે છે, તો પછી ભય શાને? કોઈ પણ રીતે વ્યાકુળ થતા નહિ આ સસાર કાંઈ ચિરદિન રહેવા વાસ્તે નથી, આજે છીએ અને કાલે કાં તો ચાલ્યુ જવુ પડશે, તો પછી શા વાસ્તે લોકોની સાથે નાહકનો ઝગડો કરી મરવુ? બધાને પોતિકા જન ગણી સુખમા કાળ નિર્ગમન કરવા પ્રયત્ન કરવો એ જ ઉચિત છે જે મનુષ્ય આ મિથ્યા સસારને અને સસારની વસ્તુઓને પોતિકુ પોતિકુ કરી ગણશે, જવાને સમયે તેને જ વધુ કષ્ટ થશે માટે કહુ છુ કે પોતિકુ પોતિકુ કરવાનુ ભૂલી જવુ એ જ બધી રીતે સારૂ અને ઉચિત છે તમે પણ તે જ પ્રમાણે પ્રયત્ન કરજો, વિના કારણે મનને ખરાબ કરતા નહિ અનેક પાપો કર્યાથી સસારમા આવીને આટલા ફેરા તો ભોગવીએ છીએ તો વળી પાછા શા વાસ્તે એવા કર્મો કરી

પત્રાંક ૭૦ (ચાલુ)

જવા કે જેથી કરીને ફરી પાછુ કષ્ટ ભોગવવુ પડે? હવે એક માત્ર તે કરુણામય કૃષ્ણની ઉપર નિર્ભર કરી આનન્દમા હાન નિર્ગમન કરો કૃષ્ણ સિવાય આપણા પોતિકા કહી શકાય એવુ બીજુ કોઇએ નથી, પ્રાણ અને મન લગાડી તેને જ પ્રેમ કરો આ બે દિવસના સબધમા ગ્યાપચ્યા રહી ભ્રમમા રહેતા નહિ કૃષ્ણને ભૂલ્યાથી જ ડગલે ને પગલે વિપદ્ આવી પડે છે નજર સામે જોઉ છુ કે રોજ રોજ કેટલાએ લોકો પોતાના નિજજનને છોડી ચાલ્યા જાય છે, એક વાર ચાલ્યા ગયા પછી પાછુ કોઈ કોઇને વાસ્તે પણ વિચાર કરતુ નથી ત્યારે બધાએ ભૂલી જાય છે રોજ રોજ જોતા છતાએ આપણે સમજતા નથી આજ તો માયા—મહા અધકાર કોઇને પણ વિષે ઉદ્વિગ્ન થતા નહિ, બધાએ પોતપોતાનુ કર્મ લઇને આવ્યા છે, કર્મ કરીને ચાલ્યા જશે, કોઈ કોઇને માટે રોકાતુ નથી સમ્ય સમયના સાથી તો કેવળ તે કૃષ્ણ છે, આપણે ભૂલી ગયા છતાએ તેઓ આપણને ભૂલતા નથી આવા દયામયને છોડીને બીજા કોને પ્રેમ કરશો? કદી પણ ચિંતા કરતા નહિ નિશ્ચિંત મને ઇષ્ટનુ ચિંતન કરો આજ કાલ શ્યામને ફૂલની માળા ધરાવો છો કે નહિ? આજકાલ શ્યામના ભોગને માટે એકેક પાકેલી કેરીઓ મળે છે કે નહિ? મારી ઇચ્છા થાય છે કે એક વાર દોડી જઈ

પત્રાંક
૨૦
(ચાલુ)

જોઈ આવું. નવીન બગીચાની કેરીઓ ગિરીશની માને સારી પેઠે ખવાડજો, તેમ થયાથી મારાં મા સંતુષ્ટ થશે. થોડા દહાડા પૂર્વે મને એક સ્વપ્ન આવ્યું હતું તેમાં મા મને એ વિષે કહી ગયાં. ભૂલતાં નહિ, તેનું જતન કરજો. સ્વપ્નની વાતને લીધે આ ખોટું સમજતાં નહિ. મા મરી ગયાં નથી, તેઓ સદાએ નિકટમાં રહ્યાં છે. આજ કાલ શ્યામની સેવા અનેક વધી પડી છે, માટે વધું કંટાળો આપીશ નહિ. આ ચાલ્યો. કહ્યું તે ધ્યાનમાં રાખજો, ભૂલમાં રહેતાં નહિ માટે કહું છું કે મારે માટે કાળજી કરતા નહિ; હું સારો છું.

તમારો

રબિ

પત્રાંક ૨૧

પ્રાણ પ્રિયતમે!

તમારો પત્ર મળ્યો છે. આજ કાલ શ્યામને લઈને સુખમાં છો સાંભળી બહુ જ આનન્દિત થયો છું. આ રીતે શ્યામને જો બારેમાસ રાખી શકશો તો પછી કોઈ કષ્ટ રહેશે નહિ, બધાએ જ્વાલા જંત્રણા જતી રહી શકશો. તો પછી શા વાસ્તે શ્યામને તમારા પોતાના કરી લેવા પ્રયત્ન કરતા નથી? શ્યામ તો સર્વના જ છે, જે શ્યામને ચાહે છે, શ્યામ પણ તેને ચાહે છે. માટે કહું છું કે શ્યામને નિજના કરી લેવાનો પ્રયત્ન કરો. શ્યામ નિજના થયા કે પછી તેમને જ્યારે અને જે કાંઈ પણ કહેશો કે તરત જ તે વાત તેઓ સાંભળશે. મનુષ્યને પ્રેમ કરીને કેટલું કષ્ટ ભોગવવું પડે છે તે તો તમે સારી રીતે જાણો છો ને! તમને આ વાત બહુ સમજાવવાની હોય નહિ માટે કહું

પત્રાંક ૨૧ (ચાલુ) છુ કે પ્રાણપ્રિયે, મનુષ્યને ભૂલી જાઓ અને શ્યામને પ્રેમ કરો. મન અને પ્રાણ અર્પી તેમને પ્રેમ કરો, તેઓ પણ તમને પોતાના મન અને પ્રાણ આપી પ્રેમ કરશે, બારેમાસ તમારી નિકટમા જ રહી કેટલીએ પ્રકારના પ્રેમ અને આદર અને જતન કરશે. શ્યામની માફક પ્રેમ કરતા બીજુ કોણ જાણે છે? જે પોતાનો પ્રેમ દેખાડવા માટે ગોલોક છોડી મનુષ્યોમા મનુષ્ય થઇને આવે છે અને જે પ્રેમ કરીને જાય છે તેમ જ પ્રેમ શીખવીને પણ જાય છે તે પ્રેમ કરતા કેટલુ બધુ જાણે છે તે કહો વારુ? તે સિવાય તેમના પ્રેમનો એક બીજો ગુણ એવો છે કે તે પ્રેમ બે દિવસનો નથી. તે પ્રેમ આજે છે અને કાલે નથી એવો નથી. તે પ્રેમ ચિરદિન રહે તેવો અને નિત્યનૂતન છે. તે પ્રેમ મનુષ્યના પ્રેમની માફક કદિ પણ પુરાણો થતો નથી. માટે જ મારી ઇચ્છા એવી છે કે મનુષ્યનો પ્રેમ ભૂલી જાઓ અને શ્યામનો પ્રેમ મેળવતા શીખો. શ્યામ પ્રેમ કરતા એટલુ બધુ જાણે છે કે પોતાનો તે પ્રેમ દેખાડવા માટે પ્રેમભિક્ષુ થઈ રહીને પોતાના પ્રેમનુ દેવુ ચુકવતા લોકોને દ્વારે દ્વારે ભટકે છે. કહો વારુ, તેઓ પ્રેમ કરતા કેટલુ બધુ જાણે છે? તેમના પ્રેમના ખેંચાણથી મા ખોળા ઉપરના પોતાના બચ્ચાને પડતુ મૂકી ચાલી નીકળે છે, સ્ત્રી સ્વામીને છોડી ચાલી નીકળે છે. તેમના પ્રેમમા બધાએ જીવો

પત્રાંક ૨૧ (ચાલુ)

મોહિત થાય છે તમે તો મારી પેઠે જાણો છો કે જેને પ્રેમ કરવામાં આવે છે તેનું નામ સાંભળતાં, લેતાં અને મનમાં ને મનમાં તેનો વિચાર કરતાં પણ કેટલો બધો આનંદ થાય છે મનુષ્યને પ્રેમ કરવામાં તેનું નામ લેવાનો વખત હોતો નથી પરંતુ શ્યામ એવા દયામય છે કે આપણને પ્રેમ કરવાની રજા આપી છે એટલું જ નહિ પણ તેમનું મધુર નામ લેવામાં પણ નિષેધ કરતા નથી. કહો વારુ, આ રીતે પ્રેમ કરતાં કોણ જાણે છે? માટે કહું છું કે મનુષ્યને ભૂલી શ્યામને ધરો ચિરકાલ સુખમાં રહેશો. પેટ ભરીને ખાવા મળશે અંગ ભરીને ઘરેણાં પહેરી શકશો, પ્રાણ ભરીને પ્રેમ કરવા મળશે, અને નયન ભરીને નિહાળવા મળશે. તેમને પ્રેમ કર્યાથી તેઓ એક ક્ષણમાત્રને વાસ્તે હૃદય છોડી ક્યાંય પણ જવાના નથી સદાએ તમારા હૃદયમાં બિરાજતા રહેશે. એક વાર વિચાર કરી જુઓને કે તેમાં તમને કેટલો આનંદ અને કેટલો આરામ મળશે? શ્યામમાં બધાએ ગુણો છે—એક દોષ પણ છે—તેઓ કાળા અને કુરૂપ છે પણ સુંદર મનુષ્યોની પાસે રહેતાં તેઓ પણ સુંદર થઈ જશે, અને સુંદરીઓની પાસે રહીને સુન્દર થઈ જશે. કેટલાએ લોકો કાળા હોય છે, તેથી કરીને તેઓને શું કોઈ ફેંકી દે છે? નીલકાન્તમણી તો કાળો હોય છે, તેથી કરીને તેનો આદર શું ઘટે છે? શ્યામ કાળા લોકોની પાસે

પત્રાંક
૨૨
(ચાલુ)

કાળા, સુન્દરની પાસે બહુજ સુન્દર હોય છે. શ્યામ વાંકાની પાસે વાંકા અને સરલની પાસે બહુ જ સરલ હોય છે. માટે કહું છું કે શ્યામને પ્રેમ કરો અને મનુષ્યને ભૂલી જાઓ. આ શ્યામને મેળવીને તો મારાં વ્રજનાં મા મારી ઉપરનો પ્રેમ ભૂલી જઇ ચાલ્યાં ગયાં છે. હું પ્રેમ કરતાં શું જાણું છું કે તેઓને ધરી રાખત? મા આમ કરીને ચાલ્યાં જશે તે જો જાણ્યું હોત તો કદિ પણ તેઓને "મા" કહીને બોલાવત નહિ. "મા" કહેવાનું સુખ જે પ્રમાણે મેં મેળવ્યું છે તે પ્રમાણે બીજા કોઇએ પણ મેળવ્યું નથી. હવેથી કોઇને પણ "મા" કહીશ નહિ. મારાં મા થઇને કોઇએ કદિ પણ સુખ મેળવ્યું નથી. મારા જેવું ફૂટેલું નસીબ બીજા કોનું છે? આવું ભાગ્ય લઇ શા વારતે હું સંસારમાં આવ્યો છું તે હું કહી શકતો નથી. મને જે કોઇ સ્થાનમાંના જે કોઈ પણ પ્રેમ કરે છે તેઓ કેવલ રડે છે, તેઓને હસવાનો અવકાશ મળતો નથી. સર્વેને કહી દો કે હવેથી મને કોઇ પ્રેમ કરે નહિ. મારું સુખ જોતાંવેંત જ રડવું આવે એવું મારું મહલમ છે. મને કોઇએ પ્રેમ કરવો નહિ. જો કોઇ મને પ્રેમ કરવા માગે તો તેને મના કરી દેજો. હવે બધું કાંઇ ભૂલી જઇ શ્યામની સંગે પ્રેમ કરો, સુખમાં રહેશો. તમે મોકલેલાં ચરણતુલસી મળ્યાથી હું આનન્દિત થયો છું; તમારી

પત્રાંક ૨૧ (ચાલુ)

આવી દયા ચિરદિન રહે શ્યામની પાસે રડતા નહિ, શ્યામ રડવાનુ સહન કરી શકતા નથી જે સ્થાનમા તેઓને આનંદ મળે છે તે જ સ્થાનમા તેઓને રહેવા ગમે છે અને તેઓ રહે છે માટે કહુ છુ કે જો તમે તે સદાનન્દ પુરુષની સગે પ્રેમ કરવા ચાહતા હો તો પછી તમે પણ સદાનન્દમા રહો તેઓને લોકોનુ રડવુ પણ ગમે છે, પરંતુ તે રડવુ કાંઇ દુખનુ રડવુ નથી, તે રડવુ તો પ્રેમનુ રડવુ છે તેઓ તો જગક વાકા છે ને, તેથી તેઓને લોકોના હસવા કરતા લોકોનુ પ્રેમનું રડવુ વધારે પ્રિય છે, બીજી જાતનુ રડવુ તેઓ જોઈ શકતા નથી. આ વાત તમારા હૃદય યન્ત્રને પૂછી જોવાથી તમને ખબર પડશે કે હુ મિથ્યાવાદી નથી તમારૂ હૃદયયન્ત્ર સત્ય વાત કરે છે, સત્ય વાત જાણે છે, તેથી જ તો તે વચમા વચમા આવી જાતનુ રડે છે તેનું રડવુ જોઇને ઘણુાએ રડે છે તેને કહેજો કે મને ભૂલી જાય તમારા હૃદયયન્ત્રની કળ કદિ ચાલે છે, કદિ બધ થઈ જાય છે જે તે કળ ચલાવે છે તેનો જ આ બધો ખેલ છે મારી ઇચ્છા એ જ છે કે તમારૂ હૃદયયન્ત્ર બારેમાસ ચાલે અને એક સરખુ ચાલે મારા શુષ્ક પ્રેમથી તે યન્ત્રમા તેલ લાગશે નહિ જ્યાએ જો હામ આવતુ હોય તો લગાડી જુઓ. મારો પ્રેમ તો જાડા ચીકણા તેલ જેવો છે, યન્ત્ર ચીટકી પડે ખરૂ, પરંતુ તેનો એક ગુણ પણ છે

પત્રાંક
૨૧
(ચાલુ)

વાળને ચીકણા તો કરે છે પરંતુ તેના ફિક્કા રંગને દૂર કરી કાળા પણ બનાવે છે. તેથી કરીને વચ્ચે વચ્ચે ચીકણું તેલ લગાડવાથી, જો કે તળાવની માટીનો ખરચ તો થાય ખરો, પરંતુ વાળ કાળા પણ થાય. માટે જ તો સાહસ કરી મારો પ્રેમ તમારા યંત્રને વચ્ચે વચ્ચે આપવા માગું છું.

તમારો

હેર

પત્રાંક ૨૨ (ચાલુ)

લોકોની કદિ પણ અવકૃપા થાય નહિ. સદાએ તમારા લોકોની કૃપાનો પાત્ર થઇ તમારા જ ભાવમાં મુગ્ધ થઈ રહું; હું બહારનો ચળકાટ જોઇને કદિ પણ મુગ્ધ થાઉં નહિ. આ કારણ પુરુષદેહમાં તમારા લોકોનો સરળતાથી ભરેલો કોમલભાવ કયારે પણ અનુભવ કરવા મળે. તમારા લોકોનો ભાવ આ દેહમાં માત્ર એક દિવસને માટે પણ જો આવિર્ભાવ થાય તો હું મારા સમસ્ત પૂર્વજો સહિત કૃતાર્થ થઇશ અને મારું જીવન સાર્થક થયું એમ માનીશ. હું જાણતો નથી કે કૃષ્ણે મારો આવો દહાડો લખ્યો છે કે નહિ? તમારા લોકોની કથા પૂર્ણરૂપે કોઇ પણ યુગમા કોઈ પણ લખી શક્યું નથી, તો પછી સામાન્ય કીટનો કીટ એવો હું તે કોણ ગણત્રીમાં? જે મારે પક્ષે અસાધ્ય છે તેનો ત્યાગ કરવો એ જ સારું છે. હવે આ સમસ્ત વાતો છોડી દઇ એક મોટી વાત લખું છું. અરે! તમે મને લખ્યું કે "ભૂલી જઇ શક્યા છો કે નહિ?" તે કાંઇ બનવાજોગ છે ખરું! હું તે શા વાસ્તે, પણ જગતનો કોઈ પણ જીવ તમને લોકોને ભૂલી જઈ શકે ખરો? તમે લોકો જ જગતના ચેતન્યરૂપિણી છો, તમે લોકો જેને ભૂલી જાઓ છો તે જ અચૈતન્ય થઈ પડે છે. હવે જુઓ વારુ, હું તમને લોકોને ભૂલી ગયો છું કે નહિ? તમને લોકોને ભૂલી જઇને પછી મારે શું લઇને રહેવું? તમે લોકો જ

પત્રાંક ૨૨ (ચાલુ)

જગતના મૂલાધાર છો. મૂલશક્તિ જ જગતની સૃષ્ટિ, જગતની સ્થિતિ અને જગતનો લય કરે છે. તે જ શક્તિ પુનઃ માતૃરૂપે સકલનું પાલન કરે છે. ધન્ય છે તમને લોકોને! અને ધન્ય છે તેઓને કે જેઓએ તમને લોકોને ઓળખ્યા છે. તમારા લોકોને માટે જ તે જગત્પ્રાણ કૃષ્ણને ગૌરાંગ થઈને જીવન પર્યંત નયનજલમાં ડૂબ્યા રહેવાનું થયું હતું ધન્ય છે તમને લોકોને! આજકાલ આ સંસારને વિષે સ્વામી સ્ત્રીરૂપે મદદ થઈ ગયો હોત નહિ તો મેં કોટી કોટી નમસ્કારો લખ્યા હોત. ધન્ય છે તમને લોકોને કે જેઓ કૃષ્ણને ઋણી કરી શકે છે, ધન્ય છે તમને લોકોને કે જેઓ કૃષ્ણને રડાવી શકે છે! તમને લોકોને કોણ ઓળખી શકે? ગમે તે હોય, હવે આ તે કેટલું રડવું? હવે તમારા લોકોની કૃપા મારી ઉપર રહે એ જ મારી છેવટની પ્રાર્થના છે.

તમારો

હર

પત્રાંક ૨૩

પ્રાણ પ્રિયતમે !

આજે હમણાંજ ૯ વાગે તમારો પત્ર મળ્યાથી હું જે આનન્દિત થયો છું તે તો તે અન્તર્યામી જ જાણે છે, બીજાઓ તે શું જાણે ? ઈશ્વર ઈચ્છાથી તાર ઉતરી ગયો છે, તો પણ પૂર્ણપણે નિશ્ચિંત રહેતાં નહિ. જે કરુણામયે કૃપા કરી તમને સારાં કર્યાં છે તેમનું અહોરાત્ર સ્મરણ કરજો; સદાએ તેમના નામનો મનમા ને મનમાં જપ કરજો. જોજો પ્રિયે, ભુલતા નહિ. તેમને ભૂલીને સંસારમાં પછી રહેશો શું લઈને ? તેઓ સંસારના આદિ અને મૂળ કારણ છે, તેમના વગર આ સંસારમાં બીજું શું છે ? માટે કહું છું કે તેમનું સદાએ ચિંતન કરજો; મનનું દુઃખ તેમને જ નિવેદન કરજો. તેમના વગર દુઃખ સાંભળનારો બીજો કોઈએ નથી, તેઓ બધાંની જ

પત્રાંક
૨૩
(ચાલુ)

વાતો સાંભળે છે. બીજી એક વાત કહું. તેઓ સકલ સમયે અને સકલ અવસ્થામાં તમારી નિકટ જ હોય છે, તેથી કરીને જ્યારે પણ તમે તેમને કાંઈ પણ કહેશો કે તરત જ તેઓ તમારું સાંભળશે. મનમાં ને મનમાં કહ્યાથી પણ તેઓ સાંભળી લે છે. તેઓ પ્રિયે, મનની વાતો તો બહુ જ આતુર થઈને સાંભળે છે. બૂમ પાડીને તેમને કહ્યાથી તેઓ ભલે સાંભળે કે નહિ સાંભળે પણ મનમાં ને મનમાં કહ્યાથી તો સાંભળશે ને સાંભળશે જ. તેથી કરીને તમે લોકો તમારું પોતપોતાનું મનનું દુઃખ, મનની વાતો અને મનની આશાઓ તેમને નિવેદન કરજો અને તમે જોશો કે તેઓ સાંભળે છે કે નહિ? તમે જાણી શકશો કે તેઓ તમારા પોતિકાના કરતા પણ પોતિકા છે કે નહિ? તેઓ બહુ જ દયાળુ છે. પ્રિયે, તેઓ કોઈના પણ ડોળામાં પાણી જોઈ શકતા નથી. જેના પણ ડોળામાં પાણી જુએ છે કે તરત જ દૂર રહીને અજાનિતરૂપે દુઃખનું કારણ દૂર કરી દે છે માટે હું તમને લોકોને કહું છું કે તમારી પોતપોતાની મનની વાતો તેમને નિવેદન કરો. જુઓ પ્રિયે, જો હુ તમને હૃદયની એક ગુપ્તમાં ગુપ્ત વાત કહું તો તમે મને હૃદયનો બંધુ ગણી તમારા પોતાના પ્રાણની વાતો કહેશો કે નહિ અને મને તમારા પ્રાણનો બંધુ ગણશો કે નહિ? હવે જુઓ

પત્રાંક ૨૩ (ચાલુ)

પ્રિયે, જો તમે બધાએ તમારી પોતપોતાની મનની સારી અને નરમી બધીએ વાતો તે હૃદયબંધુ અને જગત્‌બંધુ એવા કૃષ્ણને કહેશો તો તેઓ પણ તમને લોકોને પોતાની અચિંત્ય, અતિ ગોપનીય અને પ્રાણ-મન-મોહનકારી એવી પોતાની અપૂર્વ લીલાઓની વાતો કહી સંભળાવશે, તેમ થવાથી તમે લોકો ધન્ય થશો અમારા જેવા અતિ નિષ્ઠુરની વાતો તેટલી સાંભળશે નહિ, પરંતુ તમારા લોકોની વાતો તો તેઓ સાંભળશે ને સાંભળશે જ તમે લોકો તો તેમના અતીવ પ્રિય છો જુઓને, યુધિષ્ઠિર, અર્જુન ઇત્યાદિને કૃષ્ણ કેટલું બધું ચાહતા હતા, પરંતુ પ્રિયે, અનેક સમયે એવું બનતું હતું કે તેઓની વાત સાંભળતા નહોતા, પરંતુ દ્રૌપદીએ બોલાવ્યા કે પછી બીજે ક્યાંય પણ રહી શકતા નહોતા સખાઓના બોલાવ્યાથી કદિ કદિ આવતા પણ નહોતા પરંતુ સખીઓએ બોલાવ્યા કે પછી સ્થિર રહી શકતા નહોતા માટે કહું છું કે પ્રિયે, તમારા લોકોના બોલાવ્યાથી તેઓ નિશ્ચય જ આવશે, તમારા લોકોના પ્રેમ કર્યાથી તેઓ તમને લોકોને સોગણો પ્રેમ કરશે, <u>આ વાત તમારા પાગલ હરની નથી, વિશ્વાસ રાખજો કે સ્વયમ્ તેમની જ વાત છે</u> પ્રિયે, આજ અષ્ટમી-મહાઅષ્ટમી છે, આનન્દનો દિન છે, સર્વત્ર આનંદ છે, સર્વ જ આનન્દિત છે આ

પત્રાંક
૨૩
(ચાલુ)

આનન્દના દિવસે બનવા જોગ છે કે મારાં મા આ હતભાગીને માટે એક બાજુએ બેસીને કેટલીએ ચિંતાઓ કરે છે અને કેટલાએ નિઃશ્વાસો મેલે છે અને ઘણુંખરું હું પણ તેમને કેટલું કષ્ટ આપું છું; અને તમારા લોકોનો અંત તો હું જાણતો જ નથી. તમારા લોકોની વાતો તો તમે લોકો જ જાણો.

તમારો

પત્રાંક ૨૪

પ્રાણ પ્રિયતમે !

પરમ દહાડે તમને એક પત્ર લખ્યો છે, વખતસર તે મળશે, આજે પાછો આ પત્ર શા વાસ્તે લખું છું તે જાણો છો કે? તમારે પાછી દુર્ગાપૂજા આવી છે, આવતી કાલે માગ સ્નેહમયી કલકત્તાના મા આવશે, તમે લોકો માને જોઈને આનન્દિત થશો, મારા ભાગ્યમાં કશોએ આનન્દ નથી. મા ગુમાવી મા મેળવ્યાં છે, જેના આવાં મા છે તેને તો પછી બીજી ભાવના શી હોય? આપણું સૌભાગ્ય કે તે દયામય કૃષ્ણે દયા કરી માને આપ્યાં છે. કૃષ્ણની આટલી દયાનું દેવું શી રીતે ફેડવું તેનો વિચાર કરો. અહરહ તે દયામયનું નામ લેવાથી પણ એક દેવું ફેડી શકાશે, માટે કહું છું કે, તે દયામય અને રસમયના પ્રેમમાં સદાએ ડૂબ્યા રહો:

પત્રાંક ૨૪ (ચાલુ)

તેઓ જ આપણું પોતિકું ધન છે, તેઓ જ કંગાલના ઠાકુર છે, તેમને ભૂલી, જે સંસાર લઈને રહે છે તે જ તો ભ્રાન્ત છે, સ્વામી કહેવા હોય તો તેમને કહેજો, પુત્ર કહેવા હોય તો તેમને કહેજો, બાપ, મા, ભાઈ, બન્ધુ કહેવાં હોય તો તેમને જ કહેજો, તેઓ જ તો કેવળ નિજના જન છે, તેમની દયા અપાર છે; આવા દયામયને ભૂલી બીજું શું લઈને રહેશો! તેઓ કેટલીએ જાતનું રમવાનું જાણે છે, કેટલીએ નૂતન રીતે પ્રેમ કરવાનું જાણે છે, કેટલુંએ રડાવવાનું ને હસાવવાનું જાણે છે! આ પ્રેમમયને કદાચ પણ ભૂલી નહીં રહેતા નહિ. સંસારના પ્રેમમાં ભ્રમાયેલા રહેવાથી મનુષ્યને કેવળ રડવાનું જ થાય છે, કારણ કે પૃથ્વીની સર્વ જ વસ્તુઓ આજે છે અને કાલે નથી. કૃષ્ણ સંગે પ્રેમ કર્યાથી કદિ પણ રડવાનું થતું નથી, કારણ કે તેઓ તો ચિર-દિનના જ આપણા છે, કદિ પણ આપણા નહિ થઈ રહેવાના નથી તેથી બીજે કોઈએ કદિ પણ તેમને ભૂલી ન જવા જોઈએ, અને ધારો કે કોઈ ભૂલી જાય તો જવા દ્યો, પરંતુ આપણે તો કદિ પણ ભૂલી જવું ઉચિત નથી કારણ કે એક વાર મનમાં વિચાર કરી જુઓ કે તેઓને આપણે વાસ્તે કેટલું દુઃખ પડે છે, અને તેઓ આપણને કેટલા બધા ચાહે છે. માટે કહું છું કે પ્રાણધન કૃષ્ણને

પત્રાંક ૨૪ (ચાલુ)

ભૂલી અકૃતજ્ઞ થતાં નહિ. જે પ્રાણ દઈને ચાહે છે તેમને તો પ્રાણ અર્પીને જ ચાહવું જોઈએ. બીજી પણ એક વાત કહું; જો તેમને ચાહશો તો તમને અને મને એકત્ર ચિરદિનને માટે તેમની નિકટ રહેવાનું મળશે, નહિ તો કોઈ ક્યાં જશે તે કોણ જાણે. જો પ્રેમનું સત્વ આસ્વાદન કરવા ચાહતા હો તો કૃષ્ણને પ્રેમ કરો, કૃષ્ણને પોતિકું ધન ગણો; તમને આ બધી વાતો વધારે કહેવાની જરૂર નથી તમે જ મૂલાધાર છો, કૃષ્ણ તમારા લોકોના જ છે, પરંતુ અમે લોકો જે 'અમારા' 'અમારા' કરી કોઈ કોઈ વખત કહીએ છીએ તે તો કેવલ "માગીને માન અને રડીને સોહાગ" એના જેવું માત્ર છે, કશા ખપનું નથી; તેમ છતાંએ કૃષ્ણ વળી કોઈ કોઈને જે ચાહે છે તે પણ કેવલ તમારા લોકોને લીધે જ. તમારા લોકોને તેઓ બહુ જ ચાહે છે તેથી કરીને જ તમે લોકો દયા કરી જેઓને ચાહો છો, કૃષ્ણ તેઓને પણ ચાહે છે. મારી ઉપર દયાની નજર રાખજો કે જેથી કરીને મારા આશા અને ભરોસો રહે, રડનારને વધુ રડાવતાં નહિ. આજે આ પ્રમાણે શા વાસ્તે એ બધી વાતો લખી નાખી તે હું જાણતો નથી; કરુણામયીની ઇચ્છાથી જ કેવલ કાર્ય થાય છે, આપણે તો માત્ર જોઈએ માને મેળવીને તમારો ગર્વ વધે તેમ એ સંભવિત છે અને તેથી કરીને

પત્રાંક
૨૪
(ચાલુ)

આ બધી વાતો ઘણીખરી સારી લાગતી નહિ પણ હોય. મા જેઓની પાસે રહે છે તેઓને આવો જ ગર્વ હોય એ ખરૂં છે; મને પણ એક દિન ને એક દિન ગર્વ થશે, ત્યારે બોલાવશો તો પણ ઉત્તર આપીશ નહિ, કારણ માના અને મોટી માના આદરમાં તે ઘણુંખરૂં ગળે જઇ રહેશે; મારે તો કેવલ જોવાને મન થાય છે માત્ર, પડદા પાછળ રહીને પણ એક વાર જોવાની ઇચ્છા થાય છે; પરંતુ બળ્યું કપાળ એવું છે કે તેમ થાય તેમ નથી. મને સ્મરણમાં રાખજો.

તમારોજ

દેર

પત્રાંક ૨૫

"એક સામાન્ય નિઃશ્વાસ અનેક સુકૃતોનો ધ્વંસ કરી શકે છે; તેથી કરીને કોઇએ પણ એવો નિઃશ્વાસ નાખવો નહિ જીવનનો લગભગ સમસ્ત સમય જ "જાય," "જાય" થઇ ગયો છે, તો પછી વધુ વાર આ બધા ખેલો શા માટે? ખેલવાના આ બધા દિવસો તો અનેક દિવસો પૂર્વે જ વહી ગયા છે તો! હવે જે કેટલાએક દિવસો બાકી રહ્યા છે તેમાં સર્વેને આનંદ આપી પોતે પણ સદાનંદમાં રહેવું એટલું જ મારે કહેવાનું છે. અહ્‌ના મધુર એવું હરિનામ તમારું કંઠભૂષણ થઇ રહો. અંતર અને બહાર એક રંગે રંગાઇ એકરૂપ થઇ રહો મુખનો અને મનનો મેળ ઉત્તમ રીતે મળો રહો. મુખ મનનું અને મન મુખનું થઇ જાઓ ને બંને પરસ્પર બંધુ પ્રમાણે થઇ રહો.

પત્રાંક ૬૫ (ચાલુ)

શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ

મનુષ્યની આંખમાં ધૂળ નાખવા માટે હરિનામનો ઝભ્ભો અંગે પહેરવામાં ન આવે. વ્યાધ પ્રમાણે પર્ણકુટિનો વાસ કરવામાં ન આવે. કોઈ પણ જીવને કષ્ટ આપવાની ઇચ્છા મન અને પ્રાણમાં ન રહે. કૃષ્ણ પ્રાપ્તિ એ જ જીવનનો પ્રધાન ઉદ્દેશ્ય છે એમ સમજી એ વાત મનમાં ઠસી રહે. સાધુ સહવાસ સિવાય અસત્ સગ કદિ પણ કરવાની ઇચ્છા ન થાય. અતિશય પ્રેમના ખેંચાણને અંગે પણ અસત્ સ્થાનમા અને અસત્ સંગમાં જવાનું ન થાય.

રાજચંદ્ર

H A R A N A T H

Always Pray To HIM ...A

Remember HIM... ...R

Always Think Of HIM...A

Never Forsake HIM ...N

Always Love HIM ......A

Take HIS NAME... .. T

H A R A N A T H

Reet

"ધી હરનાથ સોસાયટી" ના થોડાક મુખ્ય આશયો

(૧) શ્રીઠાકુર શ્રીહરનાથજીના વિશ્વપ્રેમના સિદ્ધાંતનો જનસમાજમાં પ્રચાર કરવો.

(૨) સદાવ્રત, આશ્રમ, દવાખાનું, ગૌરક્ષા સંસ્થા, વગેરે અન્ય ધાર્મિક તથા સાર્વજનિક સંસ્થાઓ સ્થાપવી

(૩) દુષ્કાળ, રેલ, ભૂકંપ, રોગચાળા તથા આકસ્માતિક આવી પડેલા દુઃખના પ્રસંગે સહાય આપવી, અને

(૪) ઉપલા આશયો ફળીભૂત કરવા માટે યોગ્ય પગલાં લેવા

"ધી હરનાથ સોસાયટી" તરફથી ચલાવવામાં આવતી સંસ્થાઃ–

"શ્રીકુસુમહરનાથ બે-આના ડિસ્પેન્સરી"

"પિનકે બિલ્ડિંગ," ગી. પી. ટેન્ક,

વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ.

જીવનના કોઈ પણ પ્રસંગે હૃદયમાં અપૂર્વ શાન્તિનો સંચાર હૃદયવ્યથા શમાવતાં અને માર્ગદર્શક સમાં થઈ પડતાં શ્રીઠાકુર શ્રીહર મહારાજનાં નીચેનાં અપૂર્વ પુસ્તકો અવશ્ય વાંચો :-

ગુજરાતી

૧. "શ્રીઠાકુર હરનાથના પત્રો, પોતાનાં પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ" . ૧. ૦

૨. "શ્રીહરનાથ વચનામૃત" ૩ ૦

૩. "ભક્તિ રસાયન" (શ્રીમધુસૂદન સરસ્વતી કૃત) ... ૩. ૧

English

1. "Letters of Pagal Haranath" (Parts 1 and 2 combined) ... Re. 1-0
2. "Upadeshamrita" .. .. Re. 1-0
3. "Teachings and Sayings of Haranath" ... Rs 1-4
4. "Shree Haranath Lilamritam" ... ... Rs 1-8
5. "Shree Haranath Tattwa" ... ... Rs 1-8
6. "Shree Gauranga Lilamritam" ... ... Re 1-0

[illegible]

[illegible]

[illegible]

બગાલી

૧ 'પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથ ઠાકુરની અપૂર્વ પત્રાવલી'
(ખંડ ૧ ૨ સાથે) ૩ ૨-૦-૦

૨ પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથ ઠાકુરની અપૂર્વ પત્રાવલી'
(ખંડ ૩) ૩ ૨-૦-૦

૩ "પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથ ઠાકુરની અપૂર્વ પત્રાવલી"
(ખંડ ૪) ૩ ૧-૦-૦

૪ 'ઉપદેશામૃત ૨ ૧-૦-૦

૫ 'શ્રીહરનાથ ચરિતામૃત ૩ ૧-૦-૦

'શ્રીહરનાથ ગીતા ૩ ૧-૦-૦

૭ આમાર દેવતા" ૨ ૦-૮-૦

ઉડીયા

૧ "ઉપદેશામૃત' ૩ ૧-૦-૦

પ્રાપ્તિસ્થાન

ધી હરનાથ સોસાયટી

કૃષ્ણ કુંજ' રીજ રોડ મલબાર હીલ
મુંબઈ

શ્રી હરનાથ સોસાયટીનાં વિનામૂલ્યનાં પ્રકાશનો

ગુજરાતી

૧. શ્રીઠાકુર શ્રીહરનાથજી (સંક્ષિપ્ત પરિચય)

૨ શ્રીહરનાથ જન્મોત્સવ (રેડીયો-કથન)

૩. "પ્રકૃતિનાં વિવિધ સ્વરૂપ" (રેડીયો-વાંચન)

૪. "શ્રીહરનાથજી મહારાજનો અપ્રસિદ્ધ પત્ર" (રેડીયો-વાંચન)

૫. પાગલ હરનાથ-સોનામુખીના સંત (રેડીયો-કથન)

English

6. Krishna Prem and Pagal Haranath (a Radio Talk)

મરાઠી

७ "श्रीहरनाथ ठाकुर यांचे अपूर्व पत्र" (रेडीयो वाचन)

ગુજરાતી

૮. જગજ્જનની શ્રીકુસુમકુમારી દેવી (સંક્ષિપ્ત પરિચય) જેમાં સમાવેલાં છે-

(૧) શ્રીઠાકુરાણી શ્રીકુસુમકુમારી દેવી (આલેખન)

(૨) દયાળુ મા!-હૃદયોદ્‌ગાર (પ્રવચન)

(૩) જગત્તારિણી શ્રીકુસુમકુમારી દેવી (રેડીયો-કથન)

૯. ગોપીપ્રેમ અને શ્રીકુસુમહરનાથ (રેડીયો-કથન)

૧૦. શ્રીપાગલ હરનાથ-એક નારીહૃદયના ઉદ્‌ગારો (રેડીયો-કથન)

૧૧. પ્રેમ-ભક્તિ અને શ્રીહરનાથજી (રેડીયો-કથન)

આ પુસ્તકમાંથી ટિપ્પણ અથવા નોંધ કરવાનું

ખાસ પાનું

